

T.C
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

KOBİ'LERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM: BİR UYGULAMA
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Zeynep TIRAŞ

Danışman
Prof. Dr. Süphi ASLANOĞLU

TEMMUZ-2020
KIRIKKALE

T.C
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

KOBİ'LERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM: BİR UYGULAMA
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Zeynep TIRAŞ

Danışman
Prof. Dr. Süphi ASLANOĞLU

TEMMUZ-2020
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Süphi ASLANOĞLU danışmanlığında *Zeynep TIRAŞ* tarafından hazırlanan “*KOBİ’lerde Risk Odaklı İç Denetim: Bir Uygulama*” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Finansman Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

23/07/2020

Prof. Dr. Süphi Aslanoğlu (Başkan)

İmza

Doç. Dr. Selim Cengiz

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Dinç

İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2020

(Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ)

Enstitü Müdürü

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “KOBİ’lerde Risk Odaklı İç Denetim: Bir Uygulama” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

23/07/2020

Zeynep TIRAŞ

İmza

ÖNSÖZ

Tezin oluşumunda yönlendirmeleri ve yardımları ile daima yanımda olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Süphi ASLANOĞLU'na teşekkür ederim.

Tezin analiz kısmında yardımlarını esirgemeyen sevgili hocam Dr Öğr. Üyesi İlkut Elif KANDİL GÖKER'e ve kuzenim Araştırma Görevlisi Sultan Sarı GERÇEK'e teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte daima desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen annem ve babam Havva ve Rüstem TIRAŞ'a kardeşlerim Merve ve Hasan Hüseyin TIRAŞ'a arkadaşlarım Özlem Gül SUER'e ve Arife YILDIRIM'a sonsuz sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Zeynep TIRAŞ

ÖZET

Tıraş, Zeynep, “KOBİ’lerde Risk Odaklı İç Denetim: Bir Uygulama”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2020.

Bu araştırmanın amacı, KOBİ’lerin, yöneticilerinin ve diğer üst düzey personelinin risk odaklı iç denetime ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak ve mevcut duruma bir bakış açısı sunmaktır. 2000’li yıllardan itibaren başlayan ve günümüze kadar etkisini sürdüren muhasebe skandalları işletmelerde kontrol sisteminin önemini ortaya çıkarmıştır. Bu durum dünya çapında ekonomide önemli bir yeri olan KOBİ’lerin gerek ulusal gerek uluslararası düzenlemelerle kontrol sistemi ve risk odaklı iç denetim uygulamalarını gelecekte etkileyebilecektir.

Araştırma verileri Kırıkkale ili sınırları içerisinde KOBİ profili taşıyan, Kırıkkale ilinde faaliyet gösteren ve Kırıkkale Ticaret ve Sanayi Odasına bağlı olan 177 işletmeye uygulanmıştır. Araştırma sonucunda toplanan veriler SPSS 22.0 For Windows programı ile analiz edilmiş olup, tanımlayıcı istatistik analizler, Testi Analizi ve Tek Yönlü Varyans (One Way Anova) Analizi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda KOBİ’lerin önemli bir bölümünde risk yönetim uygulamasının mevcut olduğu en çok finansal risk grubuna odaklandıkları tespit edilmiştir. Bu KOBİ’lerin herhangi bir risk ile karşılaştığında neler yapmaları gerektiğini hakkında bilgi sahibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İç Kontrol Sistemi, İç Denetim, Risk, Risk Yönetimi, Risk Odaklı İç denetim, KOBİ

ABSTRACT

Tıraş, Zeynep, “Risk Based Internal Audit in SMEs: An Application”, Master Thesis, Kırıkkale, 2020.

The purpose of this research is to reveal the views of SMEs, managers and other senior staff on risk based internal audit and to provide an insight into the current situation. Accounting scandals that started in the 2000s and continued until today emphasized the importance of the control system in enterprises. This situation may affect the control system and risk based internal audit practices of SMEs, which have an important place in the world economy, with both national and international regulations in the future.

The research data were applied to 177 enterprises that have an SME profile within the borders of Kırıkkale province, operate in Kırıkkale province and are affiliated to Kırıkkale Chamber of Commerce and Industry. The data collected as a result of the research were analyzed with SPSS 22.0 For Windows program, descriptive statistical analysis, Test Analysis and One Way Anova Analysis were used.

As a result of the research, it was determined that risk management application is present in a significant part of SMEs and mostly focuses on financial risk group with. It is concluded that these SMEs have information about what to do when they face any risk.

Key Words: Internal Control System, Internal Auditing, Risk, Risk Management, Risk Based Internal Auditing, SME

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AICPA: Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü

BIS: Bank For International Settlements

CAP: Denetim Yordamları Komitesi

COSO: Sponsor Organizasyonlar Komitesi

GKGDS: Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

IFAC: Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu

İİA: İç Denetçiler Enstitüsü

INTOSAI: Uluslararası Yüksek Denetim Kuruluşları Örgütü

ISSAI: Yüksek Denetim Kurumları Standartları

İSMMM: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası

KMYKK: Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

KOBİ: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

SEC: Amerikan Menkul Kıymetler Borsası Komisyonu

SOX: Sarbenes-Oxley Yasası

SPK: Sermaye Piyasası Kurumu

SPSS: Statistical Packages For The Social Sciences

TDK: Türk Dil Kurumu

TİDE: Türkiye İç Denetim Enstitüsü

TMUD: Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği

TTK: Türk Ticaret Kanunu

UDS: Uluslararası Denetim Standartları

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Risk Anlayışının Karşılaştırması	44
Tablo 2: Risk Odaklı İç Denetimin Gelişimi.....	51
Tablo 3: Riskin Oluşma Olasılığı ve Ölçümü	56
Tablo 4: Geleneksel İç Denetim İle Risk Odaklı İç Denetimin Karşılaştırması	61
Tablo 5: Araştırmaya Katılan Kişilerin Eğitim Durumu ve İşletmedeki Konumuna Göre Dağılımları.....	77
Tablo 6: KOBİ'lerin Özelliklerine Göre Dağılımları	77
Tablo 7: KOBİ'lerin İç Denetim Sistemi, Risk Ve Risk Yönetimi Bulgularına Göre Dağılımları.....	80
Tablo 8: KOBİ'lerin Risk Kavramına Dair İfadelerin Dağılımları	83
Tablo 9: KOBİ'lerin Risk Odaklı İç Denetim Kavramına Dair İfadelerin Dağılımları	85
Tablo 10: KOBİ'lerin Hukuki Yapılarına Göre Risk Kavramına İlişkin İfadelerinin Karşılaştırmalı T Testi Tablosu	88
Tablo 11: KOBİ'lerin Hukuki Yapılarına Göre Risk Odaklı İç Denetim Kavramına İlişkin İfadelerinin Karşılaştırmalı T Testi Tablosu	88
Tablo 12: KOBİ'lerin Personel Sayılarına Göre Risk Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu	89
Tablo 13: KOBİ'lerin Personel Sayılarına Göre Risk Odaklı İç Denetim Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu	90
Tablo 14: KOBİ'lerin Son Bir Yıllık Satış Hasılatı (Cirosu) Göre Risk Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu	91
Tablo 15: KOBİ'lerin Son Bir Yıllık Satış Hasılatı (Cirosu) Göre Risk Odaklı İç Denetim Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu	92
Tablo 16: KOBİ'lerin Faaliyet Konusu Göre Risk Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu	93
Tablo 17: KOBİ'lerin Faaliyet Konusu Göre Risk Odaklı İç Denetim Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu	94
Tablo 18: Hipotezlerin Genel Sonuçları Tablosu	97

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: COSO Piramidi.....	10
Şekil 2: COSO Küpü	11
Şekil 3: Risk Üçgeni.....	43

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
SİMGELER VE KISALTMALAR	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İÇ KONTROL SİSTEMİ VE İÇ DENETİM

1.1 İÇ KONTROL SİSTEMİ VE GELİŞİMİ	3
1.2 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖNEMİ.....	5
1.3 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN GENEL AMAÇLARI	6
1.4 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖZEL AMAÇLARI	7
1.5 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN FONKSİYONLARI	8
1.5.1. Muhasebe Kontrolleri	8
1.5.2. Yönetmel Kontroller	8
1.6 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ	9
1.7 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN TEMEL BİLEŞENLERİ	10
1.7.1. Kontrol Ortamı	12
1.7.2. Risk Değerlendirme	12
1.7.3. Kontrol Faaliyetleri.....	13
1.7.4. Bilgi Ve İletişim	14
1.7.5. Gözlemeleme	15
1.8 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN TÜRLERİ	16
1.8.1. Önleyici Kontroller.....	16

1.8.2.	Tespit Edici Kontroller	17
1.8.3.	Yönlendirici Kontroller.....	18
1.8.4.	Telafi Edici Kontroller	18
1.8.5.	Düzeltilici Kontroller	18
1.9	İÇ KONTROL SİSTEMİNE DAİR ULUSLARARASI ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	19
1.9.1.	Sarbenes-Oxley Yasası İle Yapılan Çalışmalar.....	20
1.9.2.	Sponsor Organizasyonlar Komitesi'nin Yaptığı Çalışmalar	22
1.9.3.	Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü'nün Yaptığı Çalışmalar	23
1.9.4.	Uluslararası Yüksek Denetleme Kuruluşları Örgütü'nün Yaptığı Çalışmalar	25
1.9.5.	Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü'nün Yaptığı Çalışmalar	26
1.9.6.	Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'nun Yaptığı Çalışmalar	27
1.9.7.	Basel II İle Yapılan Çalışmalar	28
1.10	İÇ KONTROL SİSTEMİNE DAİR TÜRKİYE'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	29
1.10.1.	Sermaye Piyasası Kurulu'nun Yaptığı Çalışmalar	29
1.10.2.	6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu İle Yapılan Çalışmalar	31
1.10.3.	5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu İle Yapılan Çalışmalar	32
1.10.4.	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu'nun Yaptığı Çalışmalar	33
1.11	İÇ DENETİMİN TANIMI VE GELİŞİMİ	35
1.12	İÇ DENETİMİN AMACI	37
1.13	İÇ DENETİMİN ÖZELLİKLERİ	37
1.14	İÇ DENETİMİN UNSURLARI	39
1.15	İÇ DENETİMİN TÜRLERİ.....	39
1.15.1.	Mali Denetim.....	39

1.15.2. Uygunluk Denetimi	40
1.15.3. Performans Denetimi	40
1.15.4. Bilgi Teknolojileri Denetimi	40
1.15.5. Sistem Denetimi	40
1.16 İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL ARASINDAKİ İLİŞKİSİ	41

İKİNCİ BÖLÜM

RİSK ODAKLI İÇ DENETİM

2.1. RİSK	43
2.2 RİSK TÜRLERİ	45
2.2.1 Finansal Risk	45
2.2.2 Operasyonel Risk.....	45
2.2.3 Stratejik Risk	46
2.2.4 Dış Çevre Riski.....	46
2.3 RİSK YÖNETİMİ VE AMACI.....	46
2.4 RİSK YÖNETİMİNİN ÖNEMİ	48
2.5 RİSK YÖNETİMİ SÜRECİ.....	48
2.6 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN TANIMI VE GELİŞİMİ.....	50
2.7 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN AMACI.....	52
2.8 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN KAPSAMI	52
2.9 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN FAYDALARI	53
2.10 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMDE KARŞILAŞILAN ENGELLER.....	53
2.11 RİSK ODAKLI İÇ DENETİM SÜRECİ	54
2.11.1 İşletmenin Faaliyet Alanı Hakkında Bilgi Toplanması	55
2.11.2 Risklerin Değerlendirilmesi ve Kaydedilmesi	55
2.11.3 Risk Odaklı İç Denetim Planının Hazırlanması	58
2.11.4 Risk Odaklı İç Denetim Planının Uygulanması	58
2.11.5 Risk Odaklı İç Denetim Sonuçlarının Raporlanması.....	59

2.12	GELENEKSEL İÇ DENETİM İLE RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN KARŞILAŞTIRILMASI	60
2.13	RİSK ODAKLI İÇ DENETİM İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR...	61
2.13.1	Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu'nun Yaptığı Çalışmalar	62
2.13.2	5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu İle Yapılan Çalışmalar	62
2.13.3	6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu İle Yapılan Çalışmalar	63
2.13.4	Sermaye Piyasası Kurulu'nun Yaptığı Çalışmalar	64
2.14	KOBİ'LERDE İÇ KONTROL SİSTEMİ	64
2.15	KOBİ'LERDE İÇ DENETİM	65
2.16	KOBİ'LERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM.....	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		
KOBİ'LERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİME YÖNELİK BİR UYGULAMA		
3.1.	LİTERATÜR TARAMASI	68
3.2	ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	73
3.3	ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ	74
3.4	VERİLERİN TOPLAMASI	75
3.5	VERİLERİN ANALİZİ	76
3.6	ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI	76
3.6.1	Frekans ve Yüzde Bulguları.....	76
3.6.2	T Testi Bulguları.....	87
3.6.3	Tek Yönlü Varyans (One Way Anova) Bulguları.....	89
SONUÇ VE ÖNERİ		95
KAYNAKÇA		101

GİRİŞ

Günümüz iş dünyasında denetim denilince artık akla sorgulayan bir kavramdan ziyade, bir işleve dair çözüm yolu bulan ve işletmeye değerini artırmaya amaçlayan bir kavram olarak işletmenin risklerinin belirlenmesi ve bu risklerin belirli bir derecelendirmeye tabii tutularak en düşük seviyeye indirilip en az yarar ile amaçlarına ve belirlenen hedeflerine ulaşmasında işletmeye yol gösterici bir niteliğe sahip bir şekilde görüp ilerlemektedir.

İşletmelerin finansal tablolarının kişi ve kurumlara güvenilirlik sağlaması ve inandırıcı olması yatırımcıların tercihlerini ne yönde ve nasıl gerçekleştirmeleri konusunda yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda da sermaye piyasalarının düzenli ve aktif bir şekilde işlemesini sağlamaktadır. Eksik, hatalı ve hileli bir şekilde hazırlanan finansal tablolar bir taraftan ekonomik gelişmeyi olumsuz yönden etkilerken diğer taraftan da yatırımcıların piyasalara olan güvenini sarsmaktadır.

İşletmelerin çevresinde meydana gelen değişiklikler, yönetimin işlevlerini ve tekniklerini tekrar sorgulanmasına veya çok farklı boyutlar kazanmasına neden olmaktadır. Bu değişimle birlikte dünyada olduğu gibi ülkemizde de finansal raporlarda meydana gelen bir hileli raporlama sorunu çıkması ile birlikte, iç kontrol sistemi ve iç denetimin önemini ortaya koymuştur. Böylelikle bu kavramların tekrar ele alınıp, yeniden düzenlenmesi ihtiyacı duyulmuştur.

Bu ihtiyaç ile birlikte diğer taraftan da sürekli gelişen ve değişen dış çevre koşulları karşısında işletmelerin sürekli içinde bulunduğu işleyen bir rekabet ortamında riske karşı bakış açısını da değiştirmiştir. İşletmelerin riske karşı bakış açılarını geçmiş dönem ile günümüz arasında bir kıyaslama yapıldığı zaman büyük farklılıklar bulunmaktadır. İşletmeler geçmişte risk içerikli faaliyetlerden uzak durur iken günümüzde ise tam tersi bir işlem gerçekleştirerek riskli faaliyetlerin fayda sağlayacak yönlerini ele almaya başlamışlardır.

Yaşanan bu gelişmenin ardından risk yönetiminin bir sonucu olarak işletmeler tarafından ele alınan riskli faaliyetlerin, denetlenmesi zorunluluğu doğmuştur ve bu durumdan sonra ise risk odaklı iç denetim işletmelerin gündemine gelmiştir.

Risk odaklı iç denetim işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirmesinde sorun teşkil eden faktörlerin planlı ve sistemli bir şekilde incelenmesidir. Diğer bir deyişle risk odaklı iç denetim, işletmelerin karşılaşılabileceği risklerin önceden tespit edilmesi, denetim döneminde işletmelerinin bu risklere karşı kısıtlı denetim kaynakları ile belirli bir takım biçimlendirmeler yaparak işletmenin ve denetim verimliliğini artırmayı hedefleyen yaklaşımdır. Risk odaklı iç denetimin birçok faydası bulunmaktadır. En önemli iki faydası ise zaman ve maliyet tasarrufudur.

Çalışmanın birinci bölümünde iç kontrol sistemi ve iç denetim kavramlarına dair genel bir çerçevede ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İkinci bölümünde ise risk odaklı iç denetim ve KOBİ'lerin iç kontrol sistemi, iç denetim ve risk odaklı iç denetim açısından nasıl bir durumda olduğu ele alınmıştır. Üçüncü bölüm yani son bölümde ise uygulama aşamasına geçilmiştir. Uygulama aşamasında ise kolayda örnekleme yöntemi ile Kırıkkale ilinde bulunan ve evreni en iyi şekilde temsil ettiği düşünülen 177 KOBİ'ye anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında elde edilen veriler analizler yapılarak yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İÇ KONTROL SİSTEMİ VE İÇ DENETİM

Çalışmanın ilk bölümü olan birinci bölüm genel çerçeveden bakıldığında iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım iç kontrol sistemi ikinci kısım ise iç denetimdir. İç kontrol kısmında iç kontrol sistemi ve türlerine, literatürde iç kontrol sistemi ile ilgili bulunan ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmiştir. İç denetim kısmında ise temel olarak değerlendirmeye alınmıştır. Tanımlama, özellikler ve türlerine yer verilmiştir.

1.1 İÇ KONTROL SİSTEMİ VE GELİŞİMİ

Sürekli gelişen ve değişen günümüz şartlarında iç kontrol sistemi kavramı başta iş dünyası olmak üzere tüm dünya tarafından kabul edilmiş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İşletmelerin büyümesi ve gelişmesi sonucunda bir işletmenin faaliyetleri hakkında önceki durumuna oranla hâkim olma ihtimali düşmektedir. Bundan dolayı gerçekleşen faaliyetler ile ortaya çıkan savurganlık ve usulsüzlüğü en az seviyeye indirecek, verimliliği en üst seviyeye çıkaracak etkin iç kontrol sisteminin kurulması zorunluluk oluşturmuştur.

İç kontrol sistemi, herhangi bir işletmenin varlıklarını ve kaynaklarını muhafaza etmek finansal ve olağan faaliyetlerine dair bilgilerin ve raporların güvenilirliğini sağlamak, işletmede meydana gelen faaliyet etkinliğini artırmak, işletme yönetim kurulu tarafından belirlenen politikalarının işletmeye uygunluğunu belirlemek için kullanılan bir raporlama bölümünün kurulmasını, vazife, yetki ve sorumlulukların belirlenmesini ve denetim kontrolü altına giren işletmenin olağan planını dâhil edilen bir sistem olarak tanımlanabilmektedir(Winkle ve Cook. 1980:198).

İç kontrol sistemine dair literatürde benzer şekillerde tanımlamalar bulunmaktadır. Ancak bu tanımlamalar bazı noktalarda farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmalar ise işletmelerin, faaliyet gösterdiği sektör, örgüt yapısı, kurum kültürü ve yönetim felsefesinden kaynaklıdır.

İç kontrol sisteminin gelişimi açısından baktığımızda ise sisteme dair ilk olarak kabul edilen çalışmalar 1940'lı yıllarda meydana gelmiştir. Kamu alanının muhasebe sistemi ile iç denetim kuruluşlarının yayımladıkları standartlar, raporlar ve mevzuatlarda iç

kontrol sistemi ile ilgili uygulamalara bulunmaktadır. Bu süreç içerisinde aynı zamanda bağımsız denetim faaliyetlerinin de başlaması kurumların iç kontrol sistemine yönelik çalışmalara başlamasını sağlamıştır(Polat,2018:101).

1947 yılında Amerika Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Birliği (AICPA) iç kontrol sisteminin yararlarını konu edinmiştir. Bunun sonucunda iç kontrol sistemi işletmeye doğru ve güven veren bilginin ulaşılmasında, hata ve hilenin azalmasında, bağımsız denetim sürecinin de sorunsuz gerçekleşmesi gibi birçok fayda sağlamaktadır(Köroğlu ve Uçma, 2006).

1949 yılında Amerikan Sermaye Piyasası Kurulunun (SEC) Denetim Yordamları Komitesinin (CAP) yayınladığı rapora göre iç kontrol sistemini bir işletmenin sadece muhasebe departmanında gerçekleşen işlemlerden değil mali kayıtların kontrolü dışında nasıl bir denetleme yöntemi yapılacağına dair kılavuz bir niteliği taşımamaktadır(Erdoğan, 2009:9).

1970'lerin sonu 1980'lerin başında ise Amerika Birleşik Devletinde (ABD) bulunan büyük şirketler tarafından gerçekleştirilen hileli ve hatalı finansal raporlamalar sonucu meydana gelen iflasların sebeplerinin araştırılması ihtiyacı duyulmuştur.

Bu doğrultuda, Treadway Komisyonu olarak bilinen Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu kurulmuştur. Treadway Komisyonunun 1987'de yayınladığı rapora göre, hileli ve hatalı finansal raporlamaların oranını düşürmek için muhasebede iç kontrol sisteminin önemi görülenden daha geniş olduğu belirtilmek istenmiştir.

Daha sonra komisyonun talebi doğrultusunda iç kontrol sistemine dair literatürün tekrardan tarama yapılması için bir komite kurulmuştur. Bu komite Committee of Sponsoring Organization (COSO) olarak adlandırılmıştır. Komite işletmede kurulan iç kontrol sistemlerinin değerlendirmesi için genel kabul görmüş standartları belirlemeyi amaçlayarak diğer kurumlara tavsiyeler geliştirerek fayda sağlamıştır.

COSO tarafından 1992'de "İç Kontrol: Bütünleşik Çerçeve" başlıklı bir rapor yayınlamıştır. Raporda iç kontrol sisteminin birtakım bileşenler ile tanımlanmak istenmiştir. Bunun sonucunda iç kontrol sistemi kontrol ortamı, risk değerlendirmesi,

kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ve izleme olmak üzere beş bileşenden meydana geldiği belirtilmiştir.

2002 yılında ABD’de yaşanan muhasebe skandallarından dolayı da Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) çıkartılmıştır. Bu yasa ile anlaşılıyor ki skandalların sebebi işletmelerin aktif bir iç kontrol sistemlerine sahip olmayışlarından kaynaklanmaktadır.

Sponsor Organizasyonlar Komitesi’nin 2010 Kasımında başlayıp 2013’de sonuçlandığı çalışmalar ile iç kontrol sistemine dair sistemi etkin bir şekilde işleyişini kolaylaştırmak, verimliliği artırmak, hata ve hile oranlarını azaltmak amacıyla uygulamalar ile bugünkü halini almış bulunmaktadır.

1.2 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖNEMİ

İşletmelerin büyümesi ve gelişmesi olağan faaliyetlerinin zorlu bir hal alması işletme yöneticilerinin kayıtları direkt olarak kontrol etme imkânını zorlaştırmaktır (Dağlı, 2000: 265). Bu durumla birlikte dünyada yolsuzluk ve hile olaylarının yaşanma olasılığı artmıştır. Örneğin ABD’de yaşanan dünya çapında etkili olan Enron skandalı ile muhasebe ve denetim krizlerinin işletmeler için iç kontrol sisteminin aslında çok önemli olduğunu ortaya koymuştur ve Sarbanes-Oxley Yasası (SOX) çıkarılmıştır.

İşletmenin belirlediği hedeflere ulaşılması, işletme kaynaklarının muhafaza edilmesi, finansal ve mali raporların güvenilirliğinin sağlanması, belirlenen ilkelere ve yönetmeliğe uyumun sağlanması hedeflerin gerçekleştirilmesi için aktif bir iç kontrol sistemi için büyük önem taşımaktadır(Aksoy, 2007: 215).

Mevcut iş süreçleri içerisinde iç kontrol sisteminin önemi ve faydaları; hata ve hileyi tespit etmek, mevzuat dışında gerçekleşen faaliyetleri en aza indirmek, işletmenin rekabet gücünü geliştirmesini sağlamak, veri kalitesini en iyi seviyeye çıkarmak, işletme altyapısını oluşturmayı desteklemek, bulunduğu sektörde saygınlığını artırmak ve bağımsız denetim süresini ve ücretlerini azaltmak olarak sıralanabilir(T. Liu, 2005: 93).

İç kontrol sisteminin önemli faydalarının bulunmasının yanı sıra birtakım kısıtlamaları da vardır. Bu kısıtlamalar işletme yönetim kurulunun ve yönetimin hedeflerine ulaşılması konusunda engellemektedir.

İç kontrol sistemine ilişkin kısıtlamalar aşağıdaki sebeplerden kaynaklanmaktadır(COSO,2011: 13):

- ❖ *“İç kontrolün ilk şartı olarak belirlenen hedeflerin verimliliği ve uyumluluğu*
- ❖ *Riske karşı yanıt verme ve denetimi oluşturma konusundaki kararlarının bilinmesi, göreceli maliyet ve faydaları göz önünde bulundurulması*
- ❖ *Basit hatalar gibi personel başarısızlıkları nedeniyle oluşabilecek arızalar veya hatalar*
- ❖ *İki veya daha fazla personelin anlaşması ile kontrollerin engellenmesi*
- ❖ *Yönetimin iç kontrol kararlarını geçersiz kılma gücüne sahip olunması”*

1.3 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN GENEL AMAÇLARI

İç kontrol sisteminin amaçlarının ortaya konması kaliteli ve güvenli bir denetim açısından öneme sahiptir. İşletmede bu sistemin amaçları ve hedefleri ortaya koymadan kontrol faaliyetlerini aktif ve düzgün bir şekilde ilerletilememektir. Belirlenen bu amaçlar ve hedeflerden sonra işletmeye uygun kontrol faaliyetlerinin ve yöntemlerinin tespit edilmelidir(Güney,2009:6). İç kontrol sisteminin amaçları genel ve özel olarak ikiye gruba ayrılmaktadır. İlk olarak genel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamaktadır.

İşletme varlıklarını korumak; İşletmelere ait olan maddi ve maddi olmayan varlıklar ve kaynaklar her daim bir takım olumsuzluklar ile karşılaşabilecek durumdadır. İşletme yönetimi bu istenmeyen olumsuzluklara karşı iç kontrol sistemi içerisinde önlemlerini almalıdır.

Muhasebe verilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak; İşletme içerisinde ve işletme dışında alınacak kararlar işletmenin muhasebe raporlarının doğruluğuna ve güvenilirliğine göre karar verilmektedir. İşletme yönetimi bu raporların güvenilirliği doğrultusunda faaliyetlerine devam etmekte ve yatırımcılar ise yine raporlarının güvenilirliğini esas alarak yatırımlarına yön vermektedir. Bundan

dolayı iç kontrol sistemi ile muhasebe verilerindeki hata oranlarını en aza indirmeyi ve doğruluk ile güvenilirliği en üst seviyeye çıkarılmayı amaçlamaktadır.

İşletme faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliğini artırmak; İşletme yönetimi faaliyetlerin her safhasında fire oranını eksiltmek, kaynakların uygun olmayan davranışlardan doğan israfları önlemek, yani faaliyetlerin verimliliğini arttırmak, tam kapasite kullanımı sağlamak için iç kontrol sistemi ile önlemler alınmalı, kontroller tam zamanlı yapılmalı ve işletilmelidir(Güredin,2010:318). Bu sayede işletme maliyetlerinin azalmasına karlılığı artırmasına imkân sağlayacak.

Yönetim politikalarına bağlılığın sağlamak; İşletme yönetimi belirlediği amaçlara ve hedeflere ulaşmak, iç kontrol sisteminin aktif ve verimli bir şekilde çalışması için belli birtakım kurallar koyar. Bu kuralların yanı sıra işletmenin uyması gereken yasa, kanun ve yönetmelikler vardır. Bu doğrultuda işletme belirtilen kurallara uyum sağladığı süreç içerisinde sürekliliğini sağlayabilecektir.

1.4 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖZEL AMAÇLARI

Bir işletmenin belirli işlemlerini yürütmek için uygun kontrol kural ve yöntemlerine sahip olup olmadığını ortaya koyarak genel bir çerçeve oluşturduğunda iç kontrol sisteminin genel amaçları sağlamış olur. İç kontrol sisteminin özel amaçları belirlenmeden önce ilk adımda işlemlere kendi içerisinde belirli bir sınıflandırma yapılmalıdır. Bu sınıflandırma işletmenin fonksiyonlarına, finansal tablolarını ya da faaliyet döngülerine göre yapılabilir. İkinci adımda ise bu sınıflandırılmasına uygun şekilde sisteminin genel kontrol amaçlardan özel kontrol amaçlara doğru bir dönüşüm gerçekleştirilmelidir.

Üçüncü adımda, dönüşümü sağlanan bu özel kontrol amaçlarının gerçekleşmesi için kontrol kurallarının ve yöntemlerinin belirlenmesi ve uygulanması gereklidir(Biçer,2006: 45). Bu duruma bir örnek vermek gerekir ise kredili satış işlemlerinin yürütülmesine dair iç kontrol sisteminin özel kontrol amaçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- ❖ **Yetki;** Kredili satış işlemleri yönetme işlemi sadece belirlenen çalışanlara verilmeli diğer çalışan müdahalesi olmamalıdır.

- ❖ **Gerçeklik;** Kredili satış işlemlerinde gerçek satış tutarları gösterilmelidir herhangi bir şekilde hayali gerçek dışı tutaralar bulunmamalıdır.
- ❖ **Bütünlük;** Kredili satış işlemlerin tamamı kayıt edilmedir. Kayıt dışı bir işlem olmamalıdır.
- ❖ **Kayıtsal Doğruluk;** Kredili satış işlemlerinde hesaplanan tutarların uygun hesaplara kaydedilmesi ve uygun yöntemlere işlemlerin yapılmalıdır.
- ❖ **Sınıflandırma;** Mali tabloların doğruluğu ve güvenilirliği için yapılan kredili satış işlemlerin belirlenen kurallara göre sınıflandırılmadır.
- ❖ **Zamanlılık;** İşlemlerin meydana geldiği dönem içerisinde kayıtlarının yapılması gereklidir. Önceki veya sonra döneme kayıt edilmemelidir.
- ❖ **Varlıkları koruma;** İşlemler ile ilgili önemli belgelerin görevlendirilen kişilerin bilgileri dâhilinde muhafaza edilmedir.
- ❖ **Mutabakat;** Gerçekleşen işlemler ile ilgili bütün kayıtların üçüncü bir kişi tarafından mutabakatı yapılmalıdır.

1.5 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN FONKSİYONLARI

İç kontrol sisteminin fonksiyonları yukarıda açıklanan amaçlara ulaşmak için iki başlığa ayrılmaktadır. Bunlar yönetsel kontroller ve muhasebe kontrolleridir.

İşletme varlıklarının korunması, muhasebe verilerini dürüstlük çerçevesinde kayıt altına alma işlemini sağlamak muhasebe kontrolünü, faaliyetlerinin verimliliğini ve çalışanların bağlılığını artırmak ise yönetsel kontrolün temel amaçlarını ifade etmektedir(Dursun ve Dal, 2017: 19).

1.5.1. Muhasebe Kontrolleri

Muhasebe kontrolleri işletme varlıklarının muhafaza edilmesi, muhasebe verilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlayan yöntemleri ve kontrolleri dâhildir. Genel anlamda görevlendirme ve onaylama, muhasebe kayıtların tutulması ve raporlarının hazırlanmasıyla ilgili işletme amaçları doğrultusunda belirtilen fiziki kontroller şeklindeki kontrol önemlerini içermektedir(Özer,2008: 39).

1.5.2. Yönetsel Kontroller

Yönetimin amaçları doğrultusunda işletme içerisinde bulunan faaliyetlerin verimliliğini artırmayı, çalışanların için belirlenen politikalarına uyulmasını

sağlamayı, kalite ve güveni en üst seviyeye çıkarmayı amaçlaması yönetsel kontroller olarak adlandırılmaktadır. Yönetsel kontroller muhasebe kayıtları ile doğrudan bir ilişkisi bulunmamaktadır.

1.6 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ

İç kontrol sistemi, bir işletmenin herhangi bir faaliyetinde olası riskleri belirleyip önleyebilecek bir sistemdir. Bu sistem işletmeye sonradan eklenen bir sistem olmaktan ziyade işletmenin kuruluşu ile birlikte olması bulunması gerekmektedir. İç kontrol sisteminin içerisinde belirtilen amaçların (işletme varlıklarının korunması, muhasebe kayıtlarının doğruluğu ve güvenilirliği sağlanması, faaliyet etkinliğini sağlanması, yönetim politikalarına bağlılığın sağlanması) gerçekleştirilebilmesi için belirli özellikleri yerine getirmesi gerekmektedir. Bu özellikler aşağıda sıralandığı şekildedir (Atmaca,2012:199);

- ❖ **İyi bir organizasyon yapısı;** İşletmede bölümler arasında takım halinde çalışılması, hata ve hilelerin engellenmesi eksik ve zayıf noktaların belirlenmesinde büyük öneme sahiptir.
- ❖ **Etkin bir muhasebe sistemi;** İç kontrol sistemi görev ve sorumluluklarını yerine getirebilecek, ihtiyaç duyulan bilgileri en kısa sürede ve sağlıklı bir biçimde temin edilecek etkin bir muhasebe biriminin oluşturulması gereklidir.
- ❖ **Yeterli düzeyde ve kalitede personel;** İç kontrol sisteminin aktif bir şekilde çalışması için personellerin yaptığı her işlemde yeterli eğitim ve deneyimi sahip olmalı, işletmenin amaçlarını ve hedeflerini gözetmeli ve görevini özenle yürütmesi gerekmektedir.
- ❖ **Aktif bir iç denetim sistemi;** Mevcut iç denetim sistemini yeterliliğini ve uygulamadaki etkinliğini değerlemesine dair çalışmalar yapılmalıdır.

İşletmeler belirledikleri amaçları ve hedefleri gerçekleştirmek, istenilen sonuçları elde etmek için iç kontrol sisteminin yukarıda sıralanan özelliklerin bir arada bulunması gereklidir.

İşletmelerdeki faaliyet hacminin büyümesi ve gelişmesinin sonucunda işletme içerisindeki karışıklıkta aynı oranda artmaktadır. Bu karışıklığı ortadan kaldıran iç kontrol sisteminin yararlarını ve birçok faydalı sonuçlarını gören işletme yöneticileri iç kontrol sisteminin önemi daha da çok farkında olmaya başlamışlardır. Bunun

yanında iç kontrol sisteminin olmazsa olmazı olan temel bileşenleri de aşağıda açıklanmıştır.

1.7 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN TEMEL BİLEŞENLERİ

Bir işletmede iç kontrol sisteminin yeterli ölçüde mevcut olduğunu ortaya koyacak olan göstergeler “iç kontrol sisteminin temel bileşenleri” olarak adlandırılmaktadır. İç kontrol sisteminin temel bileşenleri, iç kontrolün yapısının nasıl olduğunun ve nelerden oluştuğunun sorularının cevabını vermektedir.

COSO İç Kontrol Modeli olarak iç kontrol sisteminin temel bileşenlerinin birbirleri ile arasındaki ilişkisini göstermek amacıyla bir piramit şeklinde tanımlanmıştır. COSO piramidi Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: COSO Piramidi

Kaynak: (www.felaban.s3websiteuswest2.amazonaws.com).

Şekil 1’de görüldüğü üzere COSO piramidi işletmenin ulaşmaya çalıştığı amaçları ve hedefleri doğrultusunda kontrol ortamı temelinde yer alıp ihtiyaç duyulduğu zaman diğer bileşenlerden bilgi akışı sağlamaktadır. COSO piramidinde yer alan bileşenler her işletmeye uygulanabilmektedir. Ancak işletmenin büyüklüğüne, hukuki şekline, faaliyette bulunduğu alana ve işletme yapısına göre değişiklik göstermekle birlikte genel olarak özel sektörde uygulanmaktadır(Kaval, 2005: 134).

COSO Piramit’inden, daha sonraları 1992 yılında yayınlanan COSO Küpü iç kontrol sisteminin bileşenlerinin, iç kontrol sisteminin amaçları ile faaliyetleri arasındaki

ilişki göstermektedir. İç kontrol sisteminin bileşenleri birimler, faaliyetler ve hedefler bir küpün her bir farklı yüzeyini oluşturan ayrılmaz bir bütün halindedir. Tüm faaliyet ve faaliyet birimleri faaliyetlerin etkinliği, bilgilerin güvenilirliği ve yönetmeliğe uygunluk hedeflerine ulaşmak amacıyla iç kontrol sisteminin beş temel bileşenlerinden yararlanmaktadır (İbiş ve Çatıkkaş,2012:105). COSO Küpü Şekil 2’de görülmektedir.

Şekil 2: COSO Küpü

Kaynak:(COSO, www.felaban.s3websiteuswest2.amazonaws.com)

Sürekli olarak meydana gelen değişimlerle birlikte COSO iç kontrol sisteminin modelinin yenilenmesi gerektiğini düşünerek 1992 yılındaki küpü tekrardan ele alarak bir güncelleme gerçekleştirerek 2013 yılında yenilenmiş hali ile COSO küpünü yayınlamıştır. 1992 COSO küpü ile COSO 2013 küpü karşılaştırıldığında ayrıntılı ve yoğun bir değişiklik yapılmamıştır. 1992 yılında yayınlanan raporun çerçevesinin ana hatları ile korunmuş, yalnızca bileşenlere ait olan ilkeler değiştirilmiştir (Çoşkun ve Teraman,2018:128).

COSO küpünde bulunan ve iç kontrol sisteminin beş temel bileşenleri oluşturanlar ilkeler aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

1. Kontrol ortamı,
2. Risk değerlendirme,

3. Kontrol faaliyetleri,
4. Bilgi ve iletişim,
5. İzleme.

1.7.1. Kontrol Ortamı

Kontrol ortamı iç kontrol sisteminin diğer bileşenlerinin zeminini oluşturmaktadır. Bu temeli oluşturan kontrol ortamı iç kontrol sisteminin başarısı ile yakından ilişkili olmakla birlikte, işletme yönetimi tarafından belirlenen yönetim felsefesi, organizasyon yapısı, personelin görev ve sorumlulukların dağılımı, örgütsel yapı ve insan kaynakları ilkeleri kontrol ortamının uygulamalarını içerir. Bir işletmede muhasebe ve finans sistemi ne kadar iyi tasarlanırsa tasarlansın eğer çalışanlar görev ve sorumluluklarında hata yapmışsa ya da çalışanlar yeterli bilgi, eğitim ve tecrübeye sahip değilse sistem ancak mevcut çalışanların kalitesi dâhilinde işleyecektir(Anadolu,2015:8,Doğan,2011:24).

COSO'nun 2013 yılında "İç Kontrol – Entegre Çerçeve" başlığı altında yayımladığı raporunda kontrol ortamı başlığı altına verilen unsurlar şu şekildedir(COSO,2013:11):

- ❖ Organizasyonda bütünlük ve etik değerlere bağlılık gösterir.
- ❖ Yönetim kurulunun bağımsızlığını gösterir ve iç kontrol sisteminin geliştirilmesi ve performansı için izlemeler yapar.
- ❖ Yönetimin iç kontrol sistemi gözetimi altında raporlama hatları ve hedeflerin takibinde uygun yetki, görev ve sorumlulukları belirler.
- ❖ İşletmenin bilgi sahibi kişileri hedeflerine uygun olarak çekme, geliştirme ve elde tutma taahhüdünü göstermektedir.
- ❖ İşletmenin çalışanlarını hedeflerin gerçekleşme takibinde iç kontrol sisteminin sorumluluklarından sorumlu tutar.

1.7.2. Risk Değerlendirme

İşletmeler amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirme isteği doğrultusunda bulunduğu ortamda iç ve dış riskler ile karşı karşıyadır. İşletmeler bu risklere karşı daima birtakım önlemler almalıdır. Bu risklere örnek olarak; bilgi işlem sistemindeki aksaklık, işe alınan personelin yetkililiği, yeni ve yasal düzenlemeler faaliyet

çevresinde meydana gelen değişiklikler, hızlı büyüme, gelişen teknoloji, yeni sektörler, şirketin yeniden yapılanması dış faaliyetler verilebilir.

Risk değerlendirme süreci; işletmenin amaç ve hedeflerine belirlemesi, bu amaç ve hedeflerin önüne çıkabilecek risklerin tespit edilmesi ve değerlendirilmesi, risklerin oluşturabileceği sonuçları en düşük seviyeye indirilmesi ve raporlama süreçlerinden oluşmaktadır(Türedi ve Koban,2016:160).

COSO'nun 2013 yılında "İç Kontrol – Entegre Çerçeve" başlığı altında yayımladığı raporunda risk değerlendirmeye dair ana prensipleri(COSO,2013:5):

- ❖ İşletme amaç ve hedeflerinin belirlenmesi
- ❖ Risklerin tanımlanması ve değerlendirilmesi
- ❖ Hile ile ilgili olan risklerin değerlendirilmesi
- ❖ İç kontrol sistemini etkileyebilecek önemli değişimlerin tanımlanıp analiz edilmesi

1.7.3. Kontrol Faaliyetleri

Kontrol faaliyetleri işletmelerin karşılaştığı risklerin planlı bir şekilde yönetilmesi ve uygun görülen tedbirlerin alınmasına yardımcı olan faaliyet, yöntemler ve politikadan oluşan işleyişlerdir. Kontrol faaliyetleri ilerleyişi iç kontrol sistemi ile bir bütün halindedir. Bu durumda işletme yönetimin verdiği görevler ve belirlediği kurallarına uyulmasını sağlar. Böylelikle de yönetime bir güven sağlamaktadır. Kontrol faaliyetleri yanlış ve yönetmeliğe karşı uygun olmayan uygulamaların önüne geçilmesi ve gün yüzüne çıkarılıp düzeltilmesine yönelik olarak tasarlanarak uygulanmasıdır(Kaya,2015:29).

Yönetimin belirlediği bu emir ve kurallar işletmenin amaçlarına ve hedeflerine ulaşması sürecindeki risklere karşı gerekli önlemler alınmasında da yardımcı olmaktadır. Kontrol faaliyetleri işletmenin tüm düzeylerinde ve faaliyet alanlarında oluşturulabilmektedir(Tanç,2009:39). İşletmelerde uygulanan bu kontroller beş başlık altından toplanmaktadır. İlerleyen kısımda ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

COSO'nun 2013 yılında "İç Kontrol – Entegre Çerçeve" başlığı altında yayımladığı raporda kontrol faaliyetleri hakkında eklenen ilkeler şunlardır(COSO,2013:5):

- ❖ Kontrol işlemlerinin seçilmesi ve geliştirilmesi
- ❖ Genel kontrolleri teknolojiye uyarlayarak tespit edilmesi ve geliştirilmesi
- ❖ Politikalar vasıtası ile gerçekleştirilmesi

1.7.4. Bilgi Ve İletişim

İç kontrol sisteminin temelini oluşturan bileşenlerden biri olan bilgi ve iletişim, ihtiyaç duyulan bilgilerin kişi veya kişilere zamanında ulaşılmasını sağlayan sistemin varlığıdır. İşletme içerisinde ve dışında bulunan birimler ile yönetmeliğe, yasalara ve prosedürlere uyum göstererek bilgi akışı ve iletişimin sağlanması işletme faaliyetlerinin her aşamasında sürekliliği için büyük önem taşımaktadır. Etkili bir bilgi ve iletişim için işletmenin tüm birimlerinin en alt kademesinde çalışan personelden en üst kademede bulunan yöneticiye kadar sürekli olarak açık ve anlaşılır bir biçimde iletişim halinde olmaları gerekmektedir(Yavuz,2002:43).

Bu bilgi akışı ve iletişim küçük işletmelerde büyük işletmelere oranla daha aktif ve etkili olabilmektedir. Küçük işletmelerde karışık organizasyonlar, örgüt yapısı, karmaşık muhasebe kayıtları bulunmamasının yanında büyük işletmelerde bunun tam tersi bir durum söz konusudur(Doğan,2011:28).

Bilgi ve iletişim sistemlerinin asıl işlevi işletme içerisinde gerçekleşen çeşitli faaliyetlerin kontrolünü sağlamak için ihtiyaç duyulan bilgileri toplamaktır. Finansal raporlamaya uygun bir bilgi sistemi, faaliyetler içerisindeki işlemleri ve durumları tanımlayıp, değerlendirilmesi, kaydedilmesi ve raporlanması için oluşturulan metotlarla işletmenin varlıkların ve borçlarının hesap verme yükümlülüğünü devam ettirmek için yöntemler oluşturulmaktadır. İletişim mali raporlardan ziyade işletme içerisinde iç kontrol sistemine dair belirlenen kuralların anlaşılması ve bunlara personellerin çalışma biçimi ve görevleri ile alakalıdır. Bilgi sistemleri esasında Sayılı Denetim Standartları 55'deki muhasebe sistemlerinin karşılığıdır. Sayılı Denetim Standartları 78'e göre ise bilgi sistemleri aşağıda verilmiş olan özellikler bulunmalıdır(Biçer,2006:36):

- ❖ İşletmede meydana gelen tüm işlemler açıklanmalı ve kayıt altında tutulmalıdır.
- ❖ Zamanlamaya dikkat edilerek, yapılan işler hakkında detaylı bir mali raporlama olanağını tanınmalıdır.

- ❖ İşlemler sonucunda parasal değerler bilançolarında kayıt altına alınmasına izin vermelidir.
- ❖ Mali tablolardaki yer alan açıklamalar yapılan işlemlere göre sunulmalıdır.

COSO'nun 2013 yılında "İç Kontrol – Entegre Çerçeve" başlığı altında yayımladığı raporda bilgi ve iletişim hakkında eklenen ilkeler ise şunlardır(COSO,2013:5):

- ❖ İşletme faaliyetleri ile ilgili bilgi toplanılması ve bu bilginin kullanılması
- ❖ İşletmenin amaçları için tüm personeller ile iletişim halinde olması
- ❖ İşletme dış çevresi ile daima iletişim ağının oluşturulması

1.7.5. Gözleme

İç kontrol sisteminin bileşenlerinin son bileşeni olan gözleme (izleme) sistemin bir süre içerisinde başarısının kalitesini değerlendirme süreci olarak ifade edilebilir. İç kontrol sistemi gözlem yapılarak, muhtemel karşılaşılabilecek tehlikeler belirlenir ve koruyucu önlemler alınır. İşletmelerin amaç ve hedeflerine ulaşabilmesi, faaliyetlerinde verimliliği sağlayabilmesi ve mevzuatta belirtilen kuralları uyum sağlayabilmesi için aktif bir şekilde işleyen güvenli ve güçlü bir iç kontrol sistemi büyük öneme sahiptir. COSO'a göre bir işletmenin iç kontrol sisteminin amaçlarının da bir başarı sağlayabilmek için beş bileşenin ayrıntılarına dikkat edilmelidir. Bu sayede işletmeler risklere karşı bir koruma sağlayarak amaç ve hedeflerini gerçekleştirebilecektir(Sabuncu,2017:170).

COSO'nun 2013 yılında "İç Kontrol – Entegre Çerçeve" başlığı altında yayımladığı raporda gözleme (izleme) hakkında eklenen ilkeler ise şunlardır(COSO, 2013:5):

- ❖ Değerlendirmeleri sürekli veya spesifik olarak yapılması
- ❖ Sistem içerisindeki eksiklerin belirlenmesi ve raporlanması

İç kontrol sistemi ilk olarak şirketin tepe yöneticileri olmak üzere yönetim kurulu üyeleri, muhasebe ve finans personelleri, iç ve dış denetçiler tarafından izlenmektedir. Ayrıca gözleme bileşeni denetim raporları içinde önemli bir yere sahiptir(Polat,2018: 93).

1.8 İÇ KONTROL SİSTEMİNİN TÜRLERİ

İşletme yöneticilerinin sorumlulukları alanına giren tüm işleri sadece kendilerinin idare etmesi veya denetlenmesi beklenmeyen ve gerçekleşme olasılığı düşük olan bir durumdur. Yöneticilerin, bütün sorumluluklarını yerine getirebilmesi için takım halinde çalışmalı ve alt kademedeki çalışanlara birtakım yetki devri yapmak zorundadır. Tabii ki bu yetki devri yöneticilerin hesap verme sorumluluğunu da ortadan kaldırmayacağı için yapılması gereken işlemlerin istediği gibi yapıp yapılmadığını sürekli olarak kontrol etmelidir. Daha sonra planlan sonuçlar ile elde edilen sonuçlar karşılaştırma yöntemiyle yapılan bu kontrollere temel kontroller denilmektedir. İşletme yöneticileri istedikleri hedefe ulaşması açısından kontrol sistemlerini bulunması bir zorunluluktur. İşletmeler içerisinde yaşanan iletişim sorunları, yanlış anlaşılmalara, çalışanlar ile işletmelerin hedeflerinin farklılığı, tahmin edilemeyen durumların ortaya çıkması gibi sebeplerden dolayı istenmeyen durumların yaşanması her daim mümkündür(Erdoğan,2009:22).

Bu durumların yaşanma ihtimalini en aza indirmek için, iç kontrol sisteminin kontrol türleri ile işlemlerin sürekli denetlenmesi yapılarak işlemler daha düzenli ve sağlıklı bir biçimde ilerlemektedir. Tespit edici, önleyici, yönlendirici, telafi edici ve düzeltici kontroller olarak sınıflandırılan bu kontrol türleri aşağıda incelenmektedir.

1.8.1. Önleyici Kontroller

Önleyici kontroller, işletmelerinde yaşanması istenmeyen olayların sonuçları gerçekleşmeden önce durduğu ve düzeltme masrafı oluşturmadığı için en az masraflı kontrollerdir.

Eğer işletme yönetimi aktif bir önleyici kontrol sistemi tasarlamış ise bu kontrol türü yolsuzlukları ve hataları engellemede en önemli araçtır. İşletmenin yolsuzluk ile ilgili kuralları, işletme içerisinde yetkilendirme kuralları ve iç kontrol sisteminin prosedürleri ve kontrol çevresi önleyici kontrol türünün uygulama alanlarıdır. Önleyici kontroller, işletme yöneticilerin sorumluluğunda olan işletme varlıklarını riske atmadan, hedeflerini gerçekleştirmesini sağlarlar(Çelen,2017:6).

Önleyici kontrollerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi sağlayan birtakım ilkeler bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir (Özhan,2014:16):

- ❖ **Görevlerin ayrılığı ilkesi:** İşletme faaliyetlerinin her birinin alt kademelere göre sınıflandırılmasını ve her kademedeki farklı farklı kişiler sorumlu olması sağlanır. Bu ilke iç kontrol sistemi için büyük önem taşımaktadır.
- ❖ **Bölümsel yetkilendirme ilkesi:** Belirlenen işlemlerinin işletme içerisinde belirtilen departmanlarında yerine getirilmesidir.
- ❖ **Erişimin sınırlandırma ilkesi:** İşletmede bölümler fiziki ve personel ayrılmalı bu bölümlere giriş çıkış için bazı kurallar ve yasaklar konulmalıdır.
- ❖ **Yetki limitlerinin belirlenmesi ilkesi:** Bir işlemin onaylanması ve onaylayan belirli makam tarafından belgelerinin incelenmesi ve doğruluğunun kanunlara, mevzuatlara ve politikalara uygun olması gereklidir.
- ❖ **Fiziki koruma önlemlerinin alınması:** İşletme içerisinde tüm faaliyetlerde her türlü tehdiye karşı teknolojik sistemin güvenliğini sağlayıcı önlemdir.

1.8.2. Tespit Edici Kontroller

Tespit edici kontroller, istenmeyen durumlar olan hata, hile ihmal gibi durumların gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek için tasarlanmıştır. Daha sonra istenmeyen bu durumların meydana gelmesi halinde gerçekleşen zararın ortaya çıkarılmasına yardımcı olmaktadır.

Tespit edici kontrollerin esas amacı önleyici kontrollerin etkinliğini ölçmektir. Maliyet bakımından ele alındığında önleyici kontrollere göre daha maliyetlidirler. Fakat şöyle bir durumda vardır ki sistem içerisinde gerçekleşen bütün hataların önleyici kontroller tarafından müdahale edilmesi olanaklar içerisinde değildir ve böylelikle bu kısımda büyük öneme sahip olan tespit edici kontroller devreye girmektedir(Ertürk,2010:49).

Tespit edici kontroller işletme gerçekleşen faaliyetlerin performansları üzerinde bağımsız kontrollerin yapılmasını, incelemeleri ve karşılaştırmaları içerir. Örneğin bankalarda birimin kredi kullandırma yetkisi üzerinden kredi kullanım tespiti, kredi sözleşmelerinde onay formlarının eksiklerinin tespiti birer tespit edici kontrollerdir(Özten,2011:26, Çatıkkaş,2005:5).

1.8.3. Yönlendirici Kontroller

Yönlendirici kontroller işletmenin amaçlarının ve hedeflerinin gerçekleşmesi yönelik açık bir yön ve rehberlik sağlayan bir kontrol türüdür. Çalışanları işletme hedefleri doğrultusunda motive eden ve pozitif iletişim sağlayan uygulamalardır. Gerçekleşmesi istenilen bir sonucun meydana gelmesi veya oluşması için bir araç teşkil etmektedir. İşletmenin organizasyon yapısı, uygulanan politikalar ve işlemleri işe alınan ya da atanan personeli, muhasebe uygulamaları, bütçe ve yönetime sunulan raporlamayı yönlendirici kontroller olarak saymaktadır(Tipi,2018:17).

1.8.4. Telafi Edici Kontroller

Maliyet açısından en yüksek veya en düşük oranda oluşabilecek kontrollerin eksikliğini giderebilen kontroller telafi edici kontrollerdir. Genel olarak bir işlem sonrası meydana gelmektedir. Tespit edici kontroller ile bir kıyaslama yapıldığında süre ve kapsam bakımından kısa ve dar kontrollerdir. Zaman zaman işletmeler önleyici kontrolleri gerçekleştirmek için uygun imkânları bulunmadığı takdirde telafi edici kontrollere yönelirler. Bu durumda riskli bir durum karşısında gerekli işlemlerin yapılması için telafi kontrollerle önlemler sağlanır(www.icdenetim.ibb.istanbul.com).

Bu kontroller sonucunda işletme çalışanları neyi, nasıl, ne yönde yapacağını, sorumluluklarının farkındalığı aktif bir işleve dönüşür. Çalışanlar tarafından doğru olmayan bir davranış sergilenmiş ise bu durumun sonucunda karşılaşılan zararın seviyesi, kimin yaptığı ve nasıl gerçekleştiğini bulmak konusunda daha kolay gerçekleşmektedir(Çelen,2017:8).

1.8.5. Düzeltici Kontroller

Düzeltici kontroller, bir riskin etkisini en düşük seviyeye indirmeye ve oluşan bir sorunun nedenini ve sorunun oluşmasını sağlayan hataları ve eksiklikleri düzeltmeye sağlayan kontrollerdir. Düzeltici kontroller önceki kontrol süreçlerinde ortaya çıkarılan hataları ve eksikleri düzeltmek ve bu durumların gelecekteki oluşumunu en az seviyeye düşürmek için sistemleri değiştirirler(Özçetin,2017:108). Tespit edici kontroller ile arasındaki fark şudur; tespit edici kontroller meydana gelen hataları ve

eksiklikleri ortaya çıkarıp onlara dikkat çeker; düzeltici kontroller ise bu hataları ve eksiklikleri düzelterek ortadan kaldırır(Çelen,2017:7).

Hataların ve eksikliklerin düzeltilmemesi veya yaşanan olayların tekrarlanması durumunda tespit edici kontrollerin anlamı kalmamaktadır. Bundan dolayı, işletme yönetimi bu tür olayların tekrar gerçekleşmesini engelleyen bir sistem geliştirmek zorundadır(Ertürk,2010:49).

Düzeltilici kontroller, önceden uygulanan kontrol türlerinin başarılı sonuçlar ele etmesinde tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir.

1.9 İÇ KONTROL SİSTEMİNE DAİR ULUSLARARASI ALANDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Geçmişten günümüze dünyada yaşanan gelişmelerle birlikte ekonomik değişiklikler ve finansal araçların çeşitliliğinin artması ile işletmeler mevcut yapıları zorunlu bir değişim ile karşı karşıya kalmıştır. Geçmiş yıllarda yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Worldcom, Enron, Parmalat, Ahold gibi yolsuzluk skandalları ve finansal krizler muhasebe alanında denetim kapsamında iç kontrol sisteminin büyük bir öneme sahip olduğunu ve kurumsal yönetim politikalarının yeterli düzeyde olmadığını göstermiştir(Kara,2018:50).

Bu olaylar sonucunda Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından kurumsal yönetim ilkeleri belirlenerek, tüm üye ülkelerin kendi hukuksal yapıları çerçevesinde belirlenen ilkeleri uygulamaları önerilmiştir. Dünyada farklı ülkelerde iç kontrol sistemi ile ilgili birçok model geliştirilmiş ve düzenlemeler ortaya konulmuştur. Birçok sayıda model ve düzenlemeler olmasına rağmen dünya genelinde kabul görülen model ve düzenlemelerden bazıları şunlardır:

- ❖ Sarbenes-Oxley (SOX) Yasası İle Yapılan Çalışmalar
- ❖ Sponsor Organizasyonlar Komitesi'nin (COSO) Yaptığı Çalışmalar
- ❖ İç Denetçiler Enstitüsü'nün (IIA) Yaptığı Çalışmalar
- ❖ Uluslararası Yüksek Denetim Kuruluşları Örgütü'nün (INTOSAI) Yaptığı Çalışmalar
- ❖ Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü'nün (AICPA) Yaptığı Çalışmalar

- ❖ Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu'nun (IFAC) Yaptığı Çalışmalar
- ❖ Basel II İle Yapılan Çalışmalar

1.9.1. Sarbenes-Oxley Yasası İle Yapılan Çalışmalar

Küresel ölçekte muhasebe alanında yaşanan Worldcom, Enron, Parmalat ve Ahold skandalları sonucunda Amerika Birleşik Devletinde (ABD) piyasada bulunan şirketler, şirketlerin finansal bilgileri ve şirketlerin bağımsız denetim yapan denetim firmaları yatırımcıların güvenini kaybetmiştir.

Kaybedilen bu güveni tekrardan kazanmak için şirketlerin finansal raporlamaları üzerindeki denetimlerin olağan durumdan daha da iyi bir duruma getirmeyi amaçlayarak 30 Temmuz 2002 yılında on bir ana başlıktan oluşan Sarbenes-Oxley Yasası, ABD'ndeki borsalarda işlem gören halka açık şirketlerin tamamını dâhil edecek biçimde çıkartılmıştır(Pws, www.pwc.com). Sarbenes-Oxley Yasasında toplam on bir ana başlık oluşmaktadır. Bu başlıklar aşağıdaki bulunmaktadır.

- 1) Halka Açık Şirketle Gözetim Kurumu
- 2) Denetçinin Bağımsızlığı
- 3) Kurumsal Sorumluluk
- 4) Geliştirilmiş Finansal Açıklamalar
- 5) Analistlerin Çıkar Çatışmaları
- 6) Kurum Kaynakları ve Baskınlığı
- 7) Çalışma ve Raporlar
- 8) Kurumsal Hile Sorumluluğu
- 9) Beyaz Yakalılara Dair Yaptırımlar
- 10) Kurumlar Vergisi Beyannameleri
- 11) Kurumsal Yolsuzluk ve Sorumluluk

Yasanın temel yapı taşını işletmedeki yöneticilerin ve şirket çalışanlarının işletmeye dair sorumluluklarında bağlılık ilkesine göre hareket etmelerini sağlamak ve bu duruma karşı uygun olmayan bir davranış halinde ise etkili oranda hapis ve para cezaları almasını oluşturmaktadır. Böylelikle ABD'de denetim hizmeti verecek firmalar ve denetim hizmetinden faydalanacak bütün işletmeler bu kurala uymak zorunda kalmıştır(Eroğlu,2003:1).

Yasayla birlikte uyulması gereken kurallar ile bu durumdan büyük oranda yönetim kurulu, üst yönetim, bağımsız denetim firmaları, iç denetçileri ve yatırımcıları ciddi anlamda etkilemesi ile birlikte önemli sorumlulukları da beraberinde getirmiştir. Yasa aynı zamanda da işletmelerde bulunan bağımsız denetçilerin işletmeler tarafından sunulan iç kontrol raporunu tasdik etme şartı getirmiştir(Aksoy,2005:165).

Sarbanes-Oxley Yasasında iç kontrol ile ilgili olan dört kısımdan oluşan 103, 301, 302 ve 404. maddeleri bulunmaktadır.

Sarbanes-Oxley Yasasına göre 103. Madde, denetimde kanıtlanabilirlik, kalite kontrol ve bağımsızlık standartlarından oluşmaktadır. Bağımsız denetimde denetçiler tarafından onaylanacak raporların kullanılması için yasada belirtilen standartlara göre belirlenmesi gerekmektedir. Bağımsız denetim firmaları var olan işleyiş sistemlerine kıyasla yasaya göre iç kontrol sistemlerini daha etkin hale getirerek denetlemelidir. Ayrıca denetçilerin çalışmalarında kullandıkları belgeleri ve buna esas teşkil eden çalışmalarını en az 7 yıl süreyle saklamalarına ilişkin yükümlülükleri olduğunu belirtmektedir. İşletme yöneticileri ise iç kontrol sistemlerinde denetim süreci içerisinde gerek iç denetimde gerekse dış denetimdeki denetçiler ile sürekli iletişim halinde ve işbirliği içerisinde bulunmalarını ön görmektedir(Doğan,2011:32).

Sarbanes-Oxley Yasasına göre 301. Madde, borsaya kayıtlı olan işletmelerin Denetim Komitesi kurulması istenmiştir. Denetim komiteleri, yönetim kuruluna dahil olacak ve bu komite her sene iç kontrol sistemi ile ilgili sunulacak olan raporu, işletmede bulunan üst düzey kişilerin onayından sonra işletme faaliyet raporunda yayımlayabilecektir. Ayrıca komite, iç kontrolün esaslarına ilişkin bütün değerlendirmelerden de sorumlu tutulmuştur. Bütün bunlara ek olarak, komite ilk aşama olan bağımsız dış denetim firmasının atanması son aşama olan finansal raporlamalar da dâhil olmak üzere kendisine sunulacak olan denetim raporlarından direkt olarak sorumlu olacaktır(Aksoy,2005b:155).

Sarbanes-Oxley Yasasına göre 302. Madde, İşletme tarafından hazırlanan iç kontrol raporlarının güvenilir olduğuna dair işletme yetkilileri zorunlu imza ve onaydan sorumludurlar. Yani yasanın amacı işletmelerin iç kontrol raporundan sonra yasaya aykırı ve yanıltıcı bir durum ortaya çıktığı takdirde işletme yöneticileri aykırı uygulamalardan bilgilerinin olmadığını iddia ettikleri takdirde engellemektir.

Böylelikle halka sunulan veya sunulacak olan hisse senetleri işletme sunduğu raporla finansal durumu hakkındaki bilgileri doğru ve gerçek olduğunu işletme yetkiler tarafından güvence altına almaktadır(www.soxlaw.com/s302.htm).

Sarbanes-Oxley Yasasına göre 404. Madde, işletmelerin finansal raporlar setine eklenecek bir iç kontrol değerlendirme raporu düzenlemesi gerekmektedir. Aynı zamanda kamuoyuna her yıl düzenli olarak sunulan faaliyet raporunda iç kontrol sistemini değerlendiren bir bölüm bulunması şart koşulan düzenlemeler yapma sorumluluğunu getirilmiştir. İç kontrol sisteminin tasarımı ve işleyişi işletmenin muhasebe işlevini sistemli bir biçimde yürütülmesini olumsuz yönde etkileyebilecek durumlar bulunduğu zaman buna da raporda yer verilecektir. Denetim firması ise işletme yönetimin yaptığı değerlemeyi incelmesinin sonucunda raporunun güvenilirliğini doğrulayıp raporunda yer vermesi gerekmektedir(Temel,2008:93).

Sarbanes-Oxley Yasasının yukarıda açıklanan maddeleri iç kontrol sistemi konusunda işletme yöneticilerine önemli sorumluluklar yüklemiştir. İşletme yönetimlerince iç kontrol raporlama işleminin yapılması, kabul edilmesi ve bağımsız denetim raporu ile birlikte değerlendirilmesi zorunlu olmuştur. Bu durumda işletme yönetimi tarafından düzenlenen ve yönetim kurulu başkanı tarafından SEC'e sunulan yıllık faaliyet raporlarında işletmenin kullandığı uygun ve güvenilir iç kontrol sistemi yapısının usul ve esaslar bakımından değerlendirildiği, sistemin derecelendirilmesi ve etkinliğinin hata ve hile içerip içermediği, değerlendirmesinin sonucunda iç kontrol sisteminde bulunan düzenekler, açık bölgeler tamamında ve eksikler ile yönetimin bu konuda yardımcı olan diğer sonuçlarla iç kontrol sisteminde her türlü zayıflık, suiistimal ve olumsuzluklara karşı onaylanan iç kontrol sistemi raporda açıkça beyan eder ve sorumlu altında olduğunu kabul etmektedir(Aksoy,2005b).

1.9.2. Sponsor Organizasyonlar Komitesi'nin Yaptığı Çalışmalar

Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu olan COSO 1970'li yılların sonunda ABD'nde hile yoluyla finansal raporlamanın meydana gelmesinden dolayı büyük şirketler iflaslar yaşamasının ardından finansal raporlardaki hileleri ve hataların sebebini incelemek için kurulmuştur. Bu komisyonun kurulmasını beş ana meslek örgütünün sponsorluğunda sağlanmıştır. Bu beş meslek örgütü şunlardır(İbiş ve Çatıkkaş,2012:100; www.coso.org):

- ❖ Amerikan Muhasebeciler Birliği (AAA)
- ❖ Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasipleri Enstitüsü (AICPA)
- ❖ Finansal Yöneticiler Enstitüsü (FEI)
- ❖ İç Denetçiler Enstitüsü (IIA)
- ❖ Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (IMA)

Komisyon öncelikle ilk çalışmasında hileli ve hatalı finansal raporlamanın sebeplerini tanımlamış daha sonrada, iç kontrol sisteminin önemine değinmiştir ve finansal olmayan faaliyetlere de yer verilen geniş bir kavram olarak incelenmiştir. Komisyon 1992’de Amerika Birleşik Devletleri’nde iç kontrol bütünleşik çerçeve başlıklı bir rapor yayınlanmıştır(Topcu,2013:9-10).

Uzun çalışmalar sonucunda hazırlanıp 1992’de yayımlanan raporda iç kontrol dört aşamadan ele alınmıştır. Bu aşamalar sırasıyla aşağıda bulunmaktadır(Yıllancı,2006:29):

- ❖ İç kontrol sistemi, işletmelerin yöneticiler açısından değerlendirilmiştir.
- ❖ İç kontrol sisteminin tanımlaması, ilkeleri ve işletmelerde yetkili yöneticilerin ve yönetim kurulu üyelerinin kendi iç kontrol sistemlerini değerlendirebilecekleri kriterleri ele almıştır.
- ❖ İşletmelerin yayınladığı finansal tabloların raporlanması esnasında iç kontrol ile ilgili kamuoyuna açıklamalar işletmelere fayda sağlamaktadır.
- ❖ İşletmeler için iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi ve incelenmesinde bir kılavuz niteliğindedir.

COSO iç kontrol sistemi değerlendirme üzerine kısa bir süre içerisinde genel kabul gören bir model olarak ilk aşamada özel sektörde uygulanmış sonrasın ise kamuda uygulanmıştır. Etkili ve verimli olan bu model değışen ihtiyaçlara, gelişen teknolojiye ve artan rekabete uyum sağlayarak kendisini en son 2013 yılında yenilemiş.

1.9.3. Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü’nün Yaptığı Çalışmalar

Uluslararası iç denetçiler enstitüsü 1941’de kurulmuş olup şu an hali hazırda dünyada 94 ülkede, 249 şubesiyle ve 100.000 kişilik dev kadrosuyla faaliyetlerini profesyonel bir şekilde devam ettirmektedir.

1978 yılında yayınlanan “İç Denetim Mesleki Uygulamaları Standartları” isimli raporunda iç kontrol sistemini ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmada iç denetimin işlem bölgesinde, organizasyonun iç kontrol sisteminin etkinliğinin, yeterliliğinin değerlendirilmesi ve denetlenmesinden meydana geldiğini belirtilmiştir(İbiş ve Çatıkkaş,2012:104).

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsünün 1983’de “İç Denetçi” adlı çalışma yayınlanmıştır. Bu çalışmanın amacı iç denetçilere iç kontrol konusunda rehberlik etmesidir. Çalışmada iç kontrol sistemi ile ilgili elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır(Uzay,1999:7):

- ❖ İşletme yönetimi tarafından gerçekleşen bir faaliyet olan iç kontrol, işletmenin belirli hedeflerine ulaşması olasılığını yükseltmeyi amaçlar.
- ❖ Bir işletmede iç kontrolün oluşabilmesi için belirli bir planlama ve yönlendirmesi olmalıdır.
- ❖ Kontrol genel bir kavram olmak ile beraber birçok türü bulunmaktadır.
- ❖ İç kontrol sistemi işletmede aktif bir şekilde işleyen diğer sistemlerle bir bütün halindedir.
- ❖ İşletme planları belirlediği amaçları doğrultusunda kontrollerini gerçekleştirmeli ve bunu da iç kontrol sisteminin türleri olan önleyici kontroller, düzeltici kontroller veya tespit edici kontroller ile gerçekleştirebilir.

Enstitüsü 1999’da tekrardan iç kontrol sisteminin tanımlamasını düzenlenmiştir. İç kontrol sistemi, işletmedeki faaliyetlerinin verimliliğini artıran, mali tablolarının güvenilirliğini sağlayan, yasalara ve düzenlemeler uyum sağlayan işletmenin büyük öneme sahip bir parçasıdır(Demirbaş,2005:169).

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsünün yaptığı çalışmalar doğrultusunda, iç denetçilere iç kontrol sisteminin çalışması döneminde ciddi görev ve sorumlulukları düşmektedir. 2004 yılından itibaren iç denetçilerin sorumluluklarını açıklayan standartlar IIA tarafından düzenlenmiştir. Standartlar uygulamada iç denetçilerin denetim faaliyetinde bilmesi gereken temel ilkeler çerçevesini sunmayı amaçlamaktadır. Bu standartlar aynı zamanda iç kontrol sisteminin kurulum

aşamasından raporlama aşaması olan son aşamasına kadar yenilemeler gerçekleştirmiştir(Uyar,2010:40).

1.9.4. Uluslararası Yüksek Denetleme Kuruluşları Örgütü'nün Yaptığı Çalışmalar

INTOSAI 1953'de Küba/Havana'da devlet denetimini artırmak, yöntem ve teknikler yönünden denetim mesleğini geliştirmek için toplanılan bir kongrede 34 üye ülkenin katılımı ile kurulmuştur ve daha sonra üye sayısı 170'e yükselmiştir. Türkiye ise 1965'den bu yana üye ülkeler arasında bulunmaktadır. Kurulduğu tarihten itibaren kendisi sürekli geliştiren INTOSAI, 1977'de Lima Deklarasyonunu yayınlamıştır ve bu tarihten sonra denetim alanının önemli bir değişim gerçekleştirecek bir ilerleme gerçekleştirmiştir. Deklarasyon sayesinde yüksek denetim makamları ile denetçilerde bulunması gereken temel standartları belirtmiştir. INTOSAI 1992'de ise ortaya çıkan eksikliği gidermek için denetim standartlarını tekrardan incelemesinin ardından yenilemiştir.

2001'de Seul'de gerçekleşen 17. INTOSAI toplantısında daha önce 1992'de yayınlanan iç kontrol standartları rehberinin son yaşananların sonucunda COSO'nun İç Kontrol ile ilgili olan rapora uyum sağlaması için yenileme ihtiyacı doğmuştur. Tüm bu çalışmaların yanında 2004'de Brüksel'de INTOSAI'nun kamu sektöründe de iç kontrol sistemine dair bir standartlar rehberi hazırlamış ve topluma kazandırmıştır. Bu rehberde kamuya dair olan bütün konular ilgili geniş çerçevede büyük fayda sağlamaktadır(İbiş ve Çatıkkaş,2012:109).

Kamu kurum ve kuruluşlarında hile ve rüşvetin engellenmesi konusu oldukça önemlidir. Kamu kurumlarında bulunan personeller görevlerini dürüstlikle içerisinde, kamu kaynaklarını zarar vermeden verimliliği en üst seviyeye çıkarılmasını sağlayacak şekilde kullanılmalıdır. Bundan dolayı, kamu ahlakı başarılı bir yönetimin gerçekleşmesi için bir temeldir ve kamu güvenini kazanmak içinde en önemli koşuldur. Kamu sektöründe elde edilen kaynakların büyük bir kısmı toplanan vergilerle sağlandığından dolayı, bu kaynakların tasarruflu bir şekilde millet yararına kullanılmalıdır(Erdoğan,2009:101).

INTOSAI tarafından 2004 yılında yayımlanan raporda iç kontrol, bir işletmenin tüm personelleri tarafından uygulamaya geçilmesi tamamlayıcı bir süreç olup aşağıda

belirtilen amaçları gerçekleştirmek için risklere karşı uygun bir güvence sağlamak üzere tasarlanmıştır(İbiş ve Çatıkkaş,2012:109):

- ❖ İşletmenin faaliyetlerini planlı, ekonomik, kaliteli ve ahlaki kurallara uygun bir biçimde gerçekleştirmesi,
- ❖ Hesap verme sorumluluğunun meydana getirdiği sorumlulukları sağlama,
- ❖ Yürürlükte bulunana düzenlemelere ve işletme yönetimin belirlediği talimatlara uyulması,
- ❖ Herhangi bir şekilde oluşabilecek hata, hile, kötü kullanma, hasar ve diğer sebeplerden kaynaklanacak kayıplara karşı koruma,

INTOSAI iç kontrol standartları rehberi COSO modeli göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Bu modelde bulunan iç kontrol sisteminin temel bileşenleri ile aynıdır. Bu bileşenler yukarıda iç kontrol sisteminin temel bileşenleri başlığı altında ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır tekrara düşmemek maksadıyla yeniden açıklanmayacaktır.

INTOSAI'nın günümüzdeki durumu ise, 194 Tam Üyenin, 5 Ortak Üyenin ve 1 Afiliye üyenin Yüksek Denetim Kurumları'nı bir araya getirmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın da desteklediği bir organizasyon olarak kabul görmektedir. INTOSAI, iki çeşit mesleki standart yayımlamıştır. Bunlardan birincisi Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları Standartları (ISSAI) diğeri ise INTOSAI İyi Yönetim Rehberi'dir. Bunlar uluslararası toplumda yer alan mesleklerin ortak mesleki ve herkes tarafından onaylanan ilkelerden oluşmaktadır(Özekcioğlu,2018:77).

1.9.5. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü'nün Yaptığı Çalışmalar

AICPA 1887'de "Amerikan Kamu Muhasebeci Birliği" ismiyle ABD'de kurulmuştur ve bir süre sonra "Amerikan Muhasebeciler Enstitüsü" olarak anılmaya başlanmıştır. Günümüzde ABD'de muhasebe dalında uygulama gösteren en büyük meslek topluluğudur. Topluluğun temel amaçları meslek üyelerinin haklarını korumak, mesleğe giriş esasları ile ilgili eğitimler ve yetki belgesi vermektir. Herhangi bir muhasebecinin AICPA'ya üye olma gibi bir koşul bulunmamaktadır. Fakat üye olduğu takdirde meslek örgütünün komitelerine atanabilmekte ve komite üyesi olmaktadır(İbiş ve Çatıkkaş,2012:107).

1949 yılında AICPA göre iç kontrol, işletme varlıklarının korunması, muhasebe verilerinin doğruluk ile güvenilirliğe yer verilmesi, faaliyetlerin verimli bir şekilde ilerletilmesinin için onaylanan tüm yöntem ve önlemler ile organizasyon planından oluşmaktadır(Cömert,2016:7).

AICPA 1957’de Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarını (GKGDS) yayınlamıştır. Bu standartlarda iç kontrol sistemi çalışma alanı standartlarında yer verilmiştir. Standartta bağımsız bir dış denetçinin işletmenin denetim sürecini oluşturması ve diğer faaliyetlere destek olması bakımından işletmenin iç kontrolünü mutlaka incelemesi konusunda öneride bulunmaktadır(Uyar, 2010: 41).

AICPA 1990’da iç kontrol sistemi ile ilgili “Bir Finansal Tablo Denetiminde İç Kontrol Yapısının Dikkate Alınması” başlıklı standart bir yayınlanmıştır. AICPA ilk olarak 55 No’lu standarttı daha sonra ise bu standarttı yenilenen 78 No’lu standarttı yayınlamıştır. Bu Standartlar iç kontrol kavramını ve bağımsız dış denetçinin iç kontrolü tanınması ile değerlendirmesi adına sorumlulukları artırması ele almıştır.

Yayımlanan 55 No’lu standartta göre iç kontrol sistemi; işletmenin önceden belirlediği amaçlarının başarılı bir sonuca ulaşım uygun seviyede bir güven sağlayan yöntemler bulunmaktadır. İç kontrol yapısı işletmenin karşılaşılabileceği kontrol risklerin tüm seviyelerine dair mutlaka iç kontrol testleri yapılması önerilmektedir. Yapılan testlerin sonucu doğrultusunda yapılacak olan denetimin süreç planlaması belirlenmektedir(İbiş ve Çatıkkaş,2012:107).

Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü 78 No’lu standart, 58 No’lu standartta yer alan birçok şeyi büyük ölçüde değiştirmiştir ve COSO’nun iç kontrol tanımlamasında yer alan iç kontrol sisteminin temel bileşenleri olan esas almıştır.

1.9.6. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu’nun Yaptığı Çalışmalar

IFAC, 11. Dünya Muhasebeciler Kongresi’nde 7 Ekim 1977’de Almanya/Münih’te toplam 51 ülke ve 63 kurucu üye ile muhasebe mesleğini güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Kurucu üyeler arasında Türkiye’de bulunmuştur ve “Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği” (TMUD) olarak katılım sağlamıştır. Daha sonra Türkiye’den 1994 yılında “Türkiye Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirler Odalar Birliği” üye olarak katılım göstermiştir. Şu an

küresel ölçekte 135'ten fazla ülkede 175'ten fazla üye ve yaklaşık 3 milyon muhasebeciyi temsil ederek savunuculuk, geliştirme ve destek yoluyla kamu yararına hizmet etmektedir(www.ifac.org; Selvi,2002:95). Bu topluluk muhasebeciler için toplam üç standartlar yayınlamıştır. Bunlar, Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları, Uluslararası Denetim Standartları, Uluslararası Eğitim Standartları'dır.

IFAC'nın yayınladığı Uluslararası Denetim Standartlarında (UDS) risklerin belirlenmesi ve iç kontrolü ilişkin GKGDS'nin aksine daha kapsamlı açıklamalarla 400 numaralı UDS'de ele almıştır. Bu standartta IFAC'da AICPA gibi COSO tarafından yapılan iç kontrol tanımlamasına benzer bir tanımlama yapılmıştır. Standartta bağımsız denetçilerin etkili bir denetim hizmeti sağlayabilmeleri için iç kontrol sistemini en iyi biçimde anlamalarını ve denetim riskini oluşturan faktörleri belirlemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Yönetimin ise çalışanlarla birlikte etkili bir iç kontrol sistemini sağlayabilmek için sürekli iletişim halinde bulunmaları ve bireysel kontrollerle izlenmeleri gerekmektedir(Uyar,2010:41; Özçetin,2017:88).

1.9.7. Basel II İle Yapılan Çalışmalar

Uluslararası Takas Bankası (BIS- Bank of International Settlements) 17 Mayıs 1930 tarihinde İsviçre'nin Basel şehrinde uluslararası parasal ve finansal işbirliği teşvik etmek amacıyla kurulmuştur. BIS 1974 yılında küreleşen finans piyasalarını düzenlemek ve bankaların küresel olarak ortak standartlar ile birlikte çalışmasını sağlamak, risk odaklı yaklaşımlara yön vermek amacıyla on ülkenin merkez bankasının başkanlarının katılımı ile Basel komitesi kurulmuştur. Basel komitesi kurulduğu tarihten bu yana üç farklı ölçütte yayınlanmıştır. Bunlar Basel-I, Basel-II ve Basel-III'tür(www.bis.org).

BIS tarafından Basel-I'de yer alan bilgiler yaşanan skandallar, gelişen piyasa koşulları ve yoksuzluklarının sonucunda 2004 yılında yenilenerek Basel-II olarak yayınlanmıştır. Basel II ilkelerinde finansal raporlama sürecinde raporlarda şeffaflık hedeflenmiş ve bunu sağlamak için ise derecelendirme sistemi oluşturulmuştur. Bu derecelendirme sistemi ile öncelikli olarak KOBİ'ler daha sonrada diğer işletmeler birbirlerinden daha yüksek derecelendirme notu alabilmeleri için işletmelerinin aktif ve verimli bir şekilde işleyen iç kontrol ve iç denetim yapısına sahip olmaları

gerekmektedir. İşletmeler etkin iç kontrol sistemi sayesinde daha düşük maliyetten oluşan kredi kullanma avantajını elde edebileceklerdir(Aksoy,2007:148).

Basel- II’de işletmelerin iç kontrol sistemlerinin etkinliğinin sağlanabilmesi için bir takım ilkelerin belirlenmiştir. Bu ilkeler şu şekildedir(Uyar,2010:47):

- ❖ İşletme yönetimi iç kontrol sisteminin kurulumundan ve sisteminin yeterliliğinin değerlendirmesinden sorumlu bulunmaktadır.
- ❖ Mevcut iç kontrol sistemi, iç denetim işlevlerini yerine getirmede yardımcı değildir.
- ❖ İç kontrol sistemi devamlılık gösteren faaliyete sahip ve bağımsız olmalıdır.
- ❖ İşletme içerisinde iç kontrol sisteminin işleyişine dair bir yönetmelik oluşturulmalıdır.
- ❖ İç kontrol sistemi üst düzey bir yeterliliğe sahip değildir.
- ❖ İç kontrol sistemi işletmenin karşılaşılabileceği riskleri ölçebilmelidir.
- ❖ Denetim komitesi ve yönetim kurulu iç kontrol sisteminin çalışması üzerine her yıl düzenli olarak uygun incelemeleri yapmaları gerekmektedir.
- ❖ İç kontrol sisteminin geliştirilebilmesi için dış kaynaklardan yararlanılabilir.

1.10 İÇ KONTROL SİSTEMİNE DAİR TÜRKİYE’DE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Dünyada yaşanan skandallar ve yolsuzluklar sonucunda uluslararası alanda iç kontrol sistemi üzerine yapılan düzenlemelerden sonrada uyum ve hesap verebilirlik amaçları doğrultusunda Türkiye’de de iç kontrol sistemi ile ilgili birtakım hukuki çalışmalar yapılmıştır. Türkiye’de iç kontrol sistemine dair yapılan düzenlemeler aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir:

- ❖ Sermaye Piyasası Kurulu’nun Yaptığı Çalışmalar
- ❖ 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu İle Yapılan Çalışmalar
- ❖ 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu İle Çalışmalar
- ❖ Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurulu’nun Yaptığı Çalışmalar

1.10.1. Sermaye Piyasası Kurulu’nun Yaptığı Çalışmalar

Türkiye’nin ilk düzenleyici ve denetleyici üst kurulu olan Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) 13 Ocak 1982 yılında, sermaye piyasasının güven ve kararlılıkla ilerletmek ve

yatırımcıların haklarını korumak ve yarar sağlamak amacıyla 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile kurulmuştur. SPK'nin yetkileri kendi sorumluluğu altında bağımsız bir şekilde kullanabilen, idari kamu kurumudur(www.spk.gov.tr).

SPK iç kontrol sistemine yönelik ilk çalışmasını 1996'da yayınlanan "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ" ile gerçekleştirmiştir. ABD'nde 2002 yılında yaşanan skandallar sonucunda Sarbanes-Oxley yasasının çıkarılmasının ardından SPK tebliğinde de yasa ile uyumlu belirli değişiklikler olmuştur ve bu değişiklikler doğrultusunda 2002 yılında 24924 sayılı Resmi Gazetede tebliğ yayınlanmıştır. Bu tebliğden sonra, SPK 12 Haziran 2006 tarihinde 26196 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ" yayınlanmıştır. Bu tebliğde iç kontrol sistemi hakkında birtakım açıklamalar bulunmaktadır ve bunlara aşağıda yer verilmiştir.

İşletme hisseleri borsada işlem gören ortaklıklar, kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde, en az iki üyeden oluşan bir denetim komitesi kurma zorunluluğu bulunmaktadır. Denetim komitesi kurulması zorunluluğu işletmelerde ise komite tarafından gerçekleştirilen faaliyetler işletmenin yönetim kurulu tarafından gerçekleştirilir.

Komite işletme ortaklarının finansal bilgileri ve muhasebe sistemlerine dair bilgileri kamuoyuna sunumunu, bağımsız denetimi ve iç kontrol sisteminin işleyişinin izlemesini yapar. Bağımsız denetim firmasının seçim aşaması başta olmak üzere diğer tüm aşamalarında komitenin sorumluluğu ve izlemesini ile sağlanır(Seri: X No:22 Sayılı Tebliğ, 2. Kısım,6.Bölüm,m.25(1ve2)).

Hile ve Usulsüzlük tespiti; bağımsız denetçi işletme yönetimi tarafından sunulan finansal tablolar ve raporlar ile diğer bilgiler ve yapılan açıklamalar ile ilgili hile ve yolsuzluktan kaynaklanan önemli yanlışlık risklerinin tanımlanmasını ve belirlenmesi; belirlenen hile ve yolsuzluk sebebi ile önemli yanlışlık riskleri için, ilgili kontrol işlemleri de dahil olmak üzere işletmenin ilgili kontrollerinin tasarımını değerlendirmesini ve uygulanıp uygulanmadığını belirlemesini dikkate almak zorundadır(Seri: X No:22 Sayılı Tebliğ, 6. Kısım, 1. Bölüm,m.3 (ç)).

Tebliğ'de son olarak iç kontrol sistemi tanımlaması şu şekilde yapılmıştır; iç kontrol sistemi işletmede buluna yönetimden en alt kademedeki sorumlu olan çalışanlara

kadar işletmenin hedeflerine ulaşmasında hukuki düzenlemelere uyum sağlayarak faaliyetlerini verimli ve kaliteli bir biçimde gerçekleşmesini sağlamak için uygulanan bir sistemdir. Bu doğrultuda, iç kontrol sistemi işletmenin belirlenen hedeflerini gerçekleştirme için tehlike oluşturma olasılığı bulunan faaliyet risklerinin de tespit edilmesini gerçekleştirecek biçimde uygulanır(Seri: X No:22 Sayılı Tebliğ, 10. Kısım, 2. Bölüm,m.11(2)).

1.10.2. 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu İle Yapılan Çalışmalar

Dünyada birçok alanda gelişmeler olmaktadır. Bununla birlikte para ve sermaye piyasasında da belirli gelişmeler yaşanmıştır. Uluslararası alanda başta olmak üzere yeni yasalar, standartlar ve ilkeler çıkarılmıştır. Bu duruma uyum ve birlik sağlamak amacıyla Türkiye’de bazı yenilemeler gerçekleştirilmiştir. Bu yenilemelerden biri de Türk Ticaret Kanunu(TTK)’dur. Türkiye yürürlüğe girdiği tarih 1 Ocak 1957’den bu yana 50 yıldır ticari ve ekonomik yaşama ilişkin 6762 sayılı TTK kullanılmaktaydı. Türkiye 13 Ocak 2011 tarihinde ekonomik ve ticari hayatı için bir yenileme gerçekleştirerek 6102 sayılı TTK kabul etmiştir ve daha sonrada 14 Şubat 2011’de 27846 sayılı Resmi Gazetede yayınlamıştır.

6102 sayılı TTK’n Görev Dağılımı başlıklı 366. Maddesinde yönetim kurulu, işletmedeki faaliyetlerin işleyiş düzenini takip etmek, raporlamaların ve alınacak kararların son aşamasını gerçekleştirmek ya da iç kontrol sistemini takip etmesi amacı içerisinde diğer üyelerinin de bulunması gereken komiteler ve komisyonlar kurabileceğini ortaya koymuştur(Cömert,2008:26).

Bu kanun işletmelerin denetim faaliyeti için kesinlikle uygulanması gereken bir sistemi öngörmektedir. Bu sistem ile birlikte artık işletme içerisinde bulunan denetim ile yetkili ama konuya dair herhangi bir uzmanlığı bulunmayan kişi veya kişiler denetim işlemlerini gerçekleştiremeyecektir. Bunun yerine denetim faaliyetinde bağımsız dış denetim firmaları ya da yeminli mali vasıtasıyla gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Denetimin sonrasında finansal veya konsolide tablolar ve yıllık faaliyet raporları Uluslararası Denetim Standartların göre düzenlenmesi öngörülmüştür.

1.10.3. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu İle Yapılan Çalışmalar

Cumhuriyet Dönemi'nde kamu mali yönetim alanında ilk düzenleme 1927 yılında çıkarılan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu ile gerçekleşmiştir. Bu kanunda üzerinde yok denecek az sayıda değişiklikler yapılmış ve uzun bir dönem yürürlükte bulunmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin kamu mali yönetimini düzenleyen temel kanun olma niteliğini sürdürmüştür. 1927'den sonra ise birçok alanda değişiklik olduğu gibi kamu mali yönetiminde ve kamu teşkilatlanmalarında önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. Değişikliklere uyum sağlamak amacıyla kamu mali yönetim ve kontrol sistemi alanında en köklü değişim olan 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (KMYKK) ile gerçekleştirilmiştir. Kanun Aralık 2003 yılında onaylanıp, 25326 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır(www.hmb.gov.tr).

5018 sayılı Kanun, mali yönetim ve kontrol sistemimizin yapısını ve işleyişini yeni bir anlayış biçimi ile ele alıp sistemin temel esaslarını düzenlemekte; kamu bütçelerinin hazırlanması, uygulanması ve kontrol işlemlerinin nasıl gerçekleştirileceğini, mali işlemlerin muhasebe kayıtlarının yapılması ve raporlanmasını biçimlendirmektedir. Kanun kaynakların kullanımı konusunda ise kısıtlı kaynak ile geleceğe yönelik etkili ve verimli bir performans sağlayarak, mali şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesiyle bütçe ve muhasebe uygulamalarında birlik ve beraberliğin sağlanmasına yönelik temel düzenlemeler yapılmıştır(Kesik,2005:95). Kanun toplamda dokuz kısımdan oluşmaktadır ve beşinci kısımda iç kontrol sistemi başlığı altında 55-62. maddeler arasında toplam sekiz maddede iç kontrol sistemini ele almıştır. Maddelerin hepsine tek tek yer vermekten ziyade yukarıdaki daha önceki açıklanan düzenlemelerde de olduğu gibi burada da temel olarak iç kontrolün tanımının ve amacının yer aldığı 55. ve 56. Maddelere yer verilecektir.

Kanunun 55. Maddesine göre iç kontrol; "İdarenin amaçları doğrultusunda belirlenen yöntemlerle etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesini, kayıtların doğru ve tam zamanlı olarak tutulmasını sağlamak için idarenin oluşturduğu organizasyon, yöntem ve süreçle iç denetimi kapsayan malî ve diğer kontroller bütünüdür." şeklinde tanımlanmıştır(5018 sayılı KMYKK, Madde 55).

5018 sayılı Kanununun 56. maddesinde yer alan iç kontrolün amaçları(5018 sayılı KMYKK, Madde 56):

- ❖ Kamuya ait olan varlıkların ve kaynakların ekonomik ve verimli kullanılması,
- ❖ Kamu kurum ve kuruluşların yasada belirtilen düzenlemelere uyarak faaliyette bulunması,
- ❖ Herhangi bir mali kararın veya faaliyette hile ve yolsuzluğun engellenmesi,
- ❖ Karar aşamasının oluşmasını sağlayan sürecin planlı ve sistemli bir şekilde olması,
- ❖ Varlıkların kullanımına dair israfın ve kayıpların önlenmesi,

1.10.4. Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu'nun Yaptığı Çalışmalar

Türkiye 1990'lı yılların sonuna doğru bankacılık alanda uluslararası standartlardaki değişim ve gelişimlere uyum sağlamak amacıyla, yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede, Türkiye bankacılık alanında önemli bir dönüm noktası sayılabilen 23 Haziran 1999 yılında 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile kamu tüzel kişiliğine sahip, idari ve mali bağımsızlığa sahip bir otorite olarak Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) kurulmuştur. Bu kanun genel bir bakış ile incelendiğinde anlaşılacağı üzere, kanunun temel hedefinin Basel ilkelerine uyum sağlamak olduğu görülmektedir(Yurtsever,2008:83; www.bddk.org.tr).

Kanunun, Bankaların Teşkilat ve Organları başlıklı 9. maddesinin 4 numaralı fıkrasında bulunan açıklamaya göre; Bankalar, gerçekleştirdikleri işlemler sonucunda karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri risklerin kontrolün sağlanması için etkin bir iç denetim sistemi ile risk kontrol sistemi kurmakla yükümlü olduğu belirtilmiştir(4389 Sayılı Bankalar Kanunu, Madde 9)

BDDK Şubat 2011 tarihinde Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik 24312 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu yönetmeliğin amacı, bankaların karşılaşması ihtimali olan risklerin kolaylıkla kontrollü bir şekilde izlenmesini sağlamak üzere kurulacak olan iç kontrol sistemleriyle risk yönetimine ilişkin esas ve usulleri belirlemektir. Yönetmelikte aynı zamanda ilk kez Türkiye bankacılık alanında iç kontrol sisteminin değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Yönetmelik dört kısımdan oluşmaktadır. Yönetmeliğin birinci kısmında iç kontrol sisteminden ve iç kontrol sistemine dair bazı tanımlamalar yapılmış, bankalarda iç kontrol sistemlerini kurulmak ve geliştirmek, iç kontrol sistemine ilişkin faaliyetlerinin bankadaki her kademedeki personeli ile teftiş kurulu tarafından kontrolüne, yönetimin sistemle ilgili sorumluluklarına, risk yönetimlerine dair ifadeler bulunmaktadır. İkinci kısımda iç denetim sisteminin amacı, unsurları, kontrol alanları, görev yönetim kurulu üyesi, iç denetim standartları, iç kontrol sistemi ve iç kontrol sisteminin elemanlarının görev ile yetkilerine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Üçüncü kısımda risk yönetim sistemi ele alınmıştır. Yönetmeliğin son kısmı olan dördüncü kısımda ise diğer hükümler bulunmaktadır.

Yönetmeliğin birinci kısmında bulunan 2. Maddesindeki tanımlamaya göre iç kontrol sistemi şu şekilde tanımlanmıştır; *“Bankanın tüm faaliyetlerinin, belirlenen politika, yöntem, uygulama talimatları ve limitlere uygun olarak, yönetim kademelerince yürütülmesini sağlamak amacıyla, iç kontrol elemanları tarafından yerine getirilen, bir sistem içinde izlemeyi, bağımsız değerlendirmeyi, yönetim kademelerine eş anlı rapor etmeyi içeren finansal, operasyonel ve diğer kontrol sistemlerinin tümüdür.”*(Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmeliği, Madde 1-2).

Yaşanan birtakım gelişmelerin ardından Kasım 2005 yılında 25983 sayılı Resmi Gazete ile 5411 sayılı Bankacılık Kanunu yayınlanmıştır. Kanun toplam on beş kısımdan oluşmaktadır. Kanunun, üçüncü kısım birinci bölümündeki 23. ve 24. Maddelerinde iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin tesisi ve gözetimine ilişkin yönetim kurulu ve denetim komitesinin sorumluluklarından bahsedilmiştir. Üçüncü kısmının ikinci bölümde ise iç sistemler başlığı altında yer alan 29-32 maddelerinde bankaların oluşturulacak iç sistemler hakkında hükümler bulunmaktadır. Bankalar kanun kapsamında faaliyetlerini iç kontrol sistemine dair mevzuatta yer alan düzenlemelere uygun bir biçimde yürütülmesi, muhasebe kayıtlarının tam zamanlı ve güvenli bir şekilde kayıt altına alınması için sürekli kontroller sağlamak zorundadır. Ek olarak bankalar iç kontrol sistemleri ile ilgili yapılan her kayıttın, yapı ve sistemleri konsolide denetime uygun olarak hazırlamak ile yükümlüdür. 5411 sayılı kanunda anlaşılacağı üzere bankaların kurmak zorunda

oldukları iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerine dair daha önceki kanuna göre ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır(Yurtsever,2008:87).

BDDK daha sonra Kasım 2006 yılında 26333 sayılı Resmi Gazete ile Bankaların İç Sistemleri Hakkındaki Yönetmeliği yayınlanmıştır. Yönetmelik denetçilerin işletmelerde bulunan iç kontrol sistemi hakkında tüm bilgilere ulaşması şart konulmuştur. Denetçiler iç kontrol sistemiyle ilgili tespit edilen eksiklere karşı birtakım önerilerde bulunmalı ancak bu önerileri daha önce yapılan önerilerin uygulanma biçimine ve oranını dikkate alarak gerçekleştirmelidir(Uyar,2010:43).

Kanunun ikinci kısım birinci bölümünde 9. Maddesinde iç kontrol sisteminin amacı yürürlükte bulunan bankalar hakkında kurallar temeline etkin, verimli ve güvenilir biçimde yürütülmesini ve muhasebeye dair raporlamaları dürüstlükle sağlamaktır.(Bankaların İç Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik, Madde 9).

Yönetmeliğin ardında BDDK Haziran 2012 tarihinde Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik 28337 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmış ve son olarak Temmuz 2014 tarihinde Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik 29057 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

1.11 İÇ DENETİMİN TANIMI VE GELİŞİMİ

İç denetimin tarihine baktığımızda 20. Yüzyılın ikinci yarısında sonra önem kazanmıştır ve kısa sürede hızlı bir mesafe kat etmiştir. Bunun sağlayan faktörler ise işletmelerin büyümesi, rekabetin artması, piyasa koşullarının sürekli olarak değişiklik göstermesidir.

İç denetime dair literatürde bulunan tanımlara bakıldığında, bu tanımlar tarihsel gelişimi açısından belirli dönemlerdeki mevcut koşullar, yasalar, standartlar ve yaşanan olaylardan dolayı farklılık gösterdiği ortaya çıkmaktadır. En yeni tanımlamaların hep bir önceki tanımlamayı kapsayacak biçimde ama daha geniş bir tanımlama yapıldığı görülmektedir. Bu duruma ek olarak ise dünyanın dört bir yanında iç denetçiler mesleklerini farklı şekillerde icra ettikleri, mesleklerine ilişkin denetim ile ilgili kapsam bağlı oldukları kurumların üst yöneticileri tarafından belirlendiği bilinmektedir. Bunun sonucunda farklı sektörler ve bu sektörlerde

çalışan iç denetçiler için ortak ve tek bir tanımlamanın yapılma ihtiyacı doğmuştur. Uluslararası alanda iç denetime yönelik kurumsal anlamda ilk adım 1941 yılında ABD'nin Florida eyaletinde Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) kurulmasıyla atılmıştır. 1978 yılından IIA tarafından ilk iç denetim tanımlaması yapılmıştır. Buna göre, “İç denetim, bir örgütün faaliyetlerini inceleyen ve değerlenmeye tabi tutulmasını sağlayarak güvenle hizmet veren bir fonksiyondur.” şeklinde tanımlanmıştır (Nal Karademir,2018:59). IIA sorumluluk beyanları, iç denetiminin “yönetim için bir hizmet” anlayışı ile değil, “örgüt için hizmet” biçimde tanımlamaktadır(Aydın,2019:6).

21. yüzyılda ise, iç denetim işletmenin geçmiş faaliyetlerin kontrolden yalnızca kontrolden oluşmasından dolayı reaktif bir süreç olmasıyla danışmanlık ve değer katma gibi işlevlere sahip bir sürece dönüşmüştür. Böylelikle iç denetim, geçmişe oranla daha fazla önem verilmeye başlanmış ve bununla birlikte sorumluluklarında da artış göstermiştir(Memiş,2008:80).

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsünün iç denetim ilişkin şu anki mevcut tanımlaması ise şu şekildedir; “İç denetim, bir kuruluşun operasyonlarını değerini artırmak ve gelişimini sağlamak için tasarlanmış özgür, nesnel bir güvence ve danışmanlık hizmetidir. Diğer taraftan bir kuruluşun, hedeflerine ulaşması ve önündeki engelleri kaldırması konusunda disiplinli bir yaklaşım sağlayarak fayda sağlamaktadır(www.na.theiia.org.com).

İç denetime ülkemiz açısından incelendiğinde ilk aşamada uygulama biçimi özel sektörde faaliyet göstermiştir. Özellikle uluslararası alanda faaliyette bulunan işletmelerin Türkiye şubeleri ve temsilciliklerinde yaygınlık göstermiştir. 1994 yılından bu yana iç denetim mesleğinin meslek örgütü olan Türkiye İç Denetim Enstitüsü'nün (TİDE) kuruluşu için ilk adım atılmıştır. TİDE iç denetimin gelişmesine ilişkin birçok sempozyumlar ve kongreler gerçekleştirmiş, dergiler ve kitaplar çıkarmıştır. Bunlar ile birlikte TİDE hızla kendisi geliştirmeye devam etmiştir ve hala da başarıları ile varlığını devam ettirmektedir. TİDE tarafından yapılan iç denetim tanımlaması ise şu şekildedir(www.tide.org.tr); “İç denetim bir işletmenin faaliyetlerini bağımsız ve nesnellikle ilkesiyle geliştiren, değer katan ve güvence sağlayan bir danışmanlık hizmetidir. İç denetim işletmenin amaçlarına ulaşmasında disiplinli bir sistemli ve yaklaşımla fayda sağlamaktadır.”

Diğer taraftan ise günümüzde halen kullanmakta olmakta olduğumuz 2003 yılında yayınlanan “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu” ile kamu kurumları içerisinde iç denetim sisteminin temeli atılmıştır. Kanununun 63 ila 67. maddelerinde, iç denetime dair açıklamalarda bulunulmuştur.

1.12 İÇ DENETİMİN AMACI

İç denetimin faaliyet durumu işletmenin yapısına, hedeflerine, gereksinimlerine ve büyüklüğüne göre değişiklik göstermektedir. İç denetim amacı, işletme yönetimi tarafından belirlenen hedeflere ulaşmasında faaliyetlerin değerlendirilip, analizinin yapılması ve bir sonuca bağlayarak etkin bir iç denetim sistemi oluşturmasıdır. İç denetim; kurumsal yönetim, kontrol ve risk yönetimi süreçlerinin etkinliğini ve verimliliğini değerlendirerek işletmenin amaçlarını gerçekleştirmesine yönelik değer katmayı hedeflemektedir. İç denetim sisteminin amaçlarının ise şu şekilde sıralayabiliriz (Atagan Çetin, 2016:97):

- ❖ İşletmedeki faaliyetlerin önceden belirlenen işletme yöntemine uyumunu kontrol altında tutmak
- ❖ İşletmenin aktiflerinin defter kayıtları ile fiziki durumları arasındaki bağın denetimi sağlamak
- ❖ İşletme ilkelerinin yöntemlerinin verimliliğini ölçmek
- ❖ İşletmenin muhasebe sisteminin işleyiş sürecinin GKGMS ile devam ettirmek
- ❖ İşletme içerisinde oluşabilecek yolsuzluklar ve hilelere karşı önlemler almak ve oluşmaları ile belirlemek
- ❖ İşletmede tüm personellerin görevlerini istenilen şekilde yerine getirip getirmediği hakkında bir bilgiye sahip olmak
- ❖ İşletme sahiplerine yöneticilerin kaynakları nasıl bir biçimde kullanıldığına dair bir bilgi vermek
- ❖ Denetim sonucunda maddi tasarruf sağlamak

1.13 İÇ DENETİMİN ÖZELLİKLERİ

İç denetimi diğer faaliyetlerden ayıran ve en önemli özelliği, güven hassasiyetini sağlayarak danışmanlık hizmetini gerçekleştirmesidir. İç denetim, her daim yönetimin içerisinde olmasına rağmen faaliyetlerini bağımsız bir şekilde

gerçekleştirmekte ve kurum içerisinde hesap verebilirlik anlayışının yerleşmesinde ve gelişmesinde büyük paya sahiptir (Atagan Çetin, 2016:98).

İç denetim, işletmenin amaçları ve hedeflerine yönelik yönetim tarafından belirlenen kontrollerin etkinliğinin ve verimliliğinin incelenmesi, işletmenin sahip olduğu varlıkların herhangi bir şekilde oluşabilecek her türlü hasara ve riske karşı korunması, işletmenin faaliyetlerini politikalar ile birlikte bir uyum sağlayarak ilerletilmesi ve son olarak muhasebe birimindeki bilgilerin doğruluk ve güven içinde araştırmasını sağlamaktadır. Buna göre iç denetim sisteminin özellikleri şöyledir (Sabuncu, 2017:165):

- ❖ **Özerklik:** İç denetim faaliyetleri konusunda gelişmiş olunması ve iç denetim standartlarının koşullarına uyum sağlanması gerektiğini ifade eder. Aynı zamanda iç denetim faaliyetini gerçekleştiren yetkili kişinin yönetim ve diğer işletmeye dair konularda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olması gereklidir.
- ❖ **İşlem Sınırı:** İç denetçilerin, denetim işlemini gerçekleştirirken herhangi bir sebepten dolayı kısıtlanmamalıdır. İşletme içerisindeki bütün faaliyet birimlerindeki bilgi ve belgelerin tamamına istenildiği zaman istenilen şekilde ulaşması mümkündür.
- ❖ **Bilginin Yapısı:** İşletme yönetiminin karar verme aşamasında kullandıkları bilgilerin doğru, güvenilir, faydalı ve zamanında elde edilmiş olmalıdır.
- ❖ **Risklerin Belirlenmesi:** Bu işletmede gerçekleşebilecek olağan kayıpları ifade etmektedir. Uygun denetim sağlanması takdirde meydana gelebilecek risklerin nedeni kurumdaki görev yetkilerin tam olarak belirlenmemesi ve çıkar çatışmalarından kaynaklanabilir. Bu tür olaylara karşı denetçiler gerekli incelemeleri yapmakla sorumludurlar.
- ❖ **Mevzuata, İşletme İçi Usul ve Kurallara Uygunluk:** İç denetçiler işletmenin faaliyetlerinin işletmenin belirlediği kurallar ve politikalar doğrultusunda gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol etmekle sorumludur.
- ❖ **Kaynakların Kullanım Şekli:** İç denetçi, işletmenin faaliyet dönemi boyunca yönetime teslim edilen personeller ve diğer kaynakların etkin bir biçimde kullanıp kullanılmadığının incelenmesi gerekmektedir.
- ❖ **İşletme Amaçlarına Ulaşma:** İç denetçi işletme tarafından önceden belirlenen amaçlara ve hedeflere ne seviyede ulaştığını belirlemek

zorundadır. Buna doğrultuda denetçi konulan kuralları sorgulayarak amaç ve hedeflerin gerçekleşmesini engelleyen riskleri belirleyip açıklamakla sorumludur.

1.14 İÇ DENETİMİN UNSURLARI

İç denetimin faaliyeti işletmenin varlıklarını korumak, hedef ve amaçlarını gerçekleştirilmesinin yanında IIA tarafından yapılan tanımlara göre, işletmenin operasyonlarına verimlilik sağlamak ve kaliteyi geliştirmek için sistemli bir biçimde tasarlanmış bağımsız, nesnel bir güvence ve danışmanlık hizmeti de sunmaktadır. Tanımlamada bahsedilen unsurlar, genel kabul görmüş standartlara uygunluk, kurumsal bağımsızlık, risk odaklı iç denetim ve ahlak kuralları iç denetimin temel unsurlarını oluşturmaktadır(Gönülaçar,2007:7). Bundan dolayı bir işletmedeki mevcut iç denetim unsurlarını ise aşağıdaki verilen başlıklar altındaki gibidir:

- ❖ Özgür ve nesnel bir faaliyet olması
- ❖ Güven sağlayarak danışmanlık faaliyetinin verilmesi
- ❖ İşletmenin tek bir bütün halinde incelenmesi
- ❖ Planlı bir yaklaşımın olması

1.15 İÇ DENETİMİN TÜRLERİ

Bir işletmede yapılan iç denetim amacına ve kapsamına göre farklı türlere ayrılmaktadır. Bunlar beş temel gruptan oluşmaktadır ve aşağıda açıklanmıştır.

1.15.1. Mali Denetim

Mali tabloların denetimi veya finansal denetim olarak da ifade edilebilen mali denetim, muhasebe birimi tarafından üretilen işletmenin aktiflerinin ve pasiflerinin mali durumunu gösteren finansal tablolara doğru bir şekilde yansıtıp yansıtmadığının incelenmesinin sonucuna ilişkin elde edilen bir rapordur.

Kısaca mali denetim işletmenin finans biriminin yapması gereken işlemlerin doğruluğunun ve güvenilirliğinin değerlendirilmesidir. Mali denetim, denetçilerin çalışmalarının finansal öğelerini kapsayan finansal sistemlerin ve süreçlerin ve kurumsal yönetişimin finansal yönlerinin genel kabul görmüş ilkeler doğrultusunda uygunluğunun denetlenmesidir(Koçak ve Kavakoğlu,2010:126-127).

1.15.2. Uygunluk Denetimi

Uygunluk denetimi, bir işletmenin faaliyetlerinin sonucunda mali veya mali olmayan durumlarının yürürlükteki mevcut kanun, tüzük, yönetmelik, mevzuatlar, genel kabul görmüş ilkeler ve işletmenin kendi politikaları bakımından uygun olup olmadığının incelenmesidir. Bu incelemenin sonucunda elde edilen sonuçlar işletme içerisindeki üst yönetime veya yetkili kişilere bilgilendirme yapılır. Böylelikle işletme içerisinde çalışanlarının bu kurallara uygunluk durumları ortaya çıkmaktadır(Aydın,2019:10).

1.15.3. Performans Denetimi

Performans denetimi, bir işletmenin önceden belirlediği hedef ve amaçlarına ne seviyede ulaştığının belirlenmesi ve bu hedef ve amaçlarını gerçekleştirirken kullanılan kaynakların ekonomik durumunun, etkinliğinin ve verimliliğinin seviyesinin değerlendirilmesidir(İSMMMO,2015:22). Performans denetiminin değerlendirilmesi sadece faaliyet bakımından ele alınır ise, bu denetime de faaliyet denetimi denilmektedir.

1.15.4. Bilgi Teknolojileri Denetimi

Denetim sürecinde mevcut veriler zaman içerisinde elektronik ortamda yer alırken, denetçiler bu verilerin geçerliliğini, güvenilirliğini ve eksiksiz olduğunu kontrol etmeleri gerekmektedir(Koçak ve Kavakoğlu,2010:127). Günümüzde birçok kurum ve kuruluş işlemlerini ve faaliyetlerini sanal ortam üzerinden takip etmektedir. Sanal ortamda üretilen bilgiler her zaman birtakım riskler ile karşı karşıya gelebilirler. Bilgi teknolojileri denetimi kurumlarda denetim aşamasında ihtiyaç duyulan bilgilerin güvenirliliği ile yeterliğinin incelenmesidir. Diğer bir tanımla bilgi teknolojileri denetimi, denetimi yapılan departmanın toplanan bilgilerinin devamlılığını ve doğruluğunu değerlendirmek için de kullanılır(Aslan,2010:76-77).

1.15.5. Sistem Denetimi

Kurum ve kuruluşların iç kontrol sistemlerin aktif olarak işleyip işlemediğinin detaylı değerlendirilmesine yönelik bir denetim türüdür(Aslan,2010:76). Diğer bir ifade ile sistem denetimi; işletmeye sağladığı faydanın incelenmesi, eksikliklerin belirlenmesi, kalite ve uygunluğun araştırılması suretiyle sistemin ayrıntılı olarak analizler vasıtasıyla değerlendirilmesidir(Koçak ve Kavakoğlu,2010:126).

1.16 İÇ DENETİM VE İÇ KONTROL ARASINDAKİ İLİŞKİSİ

İç denetim ve iç kontrol kavramları her ne kadar birbirinden farklı kavramlar olarak algılsan da bu kavramlar arasında karşılıklı güçlü bir bağ bulunmaktadır. İç kontrol, bir işletmenin tüm personelleri tarafından yönlendirilen güvenilir finansal raporlamayı, etkin faaliyetleri ve mevzuata uyum sağlayan bir süreç olarak tanımlanabilir. İç kontrol sistemi ise, işletmenin amaç ve hedeflerine ulaşmasına, faaliyetlerinin verimliliğinin gerçekleşmesine, yasal düzenlemelere uyulmasına sağlayan ve güven vermek üzere tasarlanan bir sistemdir. İşletmelerdeki iç kontrol sisteminin işleyişinin daima gözlemlenmesi ve değerlendirilmesi ise iç denetimin temel sorumluluğudur. İç denetim, iç kontrol sisteminin etkinliğinin ve başarısının ne düzeyde ve nasıl bir sistem içerisinde çalıştığının, işletmenin amaç ve hedeflerinin hangi seviyede gerçekleştiğinin incelemektir(Sabuncu,2017:170).

İç kontrol; bir işletmenin yönetimi ve personeli tarafından hayata geçirilen tamamlayıcı bir süreç olup aşağıdaki hedefleri gerçekleştirmek suretiyle; işletmenin amaçlarını gerçekleştirmesi için risklere karşı durmak ve uygun bir güvence sağlamak için tasarlanmıştır(Aslan,2010:69-70):

- ❖ İşletme faaliyetlerini etik ilkelerine uygun, düzenli ve verimli bir biçimde gerçekleştirme,
- ❖ Yürürlükte bulunan mevcut yasalara ve yönetmeliklere uyma,
- ❖ Herhangi bir şekilde oluşabilecek kayıplar için ve varlıkları koruma,

İşletmenin yukarıdaki verilen amaçları yerine getirmesi için en önemli faktör iç kontrol sisteminin güvenilirliğidir. Bu durumu tespit etmenin yolu ise iç kontrol sistemini ayrıntılı bir biçimde gözlenmelidir. Gözlem işlemi sırasında devreye iç denetim girmektedir. İç denetim işletme içerisinde belirlenen standartların, yöntemlerin ve kuralların istenilen biçimde uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmektedir. İşletmedeki işleyiş içerisinde hata, hile ve düzensizliği engellemek için oluşturulan iç kontrol sisteminin, kendisinin beklentilere cevap verip vermediğini ancak iç denetim sistemi ile öğrenmek mümkün olacaktır. Bunun ile birlikte elde edilen bilgileri yönetime raporlama işlevini gerçekleştirerek birtakım önerilerde bulunmaktadır. Sonuç olarak iç denetim, etkin bir yapıya sahip olan iç kontrol

sisteminin güven işlevini üstelenen yönetime yönelik bir hizmet iken, iç kontrol ise bir yönetim aracıdır(Aslan,2010:70; Gönülaçar,2007:13).

İKİNCİ BÖLÜM

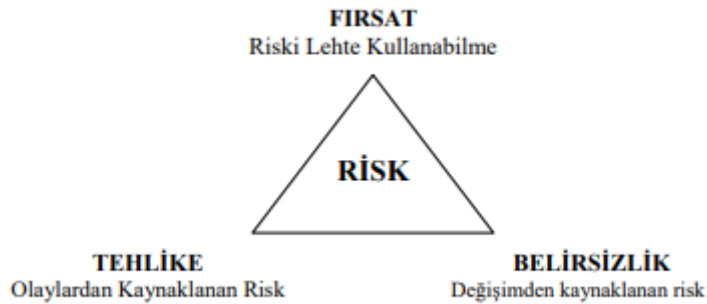
RİSK ODAKLI İÇ DENETİM

Çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak risk ve türlerine ait kavramları ve risk yönetimi genel çerçevede ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Daha sonra çalışmanın esas konusu olan risk odaklı iç denetimi ile ilgili bütün faktörleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca ulusal incelemelere ve KOBİ'lerde iç kontrol, iç denetim ve risk odaklı iç denetime yer verilmiştir.

2.1. RİSK

Risk kelimesi Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre “zarara uğrama tehlikesi” anlamına gelmektedir. Risk kelimesinin kökeni Fransızcaya dayanmaktadır ve “risque” kelimesinden gelmektedir. Literatürde risk kavramına dair farklı birçok tanımlama bulunmaktadır. Bu tanımlamalar incelendiğinde genel itibari ile risk işletmelerin amaç ve hedeflerinin gerçekleşmesini engelleyen bir kavram olarak tanımlanmaktadır.

Ancak risklerin işletmeyi nasıl etkileyeceği, ne gibi sonuçlar ile karşılaştıracığı işletmenin amaç ve hedeflerine bağlı olarak değişmektedir. Bu durumda olduğu gibi aşağıda Şekil 3'de de görüldüğü üzere bir işletmenin karşılaştığı riskler bir taraftan tehdit oluştururken diğer taraftan fırsat sağlamaktadır(Köksal,2013:309-310).

Şekil 3: Risk Üçgeni

Risk ve belirsizlik kavramları genellikle olarak karıştırılan kavramlardır. Fakat riskte istatistiksel bir işlemler söz konusu iken, belirsizlikte istatistiksel olmayan işlemler söz konusudur. İstatistiksel işlemler tekrarlanabilir nitelik göstermektedir. Risk konusunda

gelecekteki olayların alternatif sonuçlar meydana getirme ihtimali öngörülüyorsa bu risktir. Fakat bu konuda herhangi anlaşmaya varılamıyor ise belirsizlik söz konusudur(Köksal,2013:310).

Riskler işletmenin bir başarı sağlayabilmesini, faaliyet gösterdiği sektördeki rekabet seviyesini, hem maddi hem de manevi olarak güçlü kalabilmesini ve ürettiği ürün ve hizmetlerin kalite seviyesinin tespit edilmesi yönünde önemlidir. İşletmenin karşılaşma olasılığı olan bütün risklerin hepsinin ortadan kaldırılması gibi bir durum söz konusu değildir. İşletmenin faaliyetleri herhangi biri mutlaka bir risk grubu içermektedir. İşletme yöneticilerin kesinlikle belirlemesi gereken bir konu ise hangi risklerin kabul edilebilir, hangi risklerin kabul edilmez olduğunu belirlemelidir. Ayrıca risklerin seviyelerine göre bir yol izlenmelidir(Türedi ve Koban,2016:163).

İşletmeler veya kişilerin risklerle karşılaşmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler genel olarak şu şekilde sıralanabilir(Emhan,2009:212):

- ❖ Belirli bir plan veya program yapmadan çalışmak,
- ❖ Aşırı özgüvene sahip olmak,
- ❖ Sorumlulukların farkında olmamak,
- ❖ Yönetim ve zaman baskısı,
- ❖ Uygun şartların sağlanamaması,
- ❖ Küçük risklerin karşılığında büyük kar beklentisine girmek,
- ❖ Çevresel etkenler.

Geçmişten bugüne değişen koşullar, sürekli kendini yenileyen teknoloji ve gelişmeler birçok şeyi değiştirdiği gibi riske karşı bakış açısını da değiştirmiştir ve bu değişimle risk günümüzde, geçmişe oranla gün çok farklı bir konuma gelmiştir. Bu süreç içerisindeki değişim aşağıda Tablo 1’de görülmektedir(Akçay,2011:27).

Tablo 1: Risk Anlayışının Karşılaştırması

Geçmiş Risk Anlayışı	Günümüz Risk Anlayışı
Risk, kontrolü sağlanması gereken negatif bir etkidir.	Risk, bir olanaktır.
Risk, kurumda bölümler halinde yönetilir.	Risk, tek bir parça olarak işletme çapında yönetilir.

Risk ölçümü öznel dir.	Risk ölçümü objektiftir.
Riskin işleyiş fonksiyonu tutarsız ve yapılanmamıştır.	İşletme yönetimin tamamında riskin işleyiş sistemi kuruludur.
Denetim komitesi, yönetim kurulunun kontrolünü sağlar.	Risk yönetim komitesi, aktif bir risk işleyiş sisteminin oluşturur.

Kaynak:(Akçay,2011:27).

2.2 RİSK TÜRLERİ

Her işletme faaliyet süreci içerisinde karşılaşılabileceği belirli riskler vardır. Bu riskler kesin bir çizgi ile bir sınırlandırması bulunmamaktadır ve işletmenin yapısına, faaliyet gösterdiği sektöre, piyasa koşullarına ve belirlediği amacına göre değişiklik göstermektedir. Bundan dolayı; risk türleri toplam dört başlık olarak ortak bir payda da ele alınmıştır.

2.2.1 Finansal Risk

Finansal riskler, işletmenin yatırımlarına ve mali olarak ifade edilebilen olaylarına ilişkin yeterli düzeyde kaynak sağlayamamasından dolayı meydana gelen risklerdir. Bu riskler, işletmenin finansal pozisyonu ve tercihleri neticesinde ortaya çıkmaktadır. İşletmenin karşılaşılabileceği finansal riskler; kredi riski, faiz oranları riski, kur riski, piyasa riski, likidite, fonlama ve emtia risk gibi riskler ilk akla gelen risklerdir(Akçay,2011:27).

2.2.2 Operasyonel Risk

Operasyonel risk, işletmenin çevresinde meydana gelebilecek iş akışı, teknoloji, insan gücünü ve işletmeyi maddi olarak bir zarara uğratacak verilerden yararlanarak istatistiksel çözümlene yapılabilen risklere denilmektedir. Operasyonel riskler; işletmenin iç kontrol sistemindeki eksikliklerden ya da olmamasından kaynaklanan risktir. Her işletmenin faaliyet gösterdiği sektör ve faaliyet konusu bakımından farklı olmasından kaynaklı dış verilerin kullanıma uygun görülmemesi ve operasyonel kayıplarla ilgili verilerin kısıtlı olması, iç ve dış verilerin birbiri ile bağlantı kurulmasındaki ve insan faktörüyle risklerin hesaplanma maliyetlerini artırmakta ve güvenilir sonuçlar elde edilmesini engellemektedir(Kışalı ve Pehlivanlı,2006:77).

Operasyonel risk türleri ise; personel riski, organizasyon riski, iş riski, hile riski, teknolojik riskler, yasal riskler ve işletme kültüründen oluşmaktadır.

2.2.3 Stratejik Risk

Stratejik riskler, işletmelerin geleceğe yönelik kısa, orta veya uzun vadede planladığı amaçlarının gerçekleştirilmesinde etki yaratacak işletme içi veya işletme dışı sebeplerden kaynaklanan tehditler veya fırsatlardır. Stratejik riskler, yeni pazarlara girme kararları, mevcut pazarlardan çekilme kararları, ürün çeşitliliğini eksiltme ya da azalma, büyüme veya küçülme, işletmeye yeni ortak alma gibi değişim kararlarından ortaya çıkmaktadırlar. Stratejik risklerin sonuçları işletmelerin varlığını direkt olarak ilgilendirdiğinden dolayı bu risklerin yönetilmesini zorunlu bir hal almıştır. Stratejik kararlar genellikle yöneticiler tarafından alındığından bu risklerde alınan kararlar ile ilişkili olarak ortaya çıkmaktadırlar(Şenol,2016:19). Stratejik risklerden bazıları şunlardır; politik risk, ekonomik risk, sosyal risk ve müşteri riskidir.

2.2.4 Dış Çevre Riski

İşletmelerin faaliyetleri dışında bağımsız bir şekilde ortaya çıkan riske dış çevre riski denilmektedir. Dış çevre riskleri işletmelerin tercihlerinin sonucuna göre işletmeyi etkileyen risklerdir. Bu tür riske örnek olarak, yasal düzenlemeler, müşteri eğilimleri, piyasa koşulları, sektör içerisindeki değişiklikler, ekonomik ve politik değişiklikler verilebilir(Akçay,2011:27).

2.3 RISK YÖNETİMİ VE AMACI

Günümüzde işletmeler faaliyet süreçlerinde birçok risklerle karşı karşıya gelmektedir. Bu riskler işletmelerin amaçlarının ve hedeflerinin gerçekleştirilmesinde bazen bir engelleyen bir unsur olsa da bazen ise fırsata dönüşebilmektedir. Bundan dolayı işletmeler hedeflerine ulaşmak için risklere karşı belirli stratejiler geliştirmelidir. Bu da risk yönetimi ile yapılmaktadır.

Risk yönetimi, işletmenin karşılaşılabileceği riskleri belirli bir sınıflandırma yaparak kontrol altında alınması gereken riskleri kontrolünü sağlamak ve faydalanılması gereken imkânlardan faydalanabilmek için uzun vadeye yönelik kararların alınmasıdır. Risk yönetimi sadece riskin yönetilmesini içermez ek olarak işletme

çalışanlarını, faaliyet süreçleri ve kurumsal yapıyı yönetmeyi de kapsamaktadır. Risk yönetimi sadece riskler için önlemlerin alınması değildir. Aynı zamanda işletme içerisinde risk ile ilgili bir dikkat toplayıp sistemli ve sürekli olarak kendisini yenileyen etkin işleyişe sahip süreçlerden oluşur. Risk yönetimi, işletmenin hedeflerini gerçekleştirmek için uygun bir güvence sağlamak amacıyla olası olay ve durumları belirleme, değerlendirme, yönetme ve kontrol etme sürecidir(Türedi ve Koban,2016:163).

Günümüzde risk yönetimi geniş, dar ve orta bakış açısı olmak üzere üç farklı şekilde oluşmaktadır: Geniş bakış açısı; risk yönetimi ve yöneticisi, kar ve zarar riskini üzerine alan bir girişim gibi görünür. Dar bakış açısı; bu bakış açısına göre ise risk yönetimi sanki bir sigorta firması konumunda görünür. Orta bakış açısı; bu iki bakış açısının bir birleşimi niteliğindedir(Emhan,2009:212).

Risk yönetimin işletmeye sağlayacağı faydalar ise şu şekildedir(Nal Karademir,2018:86; Derici ve diğ.2007:153-154):

- ❖ İşletmenin varlığının ve faaliyetlerinin sürekliliğinin sağlanması,
- ❖ İşletmenin karşılaşacağı ani durumları risk seviyesini en alt seviyeye indirmesi,
- ❖ İşletme içerisindeki kayıplara sebep olan maliyetleri en az düzeye indirilmesi,
- ❖ Karar alınması işlevinde etkili olunması,
- ❖ Risklerini daima minimum düzeyde olmasını sağlaması,
- ❖ Kaynaklardan tasarruf elde etmesi,
- ❖ İşletmenin kazanç sürekliliğine yardımcı olması,
- ❖ İşletmeye yönelik devamlılığı olan bir büyüme ivmesi oluşturması,
- ❖ İşletme faaliyetlerinin sorumlğunun farkında olarak ilerletilmesi,
- ❖ Yasal mevzuatlarla uyumun sağlanması,

Risk yönetiminin temel amaç aslında risklerin meydana getireceği sonuçların en aza indirilmesi ya da risklerden elde edilecek olan faydanın en yüksek seviyeye çıkarılmasıdır. Bu bir işletmenin yönetiminden sorumlu olan kişiler ilk başta riskleri ortadan kaldırmaya çalışırlar(Kızılboga,2013:92). Diğer amaçlar ise bu amaca göre şekillenmektedir. Risk yönetimin diğer amaçları şu şekilde sıralanabilir (Spira ve Page,2003:641):

- ❖ İşletmenin yaşamının sürekliliğinin sağlanması,
- ❖ Yöneticilere daha rahat bir düşünme ortamının sağlanması,
- ❖ Düşük maliyet ile yüksek kazanç amacı,
- ❖ Gelirde sürekli artış
- ❖ İşletmenin faaliyetlerinde ya da üretiminde işleyişin herhangi bir şekilde kesintinin engellenmesi,
- ❖ Daima büyüme fırsatlarının yakalanması,
- ❖ İşletmenin sosyal sorumluluğunun yerine getirilmesi ve itibarının korunması,

2.4 RİSK YÖNETİMİNİN ÖNEMİ

Globalleşmenin etkisi ile birlikte işletmelerde risk yönetiminin rolünde büyük değişiklikler olmuştur. Geçmişte risk yönetimi işletmenin önem verdiği varlıklarını sigortalatmak olarak algılanıyordu ve işletmenin tercihine bırakılıyordu. Günümüzde ise rekabet, sektördeki değişimler ve işletmeyi ilgilendiren birçok sebep risklerin farklı koşullarda ve türlerde karşımıza çıkmasına neden oluyor. Bu durumda risk yönetimi artık işletmelerin istediği doğrultusunda değil de zorunlu bir hal alarak aktif bir şekilde yönetilmektedir.

Başarılı bir işletme yönetimi ile risk yönetimi ayrılmaz bir bütün halindedir. Aslında bütün işletmeler olayın farkında olsalar da olmasalar da örgütte mutlaka bir risk yönetimi gerçekleştirirler. Ama bazı işletmeler risk yönetimini yüzeysel olarak ele alırken kimi işletmeler ise tam donanımlı, sistemli ve ciddi bir biçimde ele alırlar. Bundan dolayı risk yönetimi sadece büyük gelişmiş işletmeler tarafından uygulanan bir yaklaşım değildir. İşletmenin büyüklüğü ve fonksiyonu ne durumda olursa olsun risk ile karşılaşan her birim için büyük öneme sahip olduğunu kabullenmek gerekmektedir(Kızılböğ,2013:91).

2.5 RİSK YÖNETİMİ SÜRECİ

Her işletme birbirinden farklı olarak faaliyetlerini gerçekleştirdiği gibi risk yönetim süreçleri de birbirinden farklı şekilde tasarlanıp uygulanmaktadır. Risk yönetim süreci söz konusu işletmenin kültürüne, yönetim biçimine ve amaçlarına uygun olması gereklidir. Bu dönemde denetçinin görevi ise uygulanan risk yönetiminin işletmeye uygunluğu ve kapsamını belirlemektir. Bunun için denetçi, makul düzeyde

kanıtları toplar ve işletme için seçilen risk yönetimin uygunu aşağıdaki beş temel hedefi dikkate alarak bir değerlendirmede bulunmaktadır(TİDE, 2001:204-206):

- ❖ İşletmenin faaliyetlerinden kaynaklanan risklerin belirlenmesi, tanımlanması ve riskin önemlilik durumuna göre bir sıranın belirlenmesi,
- ❖ İşletmenin ana birimlerinin riski kabul edebileceği seviyenin tespit edilmesi,
- ❖ Riskleri yönetimin kabul edebileceği seviyeye düşürmek ya da risk düzeltme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi,
- ❖ Risk yönetimi amaçlarına uygun kontrollerin belirli aralıklar ile değerlendirmek için sürekli olarak takip etme işleminin yürütülmesi,
- ❖ Risk yönetimi sürecinin sonucunda işletme yönetimine ve yönetim kuruluna dönemsel rapor verilmesi ve diğer hak sahiplerine ise riskler, kontrol ve stratejiler hakkında bilgilendirme yapılması.

Risk yönetim süreci birbiri ile ilişkili dört basamaktan oluşmaktadır. Bunlar riskin tanımlanması, riskin analiz edilmesi ve ölçülmesi, riskin kontrol edilmesi ve riskin izlenmesidir.

Risklerin tanımlanması; riskin hangi gruba ait olduğunun, seviyesinin ve etkisinin belirlenmesi demektir. Bu süreçte toplanan bilgiler ile sorunlara çözüm getirmek amaçlanır(Emhan,2009:213). Bundan dolayı risk tanımlama süreci disiplinli ve sistemli olmalı, ayrıca işletmenin faaliyette bulunduğu sektördeki değişimlerle de mücadele edebilecek kadar yapıya sahip olmalıdır.

Risk yönetim sürecinde ilk ve en önemli aşama olan riskin tanımlanması oluşması için üç işlem sırasından geçmesi gerekmektedir. Bunlar; konun analiz edilmesi, tehlikelerin listelenmesi ve bu tehlikelerin nedenlerinin listelenmesidir(Emhan,2009:213-214).

Risklerin analiz edilmesi ve ölçülmesi; risk tanımlandıktan sonra bir sıraya tabi tutulmaktadır. Bu sıra riskin önemine, gerçekleşme ihtimaline ve sonuçlarına göre belirlenmektedir.

Risk analizi sonucunda elde edilen bilgiler ışığında yetkili kişiler tarafından riske karşı herhangi bir müdahalenin gerekli olup olmadığının ya da fayda maliyet

açısından riske karşı nasıl bir müdahale yapılacağı belirlenmektedir. Risk analizleri kapsamında şu faaliyetler yer almaktadır(Tanç,2009:87):

- ❖ Risk kaynaklarının tam çerçeve incelenmesi,
- ❖ Risk kaynaklarının olumlu ve olumsuz eğilimleri belirlenmeli,
- ❖ Bu eğilimler gerçekleşme olasılığı ve buna sebep olan faktörlerin belirlenmesi,
- ❖ Mevcut kontrol ve süreçlerin olumsuz riskleri en düşük seviyeye çekilip/çekilmeyeceğini ya da olumlu risklerden faydalanma imkanı sağlanıp/sağlanmayacağını değerlendirilmesi.

Risklerin önem derecesine göre sıralanması; riskler analiz işleminden sonra işletme kendi konumuna ile faaliyette bulunduğu sektördeki duruma bakarak riskleri önem derecesine göre bir sıraya koymalıdır. Bu sıra her özel işletmenin durumuna göre yüksek seviyeli risklerden ya da düşük seviyeli risklerden başlayarak yapılabilmektedir.

Risklerin kontrol edilmesi; risklerin ilk tespit edildikten sonraki ve müdahale edildikten sonraki durum arasındaki olumsuz etkilerin ne durumda olduğunun değerlendirilmesidir(Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010:89).

Risklerin izlenmesi; risk yönetimi sürecinin etkinliğini ve verimliliğini ortaya koyan en önemli ve son aşama olan faktör ise de izleme ve gözden geçirme aşamasıdır. Yani risklerin olağan süreçte kontrol edilmesidir. Bu süreç, özellikle aktif planlarının devamlılığını ve güncel kalmasını sağlamaktadır. Günümüz koşullarında işletmenlerin çevreleri sürekli ve aktif bir şekilde gelişip değişmektedir. Bir riskin tekrar karşılaşma ihtimalini ve etki derecesini etkileyen etmenlerin de daima bir değişim içinde olacağını göstermektedir(Tanç,2009:94).

2.6 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN TANIMI VE GELİŞİMİ

İşletmelerin daima bir gelişim ve ilerleyiş ortamının içerisinde. Bu ortam her şey bir değişim ve ilerleyiş içerisinde olduğu gibi işletmelerin karşılaşacağı risklerde bu duruma karşılık değişim göstermiştir. Bunla beraber geleneksel risklerin yerini de aktif güncel riskler almıştır ve sistem böylelikle daha da karmaşık bir hal almıştır.

Böylece işletmeler risklere karşı hala açık hale gelmiştir ve bu durumun çözümü için yeni teknikler ve yöntemler ile risklerin ölçülmesi ve yönetilmesi ihtiyacı doğmuştur.

Geleneksel denetim teknikleri ve yöntemleri ele alındığında, bu teknikler ve yöntemlerin günümüz koşullarındaki işletmelerin karşılaştığı riskleri belirlemede ve işletmenin faaliyetlerini güvenli bir şekilde devam ettirebilmesi için tamamlayıcı bir niteliğe sahip değildir. Ancak sürekli gelişen piyasa koşulları sayesinde işletmelerde bu değişime en kısa sürede uyum sağlayarak risk konularını da değiştirmektedir. Bundan dolayı geleneksel yöntemlerle şu anki mevcut risklere karşı bir analiz yapılamamaktadır. Risk odaklı iç denetim yaklaşımı ile geleneksel yöntemin bu yetersizliğini karşılanmıştır(Selim ve McNamee,1999:148).

Risk odaklı iç denetim, işletmenin risk iştahına uygun bir biçimde aktif olarak yönetildiğine yönelik verilen bir güvence hizmetidir. Risk odaklı iç denetim yaklaşımı iç kontrol sisteminin uygunluk araştırmak, riskin gözlemlenmesi için uygun bilgileri elde etmek ve herhangi bir iş alanında veya endüstride aktif olan uygulamaları tanımlamak mümkün olabilmektedir(Türedi ve diğ.,2015:12).

Risk odaklı iç denetim, denetim kaynaklarının sınırı olduğunu, denetimi yapılacak olan faaliyetlerin farklı risklerle karşı karşıya olduğu ve her denetlenecek faaliyet birimine göre farklı önem derecesine sahip olduğu varsayımlarına dayanmaktadır. Bu varsayımlara göre işletmenin iç denetimden sorumlu yetkili kişi veya kişilerin işletmenin amaçlarına uygun olarak, iç denetimin önceliklerini belirleyerek risk odaklı planlar yapar ve gerçekleştirir(Kışhalı ve Pehlivanlı,2006:79).

Literatürde aynı zamanda modern iç denetim olarak da tanımlanan risk odaklı iç denetim 1950’li yıllardan 2000’li yıllara kadar birçok aşamadan geçmiştir. Bu aşamalar aşağıda Tablo 2’de bulunmaktadır(Doğan,2011:73).

Tablo 2: Risk Odaklı İç Denetimin Gelişimi

Yıllar	Gelişimi
1950	Varlıkların Korunması
1960	İşletme Verilerinin Güvenilirliği Sağlama
1970	Uygunluk Denetimi
1980	İşletme Etkinliğinin Denetimi

1990	İşletmenin Amaçları Doğrultusunda Denetim
2000	Risk Odaklı İç Denetim

Kaynak:(Doğan,2011:73).

Tablo 2’de görüldüğü üzere risk odaklı iç denetim 1950’lerden 2000’li yıllara kadar geçen zaman içerisinde bir değişim yaşamıştır ve risk odaklı iç denetim yaklaşımı 2000’li yıllarda başlamıştır. Fakat risk odaklı iç denetim yaklaşımının uygulamalarına ve gelişim sağlama çabaları 1990’lı yıllarda başladığı bilinmektedir.

2.7 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN AMACI

Risk odaklı iç denetimin temel amacı, işletmelerin karşılaşılabileceği riskleri belirleyip denetim süreci içerisinde sınırlı denetim kaynaklarından faydalanarak bu risklere yönelik belirli çözümler önerileri üretmektir. Diğer amaçları ise şu şekildedir(Çetinoğlu, Kurnaz ve Ergin,2008:17; Yereli ve Kara,2013:45):

- ❖ Yönetim tarafından risklerin belirlenmesi ve bu risklerin nasıl yönetileceğine odaklanmak,
- ❖ Risklerin değerlendirme sürecini kolaylaştırmak ve çalışanları risk yönetiminde eğitmek,
- ❖ Risk yönetimi süreci oluşturmak ve bu süreci desteklemek,
- ❖ Süreç içerisinde bulunan risklerin seviyesini en şekilde düşürmek veya ortadan kaldırmak,

2.8 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN KAPSAMI

Risk odaklı iç denetim, işletme herhangi bir durumda risk ile karşılaştığı zaman örgütün denetim durumuna ve faaliyetlerine göre özel stratejiler geliştirmektedir.

Genel bir çerçeve ile risk odaklı iç denetimin kapsamına giren konular aşağıdaki gibidir(Basel,2000:3):

- ❖ İşletmenin iç kontrol sisteminin aktif durumunun incelenmesi,
- ❖ Risk yönetim stratejilerinin ve risk değerlendirme yöntemlerinin gerçekleştirilmesi,
- ❖ Mali tablolar ve finansal kayıtlarının güvenilirliği ile doğruluğunun değerlendirilmesi,

- ❖ İşletme sermayesini değerlendirme sistemini incelemek için risk tahmini ile bağlantılı olması,
- ❖ İşletmenin iç kontrol sisteminin ve işlemlerin kurallara göre işleyişinin denenmesi,
- ❖ Hukuki koşullar, etik kurallar ve yöntemlerin uygulanması dikkate alınması,
- ❖ Düzenleyici raporlamaların doğruluğu, güvenilirliği ve zamanlamasının denenmesi,

2.9 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN FAYDALARI

Risk odaklı iç denetimin işletmeye sağladığı faydaların bir kaçı aşağıdaki bulunmaktadır(Tanç,2009:151):

- ❖ İşletme için tehlike oluşturabilecek önemli riskleri sınırlı denetim kaynakları ile değerlendirilmesine yönlendirilir.
- ❖ İşletmenin risk yönetimin etkinliği hakkında inceleme yapar ve bu konuda uyarıda bulunur.
- ❖ Gereksiz yere kaynak ayrılan ve aşırı kontrollü riskleri belirler.
- ❖ İşletmeye bir güvence sağlamak için iç denetime ne kadar kaynak ayrılması konusunda fayda sağlamaktadır.
- ❖ Risk yönetimi sürecine ait bütün unsurlarda bir güvence hizmeti sağlamaktadır.
- ❖ Birçok kurum veya kuruluş tarafından benimsenen en etkin risk yöntemlerinden biridir.
- ❖ Risklere odaklanıp etkinliği artırılması konusunda zaman ve maliyet tasarrufu sağlar.
- ❖ İşletmenin risk yönetimine dair sağlam ve güvenilir bir sistemde gelişme göstermesine yardımcı olur.

2.10 RİSK ODAKLI İÇ DENETİMDE KARŞILAŞILAN ENGELLER

Risk odaklı iç denetimin yukarıda sıralanan faydalarına gerçekleşmesinin önünde birtakım engeller vardır. Bunlar(Özsoy,2004:4):

- ❖ İşletme karşılaşma ihtimali olduğu risklerin hepsinin değerlendirilmesi olanağını sağlamamaktadır.

- ❖ İşletme tarafından meydana getirilen bilgi ve değerlendirmelerin kullanılması, risk yönetim sürecinde maksimum seviyede bağımlılık oluşturur.
- ❖ Değerlendirmeler sonucunda, işletmenin faaliyette bulunduğu sektördeki tespit edilmesi ve incelenmesi yetersiz kalabilmektedir.
- ❖ Uluslararası alanda faaliyette bulunan büyük işletmeler merkezi bir yönetim sistemine sahip olmadıklarından dolayı denetimi belirli aralıklarla engellenmektedir.

Ayrıca iç denetçinin risk odaklı iç denetime dair yerine getirmesi gereken sorumluluk için risk yönetim hakkında makul bilgi ve denetime sahip olmalıdır. Bu yaklaşım iç denetçinin denetim ile ilgili görüşünü ve planlamasını gerçekleştirebilmesi için daha fazla önem verme şarttır(Kishalı ve Pehlivanlı,2006:81-82).

2.11 RİSK ODAKLI İÇ DENETİM SÜRECİ

Risk odaklı iç denetim süreci etkili bir şekilde uygulanabilmesi için, ilk olarak denetimin amaçlarına karşı bir tehlike olan risklerin net bir şekilde tanımlanması gereklidir. Risk odaklı denetim; düzenlemeler, yasalar, kurallar, risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim sistemleri ile yönetim uygulamalarının analiz edilmesinde kullanılan denetim yöntem ve teknikleri ile desteklenmelidir(Ergüden,2011:56).

Genel anlamda risk odaklı iç denetim sürecinin aşamaları birbiriyle uyum içerisinde farklı aşamalara ayrılmıştır. Bunun sebebi ise her işletmenin faaliyette bulunduğu sektör farkı, yapısı, büyüklüğü, yönetim biçimi ve karşılaşılabileceği risklere göre bu farklılıklar oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında incelenen kaynaklar sonucunda ele alınıp açıklanmış aşamalar aşağıda sıralanmıştır. Risk odaklı iç denetim sürecinin aşamaları özetle şöyledir:

- ❖ İşletmenin faaliyet alanı hakkında bilgi toplanılması,
- ❖ Risklerin değerlendirilmesi ve kaydedilmesi,
- ❖ Denetim planının hazırlanması,
- ❖ Denetim planının uygulanması,
- ❖ Denetim sonuçlarının raporlanması,

2.11.1 İşletmenin Faaliyet Alanı Hakkında Bilgi Toplanması

Risk odaklı iç denetim sürecinin birinci aşaması olan bu aşama işletme ve faaliyeti hakkında bilgi elde etmeyi amaçlamaktadır. İşletmenin karşılaşılabileceği riskler bağımsız veya tesadüfen oluşmaz riskler işletmenin amaç ve hedeflerine ve işletme için bir olay tehlike oluşturma ihtimaline göre riskler oluşur. Bundan dolayı bir işletmenin risk odaklı iç denetim sürecinin başlangıcı işletmeyi, faaliyetlerini, amaçlarını ve hedeflerini tanımaktır. Bu süreçte ayrıntılı bir şekilde bilgi toplanması gereklidir. Bu bilgi toplama işlemi ise işletmedeki iç denetçiden sağlanır.

İç denetçinin işletmenin faaliyetleri hakkında daima bilgi sahibi olması için şunları yapması gereklidir(Kurnaz ve Çetinoğlu,2010:96):

- ❖ İşletmenin finansal tablolarını sektördeki veriler ile karşılaştırmalı analizin yapılması, yönetim raporlamaların incelenmesi ve yöneticiler ile aylık olarak bir değerlendirme toplantısı düzenlenmelidir.
- ❖ İşletmenin stratejik planların üçer aylık analizi ve değerlendirme toplantılarına katılmalıdır.
- ❖ Denetim komitesi ile düzenli olarak işletmenin gelecek planları, cirosu, yasal düzenlemeler, öncelikli ve güncel sorunları hakkında toplantılar yapılmalıdır.
- ❖ Bu süreçte bulunan yöneticiler ile periyotlar halinde toplantılar düzenlenmelidir.
- ❖ Geçmiş yıllara ait denetim raporlarının incelenmesi ve sorunların değerlendirilmelidir.

2.11.2 Risklerin Değerlendirilmesi ve Kaydedilmesi

Birinci aşamada işletme hakkında bilgiler elde edildikten sonraki aşama olan risk değerlendirmesi, işletmenin risk alanlarının tespit edilerek hangi risklerin işletmeye daha fazla zarar verebileceğinin tespit edilmesi ve bu risklerin ortadan kaldırmak için işletme kaynaklara ile gerekli adımların atılmasını sağlamasını sağlayan aşamadır. Bu aşamada risklerin zarar boyutuna öncelik verilmelidir. İşletmenin amaç ve hedeflerinin gerçekleşmesini engelleyebilecek risklere öncelik verilmeli ve risk yönetimi için ayrılan kaynağın maksimum verimlilikle kullanılmasına imkân sağlanmalıdır(Özbek,2012:346). Risk değerlendirme aşaması, riskler belirlendiği, ölçüldüğü ve kaydedildiği aşamalardan oluşur.

Risk odaklı iç denetimin temel noktası risk değerlendirme aşamasıdır. Risk değerlendirmenin başarısı için aşağıdaki hususlara dikkat edilmesi edilmelidir(Eşkazan,2005:33):

- ❖ İşletmenin ihtiyacına ve kaynaklarına göre basit düzey bir risk değerlendirme modeli oluşturulmalıdır.
- ❖ Risk değerlemede denetçi için anlam ifade eden bir içgüdüsel olmalıdır.
- ❖ Başarılı bir risk değerlendirme sürecinde denetçi riski anlamalı ve tespit etmelidir.
- ❖ İşletme yöneticileri de risk değerlendirme aşamasına katılım sağlamalıdır.
- ❖ Risk değerlendirme aşamasında yönetimin ve denetçilerin de kabul edebileceği yararlı sonuçlar üretmelidir.

Risk değerlendirme aşamasının en önemli kısmı risklerin belirlenmesidir. İşletmenin karşılaştığı risklerin önce tanımlaması yapılır daha sonra önem derecesine göre sıralanır ve kabul edilebilirlik derecesini belirlenir. Risklerin belirlenmesi her ne kadar iç denetçinin sorumluluğu kapsamında bulunsada, aynı zamanda işletme yönetiminin sorumluluklarına dâhildir(Thomas,2007:1-6).

Riskin ölçüm aşamasında ise riskin boyutunu anlayabilmek için iki unsur vardır bunlar riskin oluşma olasılığı ve riskin sonuca etkisidir. İç denetçi risk ölçüm aşamasını gerçekleştirirken bu iki unsura dikkate almalıdır. Risk ölçümünde yaygın olarak kullanılan aşağıdaki Tablo 3’de riskin oluşma olasılığı, etkisi ve sonuçları verilmiştir.

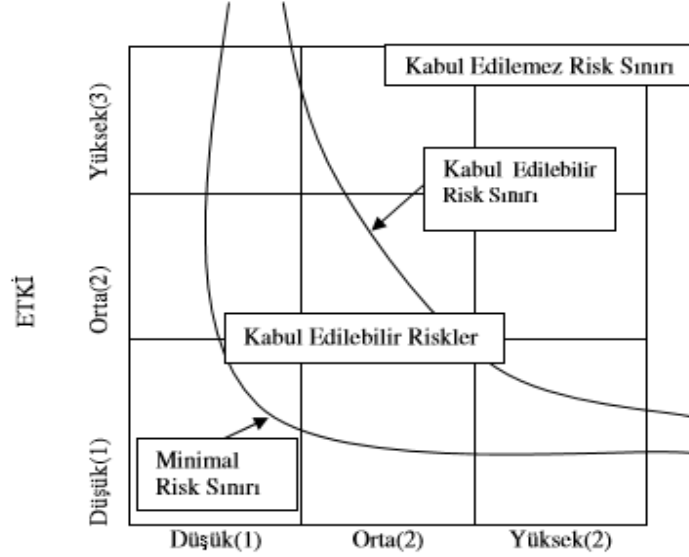
Tablo 3: Riskin Oluşma Olasılığı ve Ölçümü

Sonuç	Riski Oluşma Olasılığı	Ölçüm Tanımı
İşletmeyi tamamen veya kısmen uzun bir süreliğine kapatmak	Neredeyse Kesin	(5) Çok Yüksek
İşletmenin hedeflerin büyük kısmının uzun bir süre gerçekleşmesinin engellenmesi	Muhtemelen	(4) Yüksek
İşletmenin hedeflerin bir kısmının kısa süre için gerçekleştirilmesinin engellenmesi	Mümkün	(3) Orta

Sakınca oluşturmasına karşın hedeflere ulaşmada engel oluşturmaması	Düşük olasılık	(2) Düşük
Kısıtlı sakınca oluşturması ve hedeflere ulaşmada engel oluşturması	Nadir	(1) Çok Düşük

Kaynak: (Griffiths, David M, 2006a, www.internalaudit.biz.).

İşletme faaliyetlerinin risk ölçüm sonuçları belirlendikten sonra riskler seviyesine göre risk matrisine yerleştirilir. Risk matrisi; risklerin, risk yönetim sürecinin kalitesi ve her faaliyete ilişkin sonuçlarının kaydedilmesi için kullanılan basit ve etkili bir yaklaşımdır.

Şekil 4: Risk Matrisi

Kaynak: (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010:100).

Şekil 4’de görüldüğü üzere risk seviyesi yüksek çıkan risk alanları “kabul edilemez” riskler olarak tanımlanır ve ayrıntılı bir inceleme yapılır iken, risk seviyesi düşük çıkanlar ise “kabul edilebilir” riskler ise herhangi bir incelemeye yapılmamaktadır(Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010:100).

Risk değerlendirme aşamasının son kısmı ise risklerin kaydedilmesidir. İşletme faaliyet süreci içerisinde işletmeyi tehdit eden risklerin bir listesini bulundurmalı ve bu risklerin çözüm yollarını kayıt altında tutmalıdır. Bu sayede işletme ilerleyen

süreç içerisinde benzer riskler ile tekrar karşılaştığı zaman daha kolay çözüm yolu bulabilecektir.

2.11.3 Risk Odaklı İç Denetim Planının Hazırlanması

Uluslararası iç denetim mesleki uygulama standartları madde 2010 göre iç denetçi risk odaklı iç denetim planı hazırlanırken işletmenin amaçlarını, faaliyetlerini dikkate alarak ve iç denetim faaliyetinin önceliklerini belirleyen risk esaslı bir plan yapılması gerektiğini belirtmiştir. Risk odaklı iç denetim planının amacı, işletme tarafından tahsis edilen denetim kaynaklarını riskin etkisi ve gerçekleşme ihtimalinin yüksek olduğu noktalara yoğunlaştırmaktır. Bunun yanında risk odaklı iç denetim planı(Eşkazan,2005:33):

- ❖ İç denetçi için yol gösterici bir niteliğe sahiptir.
- ❖ İç denetim faaliyetinin bütçe isteklerini desteklemektedir.
- ❖ İşletme yönetiminin denetim planlarına katılımını ve sorumluluğunu farkında olmasını sağlamaktadır.

Risk odaklı iç denetim planı hazırlanırken, iç denetçinin yerine getirmesi gereken bazı aşamalar aşağıda yer almaktadır(Griffiths,2006b:19).

- ❖ İşletme için stratejik bir denetim planı hazırlanmalı,
- ❖ Denetime dair bütün konuların değerlendirilmesi ve sonucunda denetim evren belirlenmeli,
- ❖ Kabul görececek bir denetim sıklığı belirlenmeli,
- ❖ İşletme yönetimi tarafından önem verilen konular hakkında bilgiler toplanmalı ve riskler kaydedilmeli,
- ❖ Toplanan bilgiler ile denetim önceliklerin belirlenmeli,
- ❖ Üç aylık bir denetim planı ve işleyişi oluşturmalı,

2.11.4 Risk Odaklı İç Denetim Planının Uygulanması

Risk odaklı iç denetim planı son halini aldıktan sonraki aşama olan uygulama aşamasında denetim planı faaliyete geçilir. Risk değerlendirme aşamasında riskin büyüklüğü, yapısı, alanı ve etkisi hakkında elde edilen bilgilerin sonucuna göre denetim teknikleri ve işlemleri ilerletilir. Bu aşamada standart/geleneksel iç denetim sisteminden farklı olarak analizler, ölçümler, hesaplamalar ve yorumlamalar yapılır.

Bunların sonucunda derece olarak yüksek risk derecesine sahip olan alanlara daha fazla denetim işlemleri ağırlık verilir.

Risk odaklı iç denetim planının uygulama süreci boyunca ve denetim raporu hazırlanmadan önce iç denetçi denetime dair muhtemel konular hakkında yetkili personeller ve yönetim ekibi ile toplantılar gerçekleştirilmelidir. Bu toplantılar sayesinde iç denetçi süreç boyunca edindiği bulguların güvenilirliğini değerlendirir, bu sayede daha sonraki yapılacak olan gereksiz denetim çalışmalarına engel olabilir, yönetim ile bilgi paylaşımı sağlar ve fikir birliğine varılması imkânını elde eder(Türedi ve diğ,2015:16).

2.11.5 Risk Odaklı İç Denetim Sonuçlarının Raporlanması

Denetim planı uygulandıktan sonra edinilen bilgiler ışığında bir sonraki aşama risk odaklı iç denetimin raporlanmasıdır. Denetimin raporlanması risk odaklı iç denetim sürecinin hem en önemli aşaması hem de denetim faaliyetini de sonlandırmaktadır. Risk odaklı iç denetim raporu hazırlanırken genel denetim bulgularının yanında risk yönetimi, iç kontrol sistemi ve iç denetim fonksiyonuna dair değerlendirmeler bulunmalıdır.

Risk değerlendirme aşamasında tespit edilen riskler dereceleri (yüksek, orta ve düşük) ile birlikte raporda yer verilmelidir. Risklerin dereceleri büyük öneme sahiptir. Sebebi ise işletme yönetimi risklerin derecelerine göre nasıl bir yöntem geliştirilmesi gerektiğine karar vermektedir. Eğer risk yüksek derecede bir risk ise yönetimin hemen önlem alması gereklidir. Orta derece bir riskte faaliyet süreci içerisinde uygun koşullar sağlandığında müdahale edilmelidir. Düşük dereceye sahip risklere karşı herhangi bir önlem alınmasına gerek duyulmamaktadır. Ama yine düzenli aralıklarla bu riskler kontrol edilmelidir. Ayrıca raporda bu riskleri ortadan kaldırmak için çözüm önerilerine ve kontrollere yer verilmelidir(Türedi ve diğ,2015:16).

Denetim raporunun düzenlenmesindeki amaçlar ise şu şekilde ifade edilebilir(Tanç,2009:192):

- ❖ Denetim sürecinin sonunda elde edilen bulguların profesyonel bir biçimde yansıtmak,

- ❖ Bu bulgulara göre uygun seviyede bir güven vermek,
- ❖ Sisteminin geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmak,
- ❖ Gereksiz kontrolleri tespit etmek,
- ❖ Konu dair uygun önerilerde bulunulmalı.
- ❖ Rapor akıcı, anlaşılır, öz ve net ifadeler içermelidir.

2.12 GELENEKSEL İÇ DENETİM İLE RİSK ODAKLI İÇ DENETİMİN KARŞILAŞTIRILMASI

Risk odaklı iç denetim ile geleneksel iç denetimi birbirinden ayırt eden en önemli husus risk odaklı iç denetim işletmeye değer katmaya öncelik vermesidir. Buna göre risk odaklı iç denetim ile iç denetimin görüş açısı geleceğe yönelik olarak değişmiştir. Gelecekteki olaylara odaklanarak işletmenin amaç ve hedeflerine ulaşmasına engel olabilecek bütün risk denetimin kapsamına dâhil edilmiştir(Türedi ve diğ.,2015:12).

Geleneksel iç denetim ise işletmenin daha önce gerçekleşen faaliyetleri üzerine yoğunlaşır ve gerçekleşen hatalı ve hileli olanları ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Önceden belirlenmiş ve rutinleşen denetim programları ile raporlama işleminde çözüm önerisi bulunmaktan ziyade sadece sorunları tespit etmektedir.

İç kontrol faaliyetlerinin nasıl planlandı ise o biçimde uygulandığını doğrulamak, işletme varlıklarının korunduğundan emin olmak ve yönetiminin yürürlükte bulunan yasalarla uyum içerisinde olduğundan emin olmak hem geleneksel iç denetimin hem de risk odaklı iç denetim temel amaçlarındandır. Her ikisinde de kontrol değerlendirmelerinin sonuçlarını denetim komitesine ve yönetimde konu ile ilgili kişilere rapor verilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımların arasındaki fark ise işletmenin amaçlarına ulaşmasında kullanılan yöntem ve tekniklerle ilgilidir. Risk odaklı iç denetim, denetim uygulamaları risk değerlendirme ve denetim planlama süreçleri vasıtasıyla belirlenmektedir(Thomas,2007:1-6). Geleneksel iç denetim ile risk odaklı iç denetim arasındaki farkların daha kolay anlaşılması için aşağıda Tablo 4'de karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Tablo 4: Geleneksel İç Denetim İle Risk Odaklı İç Denetimin Karşılaştırması

Özellikler	Geleneksel İç Denetim	Risk Odaklı İç Denetim
İç Denetimde Odak Nokta	İç kontrol	Risk
İç Denetim	Olaylar gerçekleştikten sonra işleme geçmektedir.	Olay gerçekleşmeden önce ve sürekli olarak izleme yapar.
Risk Değerlendirme	Risk faktörleri	Senaryo planlaması
İç Denetim Testleri	Kontrol odaklı	Risk odaklı
İç Denetim Yöntemleri	Kontrol testlerindeki detayların eksiksiz olması önemlidir.	İş risklerinin çerçevesinde geniş çizilmiş olması önemlidir.
İç Denetim Tavsiyeleri	İç Kontrole Yönelik: -Titiz -Fayda-Maliyet -Etkinliği Sağlamış mı?	Risk Yönetimine Yönelik: -Risk Çeşitlendirilmiş mi? -Riskten Sakınılmış mı? -Risk Paylaşılmış mı?
İşletmede İç Denetimin Rolü	Bağımsız denetim pozisyonundadır.	Risk yönetimi ve üst yönetimle bütünleştirilmiştir

Kaynak:(Kishalı ve Pehlivanlı,2006:82).

Küresel ölçekte birçok şeyin değiştiği gibi işletmelerin karşılaştıkları riskleri de değişmektedir. Bu değişime şartlar gereği bir yanıt, öneri veya çözüm verilmesi gereklidir ve bu artık geleneksel iç denetim ile sağlanamadığından dolayı risk odaklı iç denetim anlayışı doğmuştur. Risk odaklı iç denetim anlayışı ile işletmelerin artık odak noktası geçmiş değil, gelecek olmuştur.

2.13 RİSK ODAKLI İÇ DENETİM İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

İç denetim uygulamaları bütün ülkelerde konun uzmanları ile birlikte gerçekleşen eğilimler etkili olmakla birlikte, o ülkenin konuya dair hukuki düzenlemelere önem verilmektedir. Türkiye’de risk odaklı iç denetim kavramına doğrudan atıfta bulunan

bazı düzenlemeler vardır. Bu düzenlemeler ilerleyen başlıklarda ayrıntılı olarak açıklanmak üzere aşağıda sıralanmıştır(Tanç,2009:163):

- ❖ Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu'nun Yaptığı Çalışmalar
- ❖ 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu İle Yapılan Çalışmalar
- ❖ Türk Ticaret Kanunu İle Yapılan Çalışmalar
- ❖ Sermeye Piyasası Kurulu'nun Yaptığı Çalışmalar

2.13.1 Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu'nun Yaptığı Çalışmalar

BDDK tarafından Kasım 2006 tarihinde 26333 sayılı Resmi Gazetede “Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik” yayınlanmıştır. Bu yönetmelik bankalar, karşılaştıkları risklerin izlenmesi, kontrol edilmesi, faaliyetlerinin kapsamının yapısı ile uyumlu bir şekilde değişen şartlara uygun olarak tüm şubeler ve tabi ortaklıklarını dâhil eden yeterli, etkin ve verimli bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurulması ve işletilmesi ile sorumlu olduğu belirtilmiştir(Aslan,2010:77).

Yönetmeliğin 26. maddesine göre riske dayalı denetim “Bir bankada etkin bir iç denetim sisteminin varlığından söz etmek için öncelikle iç denetimi birimi faaliyetlerini risk değerlendirmelerine dayalı olarak gerçekleştirmelidir. Riske dayalı denetim iç denetim biriminin bankanın etkilenileceği risklere ve bu risklere karşı kontroller dikkate alarak ayrıntılı ve sürekli olarak yürütülen bir denetim hizmetidir.” şeklinde ifade edilmiştir(Bankaların İç Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik, Madde 26).

2.13.2 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu İle Yapılan Çalışmalar

5018 sayılı kanun, kamu alanında iç denetim geleceğe yönelik olup, riskleri daha fazla dikkate alan, risk yönetimi ve süreçlerinin değerlendirilmesi faaliyetini içeren ve geleneksel iç denetimden risk odaklı iç denetime geçişte ilk adımı atmaktadır.

Kanunun 63. maddesinde iç denetim kavramı tanımlanmakta olup, iç denetim; kamu kurumunun çalışmalarına değerini artırmak için mevcut kaynaklarını ekonomik ve etkin bir şekilde yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve yol göstermek amacıyla biçimlenen bağımsız ve objektif bir güvence sağlayan danışmanlık faaliyeti olarak tanımlanmıştır(Doğan,2011:80). Kanunda yapılan bu tanımlaya göre her ne

kadar iç denetim ve gelişimi yön verilmiş olsa da risk yönetimi kavramı kamuda genel itibari ile yeni karşılaşılan bir kavramdır.

Bu kanunun 65. maddesine dayanılarak İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından hazırlanan ve Maliye Bakanlığınca Temmuz 2006 tarihinde 26226 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in 6. Maddesinde "Kamuya ait olan tüm kurum ve kuruluşların hepsinde bunlara yurt dışı ve taşralar da dâhil olmak üzere gerçekleşen tüm işlemler risk esaslı değerlendirmeye tabi tutularak sürekli ve disiplinli bir yaklaşımla, denetim standartlarına uygun olarak iç denetim hizmeti gerçekleştirir." şeklinde ifade edilmektedir. Aynı yönetmeliğin 36. maddelerinde risk odaklı iç denetime yönelik açıklamada; "Kamu kurumlarının riskleri karşılaşmadan önce tespit edip sürekli olarak ölçülmesini değerlendirmesini sağlayan risk odaklı iç denetim planı ve programı hazırlanır. Plan doğrultusunda risk odaklı esas alınarak yürütülür." şeklinde ifade edilmiştir(Tanç,2009:160-161).

2.13.3 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu İle Yapılan Çalışmalar

6102 Sayılı TTK ile borsada işlem gören şirketlerde risk odaklı iç denetim zorunlu hale getirilmiştir. TTK 378. maddesi ile risk ve risk yönetimine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu maddeye göre "Hisseleri borsada işlem gören işletmelerin yönetim kurulları işletmenin varlığını tehlikeye düşürecek ve sürekliliğini engelleyecek faktörleri tespit edilmesi ve bunlar için çözümler üretecek bir uzman ekip kurmak ve çalıştırmak ile yükümlüdür. Risklerin önceden belirlenmesiyle oluşturulan raporlar bir değerlendirmeye tabi tutulur ve mutlaka denetçiye gönderimi sağlanır." şeklinde ifade edilmiştir.

378. maddenin hükümleri incelendiğinde hisseleri borsada işlem gören şirketlerin sürekliliğini ve faaliyetlerinin devamlılığını tehlikeye düşürebilecek etkenlerin önceden tespit edilip, uygun önlemlerin alınması ve risk yönetiminin etkin bir biçimde gerçekleşmesi için konuya hâkim uzman kişiler bir komite oluşturulması ve bu komitenin geliştirmesi zorunlu hale getirilmiştir. Diğer şirketler ise denetçi görüşüne bırakılarak zorunlu tutulmamıştır(Kara ve Anadolu,2016:426-427).

Kanunun 398. Maddesinin 2. fıkrasının 4. Bendinde "Denetçi işletmeyi tehdit eden veya edebilecek durumlar karşısında 378 inci maddede öngörülen sistemi ve yetkili

komiteyi kurup kurmadığını araştırmalıdır. Eğer böyle bir komite mevcut ise *komitenin* uygulamalarını açıklayan, ayrı bir rapor düzenleyerek, denetim raporuyla birlikte, yönetim kuruluna sunmalıdır.” denilmektedir. Kanun maddesinde, 378. Maddede “öngörülen mekanizmanın işleyip işlemediğinin incelenmesi” ifadesiyle şunu anlatmak istemektedir. Bağımsız denetçinin sorumluluğu sadece bu mekanizmanın varlığı ve etkinliği hakkında incelenmeleri sonucunda karara varıp bir görüş vermesi gerektiğini belirttiği anlaşılmaktadır. Hâlbuki bu tür faaliyetler şirketlerin iç denetim departmanları tarafından sürekli ve ayrıntılı bir programlamalar ile denetlenebilir ve yönetim kuruluna risk yönetimi ile ilgili bağımsız ve nesnel bir raporlama işlemi yapılabilir(Kara ve Anadolu,2016:427).

Yukarıda bulunan maddelerin hükümleri ve gerekçelerinden anlaşılacağı üzere Türk Ticaret Kanunu işletmelerin riskleri önceden tespit edebilmesini ve bunla birlikte varlığını sürdürebilmesini için risk odaklı iç denetim anlayışını destekler niteliğe sahiptir.

2.13.4 Sermaye Piyasası Kurulu’nun Yaptığı Çalışmalar

SPK tarafından Bağımsız Denetim Standartları ve Kurumsal Yönetim İlkeleri yayımlanmıştır. Bağımsız Denetim Standartları 2006 yılında yürürlüğe girmiştir ve iç denetim, iç kontrol ve bağımsız denetim dair konular ele alınmıştır. SPK, Kurumsal Yönetim İlkelerine dair ilk yayını Temmuz 2003’de yapmıştır daha birtakım düzenlemeler ve değişiklikler yaptıktan sonra Kurumsal Yönetim İlkeleri Şubat 2005’te son halini yayınlamıştır. Bu ilkelerin “Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık” bölümünün 1.6. numaralı kısımda kurumsal yönetim uyum raporu ve faaliyet raporlarından söz edilmektedir. İşletmelerin her yıl düzenlediği faaliyet raporlarında bir bölümünde risk yönetimi ve iç kontrol sistemi, yönetim kurulunda bulunan komitelerin sayısı, yapı ve bağımsızlığı başlıklarına yer verilmektedir. Risk yönetimi ve iç kontrol sistemi başlığı altında işletmedeki mevcut risk yönetimi ve iç kontrol uygulamaları hakkında bilgiler verilmelidir. Eğer işletmede sistem mevcut değilse gerekçesi açıklanmalıdır(Pehlivanlı,2010:25-26).

2.14 KOBİ’LERDE İÇ KONTROL SİSTEMİ

İç kontrol bir işletmenin veya kurumun kuruluş döneminden itibaren belirlediği amaçlarına, hedeflerine, politikasına ve yürürlükte bulunan mevcut kanun, tüzük,

yönetmelik ve yönergelere göre işlem düzenini, bütünlüğünü ve güvenilirliğini sağlayarak bilgilerin elde edilmesi amacıyla, her seviyedeki bütün çalışanlar tarafından yürütülen faaliyetlerin tamamıdır. Bir işletmenin iç kontrol sisteminin bulunmaması ya da iç kontrol sistemin aktif olarak çalışmamasının nasıl sonuçlar çıkardığının geçmişte yıllarda yaşanan skandallarda net bir şekilde görülmektedir. Skandallar sonrasında küresel ölçekte gerçekleştirilen düzenlemeler sonrasında iç kontrol sistemine ayrı bir önem verilmiştir(Aksoy,2007:106).

İç kontrol sistemi bir işletmenin sahipleri ve personelleriyle yürütülen bir süreç olup, bu süreçte işletmenin en temel amacı belirlediği hedeflerine ulaşmaktır. KOBİ'lerde de faaliyetlerini verimliliğini sağlamak ve sürekliliğini sağlamak için bir iç kontrol sistemi kurması ve çalıştırması gerekmektedir(Güney,2009:71).

İç kontrol sisteminin önemi, Basel II'nin çıkışı ile birlikte bütün işletmelerde ve KOBİ'ler başta olmak üzere ciddi anlamda artmıştır. Basel II doğrultusunda yapılacak olan değerlendirme ve derecelendirme notundan dolayı işletmelerde iç kontrol sisteminin kurulması kurulup ve etkinliğinin sağlanması büyük öneme sahiptir(Aksoy,2007:17).

KOBİ'lerde iç kontrol sisteminin kurulması oldukça masraflı bir durumdur. Ancak işletmeye birçok faydası bulunmaktadır. Bu faydaları aşağıdaki sıralanmıştır(Öndeş,2000:82):

- ❖ İşletmenin faaliyetlerinin verimli olmasının yanında, elde edilen bilgilerin güvenilir olmanın sağlar,
- ❖ Üretim faaliyetlerinde en iyi şekilde kaynak israfından kaçınılması,
- ❖ İşletmenin varlıkların ve kaynakların amaç dışı kullanımları ile fiziki kayıpları önler,
- ❖ İç kontrol sistemi ile büyüme gelişim süreçlerini kontrol edebilir.

2.15 KOBİ'LERDE İÇ DENETİM

Son zamanlarda dünya ekonomisinde KOBİ'ler, piyasada hem yer edinmek hem de içerisinde buldukları rekabet ortamına uyum sağlayabilmek için ciddi anlamda bir emek vermektedir. Bu durumların beraberinde KOBİ'ler, temelinde finansal kaynaklı birçok sorunla karşı karşıya kalırlar. Bütün bu yaşanan olaylar doğrultusunda

denetimin önemi bir kez daha anlaşılmıştır. Denetim konusunda yararlanılan en önemli uygulama ise iç denetimdir(Kara,2018:1004-1005).

İç denetim bir işletmenin yöneticilerinin, sorumlu oldukları süreçlerin hile, hata veya tasarruf sağlamayan uygulamaların meydana gelme ihtimalini en az seviyeye indireceğine dair bir güvence sağlayan hizmetidir. Ayrıca iç denetim, iç kontrol sisteminin etkinliğini ölçerek ve değerlendirerek işletme yönetimine sunulan bağımsız bir belirleme hizmeti sunmaktadır(Demir ve diğ.,2018:86-87).

KOBİ'lerde iç denetim, iç kontrol sisteminin geliştirilmesinde ve değerlendirilmesinde yönetim tarafından kullanılan önemli bir araçtır. KOBİ'lerde bütün faaliyet alanlarında iç kontrol sistemi geçerli olmakta olup bu sistemin kontrolü ve takibi de iç denetim sistemine aittir.

2.16 KOBİ'LERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİM

Dünyada ve Türkiye'de yaşanan gelişmelere her gün bir yenisi eklenmektedir bu gelişmeler gerek sosyal alanda gerekse ekonomik ve kültürel hayatta da kendisi hissettirmektedir. Ekonomik hayattaki gelişmeler ise finans sektörünü daha da önemli bir hale getirmiş ve bu sektörün tüm taraflarının ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu süreçte özellikle ekonomide ve istihdamda önemli konuma sahip olan KOBİ'ler yalnız bırakılmamalıdır(Kutlu ve Demirci,2007:194).

Bu çerçevede ortaya çıkan Basel uygulamaları da bu çabanın bir parçası olmuştur. Bu sayede KOBİ'ler ve diğer bütün işletmelerde etkin bir risk yönetim sisteminin kurulması ve etkinliğinin sağlanması için bir dönem başlamıştır. KOBİ'ler ve diğer işletmeler en etkin biçimde yönetebilecekleri etkili bir risk yönetim süreç, sistem ve alt yapılarını oluşturmuşlardır(Aksoy,2007:107) ve hala da oluşturmaya devam etmektedir.

Bankalarda risk yönetimini önemini gösteren Basel II düzenlemesinin sonucundan bankaların davranışlarından etkilenecek olan yeni risk yönetim anlayışı da müşterilere de yansımıştır. Bu müşterin büyük kısmı da zaten işletmelerden oluşmaktadır. Basel II ile birlikte, kredilerde risk odaklı fiyatlandırma gelişmiş veya gelişmekte olan ülkemizde ekonomik olarak önemli bir yeri olan KOBİ'lerin kullanacakları kredileri pozitif ya da negatif etkileyebilir(Elmas ve Öz,2009:398).

Basel II kredi riskinin ölçülmesi, krediyi kullanacak işletmenin riski ve kredi işleminden kaynaklanan risk olmak üzere iki ana unsura bağlıdır. Birinci unsura göre, işletmenin risk düzeyinin belirlenmesi yani derecelendirme notunun belirlenmesi bu durumda öncelikli şey ise işletmenin finansal verileridir ve bu veriler doğruluğu ve güvenilirliği bakımından büyük öneme sahiptir. İkinci unsur ise, işletmenin sermaye yapısı, kurumsal yönetim ilkelerinin varlığı, ürün/hizmet gelişimi, denetim sistemlerinin işleyişi gibi niteliksel verilerdir(Doğan,2011:91).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KOBİ'LERDE RİSK ODAKLI İÇ DENETİME YÖNELİK BİR UYGULAMA

Çalışmanın üçüncü bölümünde ilk olarak literatür araştırmalar daha sonra sırasıyla literatür taraması, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın hipotezleri, araştırmanın evreni ve örnekleme, veriler ve analiz bulgularına yer verilmiştir.

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Risk odaklı iç denetim ilgili araştırılan çalışmaların bir kısmında risk odaklı iç denetimin diğer uygulamalar üzerinde etkisinde incelenirken, diğer kısım ise işletmelerin toplu olarak endeks halinde bulunduğu gruplara çalışmalar yapılmıştır. Yabancı literatürde risk odaklı iç denetim hakkında incelenen çalışmalara bakıldığında yeterli kaynak mevcuttur. Yerli literatürde ise az sayıdadır. Söz konusu çalışmalar aşağıda açıklanmıştır.

Allegrini ve D'onza (2003) çalışmalarında İtalya borsasında bulunan ilk 100 şirket üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın amacı risk değerlendirme uygulamaları ve risk odaklı denetimin işleyişini sorgulamaktır. Şirketlerde uygulamaların genel olarak üç farklı modelde yapıldığı belirlenmiştir. Bu uygulamalar şu şekildedir: şirketlerin %25'i geleneksel denetim yöntemlerini kullandıklarını ve genellikle yıllık denetim döngüsünü dikkate almaktadırlar, şirketlerin %67'si ise iç denetçileri ile COSO modeli üzerine yoğunlaştığı ve genel olarak operasyonel denetim ve risk odaklı denetim kullanılmaktadır ve şirketlerin sadece %8'si denetimde hem makro hem de mikro risk odaklı yaklaşımı kullanmaktadır.

Pehlivanlı ve Kishalı (2006) çalışmalarında Türkiye'de risk odaklı iç denetim alanında gelinen noktayı belirlemek adına İMKB 100 endeksinde olan işletmelere anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak yıllar itibarıyla işletmelere iç denetim birimlerinin kurulması bakımından gelişmelerin olduğu ve iç denetim konusunu bankacılık sektörünün yakından takip ettiğine vurgulanmıştır.

Kaşıkcı (2006) çalışmasında risk odaklı iç denetim uygulamasına yer veren bir işletmede bulunan satın alma fonksiyonu için risk değerlendirmesi yapılmıştır ve risk

odaklı denetim planı düzenlenmiştir. Çalışma işletmenin sadece bir fonksiyonundan hareketle oluşturulmuş olsa bile işletmenin risk olgunluğunun belirlenmesi, risklerin ölçülmesi ve risk odaklı denetim planının incelenmesi bakımından önemlidir.

Özer (2008) çalışmasında İMKB 100 endeksindeki işletmelere bir anket uygulanmıştır. Ankette Türkiye'deki iç denetim durumunu belirlemek amaçlanmıştır. Sonucunda işletmelerin %40,5'inde iç denetimin, risk odaklı iç denetim yaklaşımında planlandığı %57,5'inde ise işletme yönetiminin istekleri doğrultusunda şekillendiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca denetim birimin büyük işletmelerin yanında KOBİ'de kurulması ve faaliyete geçmesi işletmelere kurumsallaşma açısından büyük faydalar sağlayacağı belirtilmiştir.

Khanna (2008) çalışmasında Hindistan'da bulunan bankaların risk odaklı iç denetimin uygulanış biçimini inceleyerek birtakım önerilerde bulunmuş ve eksikleri belirlemeye çalışmıştır. Çalışmada bankaların risk değerlendirme biçimlerinin geliştirilmesi gerektiğini, denetim planının hazırlanması aşamasında risklerin derecelerinin azaltılması için önlemler tanımlanması ve risklerin ana hataları değiştirilip geliştirilmesi gerektiğini önermektedir.

Tanç (2009) çalışmasında iç denetim ve risk odaklı iç denetim kavramlarına dikkat çekmiş ve tekstil sektöründe faaliyette bulunan bir işletmenin bilgisayar destekli olarak risk odaklı iç denetim uygulamasını konu edinmiştir. Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da belirli bir kısıtlamaya gidilmiştir ve işletmenin sadece hammadde kabul ve depolama sürecinde bilgisayara programı desteğiyle risk odaklı iç denetim uygulaması gerçekleştirmiştir.

Koutoupis ve Tsamis (2009) çalışmalarında üç büyük Yunan bankası ile bir vaka çalışması formatı ve temel gereksinimler üzerinden karşılaştırılmalı eleştirel bir değerlendirme yaparak önerilerde bulunmuştur.

Görener (2010) çalışmasında risk odaklı iç denetim sürecini anlatan bir uygulamaya yer vermiş ve olasılık-etki analizi çerçevesinde risk değerlemesi gerçekleştirerek riskli alanları tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmada kurgulanmış bir işletenin pazarlama faaliyeti için hangi risklerin şirket için nasıl bir önem taşıdığını belirlemiştir. Risk değerlendirmesi yaparak pazarlama yöntemi en yüksek riskli

unsur, raporlama en düşük riskli unsur olarak belirlenmiştir ve riskin işletmeye vereceği zararların engellenmesi için birtakım önerilerde bulunmuştur.

Kaya (2010) çalışmasında iç denetim ve risk odaklı iç denetim kavramları üzerinde durmuştur ve Moonlight Otel işletmesinin 2008, 2009, 2010 (Ocak-Ağustos) yılları arasında işletmenin amaçlarını, hedeflerini, tüm örgüt yapısı ve faaliyetlerini dikkate alarak iş süreçlerinin tespiti ile uygulama yapılmıştır. Yapılan uygulama sonucunda risk odaklı iç denetimin işletmeye, paydaşların haklarının korunması, işlem maliyetlerinin azaltılması ve kurumsal yönetimin güçlendirilmesi gibi faydalar sağlayacağına dair tespitlere belirtilmiştir.

Akkaya (2011) çalışmasında Balıkesir'in Altınoluk ilçesinde faaliyette bulunan bir otel işletmesine ait mali işler bölümünde risk odaklı iç denetim sürecinde risk matrisinin nasıl oluşturulduğunu ve risklerin belirlenerek önem derecesine göre bir sıralama yapıldığı ifade edilmiştir. Uygulamanın sonucunda yüksek risk unsurunu vergi muhasebesi ve tahsilat yönetiminin oluşturduğu ve en düşük risk unsurunun ise raporlama ve nakit yönetiminin oluşturduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu duruma çözüm olarak ise bazı önerilerde bulunulmuştur.

Doğan (2011) çalışmasında Denizli ilinde bulunan KOBİ'lere yönelik bir anket çalışmasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada KOBİ'lerin iç kontrol sistemi ve risk odaklı iç denetim uygulamaları hakkında işletme yöneticilerinin görüşlerini ve konunun mevcut durumu amaçlanmıştır. Çalışmanın sonucunda işletmelerin %43,4'ü iç kontrol sistemini gerekli bulmadıklarını ve % 45,5'i yakın bir gelecekte iç kontrol sistemi kurmayı düşünmediklerini belirtilmiştir. Çalışmanın risk odaklı iç denetim kısmında iç denetim konusunda bir ekibin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Kara (2011) çalışmasında Türkiye'de bulunan tarım kredi kooperatifleri kurumlarında denetim konusuyla ilgili kişilere anket yapılmıştır. Çalışmada iç denetim çalışmalarının başarısına etki eden faktörler arasında görülen denetim türleri arasındaki ilişkiyi bir yapısal model geliştirerek ortaya koymak amaçlanmıştır ve zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle risk odaklı denetim yaklaşımının başarısı sadece etik kurallar ve raporlama açısından incelenmiştir. Sonuç olarak İç denetim uygulama başarısının etkilerine bakıldığında iç denetim türlerinden mali denetim ve performans denetiminin uygulama başarısı üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir.

Ayagre (2014) çalışmasında, Gana'nın Club 100 şirketler grubunu örnek olay olarak kullanarak geliştirmekte olan ülkelerde Riske Dayalı İç Denetimin benimsenmesini araştırıldı. İç denetime yönelik risk esaslı yaklaşımın Gana'nın Club 100 şirketleri arasında, özellikle finansal hizmetleri, telekomünikasyon ve imalat şirketlerinde yaygın olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Kabare (2014) çalışmasında betimleyici bir araştırma tasarımı yürütülerek Kenya'daki ticari devlet şirketlerinin finansal performansları üzerinde riske dayalı denetimin etkisini tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre Kenya'daki devlet şirketlerinin 3 yıllık finansal raporlarında risk yönetimi, risk odaklı denetim planlaması, iç denetim ve iç standartlarının etkin bir şekilde uyguladığını ortaya koymuştur. Bunun sonucunda şirketlerin finansal performansları ile risk odaklı iç denetim arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucunu elde edilmiştir.

Francis ve diğerleri (2015) çalışmalarında Kenya'nın Uasin Gishu İlçesinde bulunan devlet kurumlarında risk esaslı denetim yaklaşımının iç kontrol sistemleri üzerindeki etkisine ve karşılaşılan zorluklara odaklanarak anket araştırması yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre risk esaslı denetimin iç kontrol sistemini pozitif olarak etkilediği ve karşılaşılan zorluklar bakımından ise riski tanımlamak için uygun araçlarının olmaması, iç denetçilerin ilgi, bilgi ve deneyim eksikliği olarak tanımlanmıştır.

Çetin (2016) çalışmasında işletmenin iç denetim birimde çalışan personellere anket yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlara göre risk odaklı iç denetim değişkeninin süreç boyutu ile çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulunmuştur. Risk odaklı iç denetim değişkeninin fayda boyutu ile sosyal sürdürülebilirlik ve ekonomik sürdürülebilirlik arasında anlamlı ve pozitif; çevresel sürdürülebilirlik arasında ise anlamlı ve negatif ilişki bulunmuştur.

Kurnaz (2016) çalışmasında Türkiye'deki kamu kurumlarında, uluslararası standartlara uygun olarak geliştirilmek istenen iç denetim ve risk odaklı iç denetim yaklaşımının hangi düzeyde olduğunu belirlemek amacıyla kamuda çalışan iç denetçiler ile anket çalışması yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda kamu kurumlarında

risk odaklı iç denetim yaklaşımının planlanması ve yürütülmesi aşamalarının uygulanma düzeyinin iyi olduğunu söylemenin mümkün olduğu ifade edilmiştir.

Piskunov ve diğerleri (2016) çalışmalarında Rusya'nın Samara bölgesinde bulunan 255 küçük işletmenin iç kontrol sistemi oluşumuna yönelik teorik yaklaşımlar geliştirerek işletmelerin faaliyet konusu çevresinde bulunan riskleri tanımlamak amaçlanmıştır. Çalışmanın göre işletmelerin risk temeli bir iç kontrol sistemi oluşturduğuna sonucuna ulaşılmıştır.

Chiarini (2017) çalışmasında Avrupa Standardizasyon Örgütü (ISO) 9001: 2015 gereksinimi "risk temelli düşünme" uyarınca, Avrupa'daki KOBİ'ler için ana risk oluşturabilecek kaynakların gruplarını teorik ve öncelikli hale getirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca ISO'nun riskleri ve risklerin etkilerini nasıl bir plan ile yönettiklerini analiz etmektedir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre KOBİ'lerin en çok dikkat ettiği risk grupları şu şekilde sıralanabilir: beceri ve farkındalık bakımından eksik olan çalışanlar, tedarikçi imkânı olmayan riskli ürünlerin satışı ve uyumsuz ürünlerin iç üretimi durumu olduğunu ve KOBİ'lerin en az dikkat ettiğini risk grubunun ise tasarım sürecinde uygun olmayan teknik sonuçlar olduğu belirtilmiştir.

Yılmaz (2018) çalışmasında Antalya ve Konya illerinde bulunan 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerine anket çalışması yapmıştır. Çalışmanın sonucuna göre işletmelerin iç kontrol ve iç denetim yapılarının aktif bir şekilde sağlandığı, risk odaklı iç denetimin ise 5 yıldızlı otel işletmelerinde daha etkin olduğu ve il bakımından ise Antalya'nın merkezinde bulunan otellerinde Konya'ya göre risk odaklı iç denetim bakımından daha etkin olduğu sonucu elde edilmiştir.

Yelken (2019) çalışmasında İstanbul'da bulunan holdinglerin merkez ve iştiraklerindeki iç denetim sistemini ne şekilde yapılandığını aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ile iç denetim faaliyetinin öneminin artması için katılımcıların görüşlerini ortaya koyarak kaynak niteliğinde istatistiki bir bilgiye ulaşmak amaçlanmıştır. Ankete katılan holdinglerin tamamı etkin bir iç kontrol sistemi oluşturmaya önem verdiği ifade edilmiştir ve bunun sonucunda iç denetim birimlerini oluşturmuşlardır.

Yukarıda verilen çalışmalar genel olarak farklı dönemlerde çalışılmıştır. Ancak benzer örneklem grupları üzerinde çalışılmıştır. Yapılan çalışmalarda diğer işletmeler ile kıyaslamaya gidilen çalışması yok denecek kadar azdır. Kıyaslama yoluna gidilerek farklı sonuçlar elde edilebilir.

Araştırmanın hipotezleri literatürden yararlanarak elde edilmiştir. Bu hipotezler şu şekildedir.

H1a: KOBİ'lerin hukuki yapıları ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H1b: KOBİ'lerin hukuki yapıları ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2a: KOBİ'lerin personel sayıları ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2b: KOBİ'lerin personel sayıları ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3a: KOBİ'lerin son bir yıllık satış ciroları ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3b: KOBİ'lerin son bir yıllık satış ciroları ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H4a: KOBİ'lerin faaliyet konusu ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H4b: KOBİ'lerin faaliyet konusu ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

3.2 ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmada Kırıkkale ilinde bulunan farklı sektörlerden KOBİ'lerin, yöneticilerinin ve diğer üst düzey personellerinin risk odaklı iç denetim ilişkin görüşlerini ortaya çıkarmak ve konu hakkında mevcut duruma bir bakış açısı sunmak amaçlanmıştır. Araştırmada “KOBİ'lerin risk kavramı, risk yönetimi ve risk odaklı iç denetim hakkındaki düşünceleri nelerdir?” bu sorulara cevap aranmıştır.

Ülkemizde ve dünyada birçok ülkede olduğu gibi KOBİ'ler ekonomik açıdan milli gelire olan katkısı ve önemli istihdam oranı ile büyük öneme sahip kuruluşlardır. Bu kuruluşlar piyasada ekonomiye farklı bir boyutlanma getirerek sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktadırlar. Bütün işletmelerde olduğu gibi KOBİ'lerin de mevzuatta yer alan kuralları yerine getirmeleri, kurumsallaşmaları ve geleceğe güvenle bakabilmeleri için iç kontrol kavramı, iç kontrolün varlığı, işleyişi büyük öneme sahiptir. İşletmeler iş akış süreçlerinde oluşan ve oluşabilecek risklere karşı önlemlerini değerlendirmesi ve bu risklere karşı kontrollerini test etmesi gerekmektedir. İşletmeler iç ve dış kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde kullanabildiği takdir uluslararası standartlara uygun olarak iç denetim faaliyetlerini gerçekleştirmiş olacaktır.

Dünyada ve ülkemizde birçok kurum ve kuruluş iç denetim birimin sağladığı faydalardan dolayı risk odaklı iç denetim yaklaşımını benimsemektedirler. Bu yaklaşım kamuda ve özel sektörde risk yönetim sürecini etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirmiş veya gerçekleştirmek isteyen kurumlarda tarafından büyük ilgi görülmektedir. Fakat buna rağmen günümüzde hala pek çok kurum ve kuruluş risk odaklı iç denetim yaklaşımına ya yabancı ya da yeni yeni kavramaktadır. Ancak işletmeler sürekliliğini devam ettirebilmek ve riske karşı mücadele edebilmek için risk odaklı iç denetim yaklaşımına olan istekleri daha fazla olacaktır.

3.3 ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini Kırıkkale ilinde bulunan farklı sektörlerden KOBİ'lerin yöneticilerinin ve diğer üst düzey personelinden oluşturmaktadır. Evrenin tümünü gözlemek zaman ve bütçe kısıtları nedeniyle mümkün olmadığından kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın örneklem sayısı 400 KOBİ olarak tespit edilmiştir. Ancak yapılan görüşmeler sonucunda 400 KOBİ'den geri dönüş oranı %44,25 olarak gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda 177 KOBİ görüşülüp iletişim sağlanan kişiler örneklem grubu olarak belirlenmiştir. Örneklem grubu sayısının az olmasının sebebi veri toplama döneminin korona virüsten kaynaklanan pandemi dönemine denk geldiğinden dolayıdır. 177 örneklem sayısında büyük çoğunluğu özel sektörden oluşmaktadır. KOBİ türüne giren sadece 2 tane kamu kurumu vardır.

3.4 VERİLERİN TOPLAMASI

Veriler, Kırıkkale ilinde bulunan farklı sektörlerden KOBİ'lerin yöneticilerinin ve diğer üst düzey personellerine anket çalışması uygulayarak toplanmıştır. Elde edilen veriler 2020 yılının Mart ve Nisan ayları olmak üzere 2 aylık süreçte toplanmıştır.

Anket formu A-B-C şeklinde üç bölümden meydana gelmektedir. Anketin A bölümünde bulunan ilk on soru, işletmeyi ve anketi dolduran kişi tanımaya yönelik sorular oluşmaktadır. Anketin B bölümü yedi sorudan oluşmakta olup, işletmenin iç denetim sistemini tanımaya yönelik sorulardır. Anketin son bölümü olan C bölümünde ise işletmenin risk kavramı, risk yönetimi ve risk odaklı iç denetim yaklaşımına dair görüşlerini içeren 22 soru bulunmaktadır. Risk ve risk odaklı iç denetim ile ilgili 20 ifadeye yer verilmiştir. C bölümünde yer alan ifadelerin önem düzeyleri Likert tipi beşli ölçek ile (Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum) derecelendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formunun oluşturulması için aşağıda belirtilen çalışmalar faydalanılmıştır. Bunlar:

- Risk kavramı ve Risk odaklı iç denetim ile ilgili sorular, Aysun Atagan Çetin tarafından 2016 yılında yazılmış olan “Kurumsal Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Risk Odaklı İç Denetim Ve Bir Araştırma” adlı doktora tezinden oluşturulmuştur.
- Nigar Özçetin tarafından 2017 yılında yazılmış olan “Süt Üretim İşletmelerinde Risk Yönetimi Ve İç Kontrol: Bir Araştırma” adlı doktora tezinden yararlanılmıştır.
- Risk kavramı ve Risk odaklı iç denetim ile ilgili sorular Özlem Doğan tarafından 2011 yılında yazmış olan “KOBİ’lerde İç Kontrol Sisteminin Yeri Ve Risk Odaklı İç Denetim: Denizli İli Uygulaması” adlı yüksek lisans tezinden oluşturulmuştur.
- Prof. Dr. Şaban Uzay ve Doç. Dr. Pınar Kaya tarafından 2017 yılında hazırlanan “İşletmelerin Sürekliliğini Tehlikeye Düşürecek Riskler Ve Kontrol Önerileri” adlı makale çalışmasından yararlanılmıştır.

Araştırmada elde edilen anketlerin 120'si bireysel ziyaretler sonucunda yüz yüze görüşülerek, 57'si ise e-mail ve telefon yoluyla iletişim sağlanarak toplamda 177 adet anket elde edilmiştir.

Ankette Likert tipi beşli ölçek olarak bulunan risk kavramı ve risk odaklı iç denetim ile ilgili elde edilen verilerin tamamı "Cronbach's Alpha" testine tabi tutulmuştur. Anketin güvenilirlik katsayısı test sonucuna göre Cronbach's Alfa katsayısı sırasıyla 0.889 ve 0.785 olarak hesaplanmıştır. Anketin tamamında ise güvenilirlik sonucu $\alpha=0,892$ olduğu ölçülmüştür. Bu durumda anlaşıldığı üzere araştırmada kullanılan ölçeklerin, güvenilir ve geçerli ölçekler oldukları söylenebilir.

3.5 VERİLERİN ANALİZİ

Hazırlanan anket Kırıkkale ilinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin yöneticilerinin ve diğer üst düzey personelleri ile gerçekleştirilmiştir. Kişilerin ankete verdikleri cevaplar SPSS 22.0 (Statistical Packages For The Social Sciences) For Windows programı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın anketinde KOBİ'lerde iletişim sağlanan kişilerin düşüncelerini tespit etmek amacıyla risk kavramı risk odaklı iç denetim ile ilgili yargıya cevap vermeleri istenmiştir. Beşli Likert ölçeğin kullanıldığı bu kısımda katılım derecesine göre Kesinlikle Katılmıyorum cevabına 1 puan, Katılmıyorum cevabına 2, Kararsızım cevabına 3, Katılıyorum cevabına 4, Kesinlikle Katılıyorum cevabına ise 5 olarak puanlandırılmıştır.

Anket verilerinin analizinde H1a ve H1b hipotezlerine T Testi Analizi ve diğer hipotezlere ise Tek Yönlü Varyans (One Way Anova) Analizi kullanılmıştır.

3.6 ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLARI

Toplamda 39 sorudan oluşan anketi cevaplayarak araştırmaya katılan KOBİ'lerde ankete cevap veren yetkili kişilerin ve bu KOBİ'lere ait özellikler bu özellikleri ilgili görüşlerinin istatistiksel olarak anlamlılık ilişkisi incelemiştir.

3.6.1 Frekans ve Yüzde Bulguları

KOBİ'lerde araştırmaya katılan yetkili kişilerin eğitim durumları ve işletmelerdeki mevcut konumları ve KOBİ'lere ait diğer bulgular aşağıda tablolamış bir şekilde yorumlanarak verilmiştir.

Tablo 5: Araştırmaya Katılan Kişilerin Eğitim Durumu ve İşletmedeki Konumuna Göre Dağılımları

Sorular	Gruplar	Frekans (F)	Yüzde (%)
Eğitim Düzeyi	Lise	37	20,9
	Ön Lisans	24	13,6
	Lisans	106	59,9
	Yüksek Lisans/Doktora	10	5,6
	TOPLAM	177	100,0
İşletmedeki Konum	Yönetim Kurulu Başkanı	13	7,3
	Genel Müdür	38	21,5
	Genel Müdür Yardımcısı	5	2,8
	Muhasebe Müdürü	42	23,7
	Diğer	79	44,6
	TOPLAM	177	100,0

Tablo 5'e bakıldığında, işletmelerde araştırmaya katılan yetkililerin eğitim durumlarına baktığımızda %20,9 ile lise mezunları, %13,6 ile ön lisans mezunları, %59,9 ile lisans mezunları ve %5,6 ile yüksek lisan/doktora mezunlarından oluşmaktadır. İşletmelerdeki konumlarına göre dağılımlarına baktığımızda ise %7,3 ile yönetim kurulu başkanı, %21,5 ile genel müdür, %2,8 ile genel müdür yardımcısı, %23,7 ile muhasebe müdürü, %44,6 ile diğer olarak tanımladığımız üst düzey yetkili çalışanlardan oluşmaktadır.

Çalışmada görüşme sağlanan kişilerin eğitim düzeyleri ve işletmedeki konumları incelendiğinde çoğunluğun lisans mezunu kişilerden ve genel müdürlerden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6: KOBİ'lerin Özelliklerine Göre Dağılımları

Sorular	Gruplar	F	%
Hukuki Yapısı	Anonim Şirket	83	46,9
	Limited Şirket	94	53,1
	TOPLAM	177	100,0

Faaliyet Konusu	Üretim	71	40,1
	Ticaret	27	15,3
	Hizmet	54	30,5
	Hepsi	25	14,1
	TOPLAM	177	100,0
Faaliyet Gösterdiği Sektörü	Gıda	26	14,7
	Orman Ürünleri-Mobilya	8	4,5
	İnşaat	10	5,6
	Dayanıklı Tüketim Malları	2	1,1
	Bilişim	7	4,0
	Tekstil-Dokuma	25	14,1
	Kimyasal ve Plastik Ürünler	18	10,2
	Metal Eşya Makine ve Araç Gereç	16	9,0
	Sağlık	6	3,4
	Madencilik Sanayisi	4	2,3
	Taşa Toprağa Dayalı Sanayi	4	2,3
	Turizm	4	2,3
	Ulaştırma	3	1,7
	Savunma Sanayisi	3	1,7
	Diğer	41	23,2
	TOPLAM	177	100,0
Faaliyet Yılı	0-3 yıl	32	18,1
	4-7 yıl	43	24,3
	8-11 yıl	33	18,6
	12 ve üzeri	69	39,0
	TOPLAM	177	100,0
Çalıştırılan Personel Sayısı	1-9 personel	73	41,2
	10-49 personel	67	37,9
	50-250 personel	37	20,9
	TOPLAM	177	100,0

Yaklaşık Son Bir Yıllık Satış Cirosu	1 Milyon TL'nin Altı	39	22,0
	1-10 Milyon TL Arası	88	49,7
	10 Milyon TL ve Üzeri	50	28,2
	TOPLAM	177	100,0
Satışlar Üzerinden İhraç Oranı	İhraç yapmıyoruz	126	71,2
	%25'in altında	36	20,3
	%26-%50 arası	11	6,2
	%51-%75 arası	2	1,1
	%75 ve üzeri	2	1,1
	TOPLAM	177	100,0
Teknoloji Türü	Düşük Seviyeli Teknoloji	10	5,6
	Orta Seviyeli Teknoloji	98	55,4
	İleri Seviyeli Teknoloji	69	39,0
	TOPLAM	177	100,0

Tablo 6'da Araştırmaya katılan işletmelerin %46,9'u anonim şirketlerden %53,1'i ise limited şirketlerdir. Buradan hareketle araştırmaya katılan işletmelerin tamamı sermaye şirketleri olduğunu söylemek mümkündür. İşletmeler faaliyet konusu bakımından incelendiğinde %40,1'inin üretim, %15,3'ünün ticaret, %30,5'i hizmet, %14,1'i ise faaliyet konularının hepsini gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır.

Araştırmaya katılan KOBİ'lerin sektör bakımından bir sıralamaya tabi tutulduğunda ilk sırayı %23,2 ile diğer olarak adlandırılan işletmeler almaktadır. İkinci sırada %14,7'si gıda sektörü, üçüncü sıra olarak ise %14,1'i tekstil-dokuma sektörü yer almaktadır. Diğer faaliyet alanlarına katılım ise %4,5'i orman ürünleri-mobilya, %5,6'si inşaat, %1,1'i dayanıklı tüketim malları, %4,0'ı bilişim, %10,2'si kimyasal ve plastik ürünler, %9,0'ı Metal Eşya Makine ve Araç Gereç, %3,4'ü sağlık, %2,3'ü madencilik sanayisi, %2,3'ü taşta toprağa dayalı sanayi, %1,7'si ise ulaştırma ve %1,7'si savunma sanayisi faaliyet göstermektedir.

Faaliyet yılları bakımından incelendiğinde KOBİ'lerin %18,1'inin 0-3 yıl, %24,3'ünün 4-7 yıl, %18,6'sinin 8-11 yıl, %39,0'ının ise 12 ve üzeri yıllardır faaliyet gösterdikleri saptanmıştır. Personel sayılarına bakıldığında %41,2'sinin 1-9

personel, %37,9'unun 10-49 personel, %20,9'unun ise 50-249 personel çalıştırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ankete katılan işletmelerin son bir yıllık satış ciroları bakımından incelendiğinde %22,0'ının ile 1 Milyon TL'nin altında, %49,7'inin ile 1-10 Milyon TL arasında, %28,2'sinin ise 10 Milyon TL'nin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin büyük bir kısmı %71,2'i ile ihraç yapmadıklarını belirtirken ilk sırayı almış bulunmaktadır. İhraç yapanlara bakıldığında ise %25'in altında ihraç yapan işletmeler %20, %26-%50 arasında ihraç yapanlar %6,2, %51-%75 arasında ihraç yapanlar %1,1 ve %75 ve üzeri ihraç yapan işletmeler ise %1,1 orana sahiptir.

Araştırmaya katılan KOBİ'lerin özelliklerine göre dağılımlarına baktığımızda ise verilen cevaplarda yüzde olarak en çok paya sahip gruplara baktığımızda ise hukuki yapı türünde limited şirket, faaliyet konusunda üretim, sektör gıda, faaliyet yılı olarak 12 yıl ve üzeri, çalışan personel bakımından 1-9 arası personel, son bir yıl hasılat 1-10 Milyon TL aralığında, ihraç yapmayan yüzdenin yüksek olduğu ve teknoloji bakımından ise ileri seviyeli teknoloji kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 7: KOBİ'lerin İç Denetim Sistemi, Risk Ve Risk Yönetimi Bulgularına Göre Dağılımları

Sorular	Gruplar	N	%
İşletmede Bulunan Denetim Türleri Hangileridir?	İç Denetim	177	41,8
	Bağımsız Dış Denetim	32	7,6
	Ymm Vergi Denetimi	40	9,5
	Kalite ve ISO Denetimleri	103	24,3
	Bilgi Sistemleri Denetimi	14	3,3
	Özel Amaçlı Denetimler	33	7,8
	Usulsüzlük Denetimi	24	5,7
	TOPLAM	423	100,0
	Risk Odaklı	43	15,0
	Üst Yönetimin Talepleri Doğrultusunda Denetim	139	48,6

Yıllık denetim planının temelini oluşturmakta hangileri?	Suiistimal Odaklı	10	3,5
	Finansal Denetim	66	23,1
	Görev Bazlı Denetim	28	9,8
	TOPLAM	286	100,0
Sorular	Gruplar	F	%
Üst yönetim tüm iş süreçlerinde gözlenen önemli bulgulara ilişkin “gözden geçirme toplantıları” hangi sıklıkla yapılmaktadır?	Daha Uzun Periyotlar	8	4,5
	Yılda Bir Kez	7	4,0
	6 Ayda Bir Kez	11	6,2
	3 Ayda Bir Kez	30	16,9
	Ayda Bir Kez	121	68,4
	TOPLAM	177	100,0
İşletme bünyesinde gerçekleştirilen denetim çalışmalarında istatistiki örnekleme yöntemleri kullanılmakta ve örnekleme metodolojisi bulunmakta mıdır?	Evet	81	45,8
	Kısmen	50	28,2
	Hayır	46	26,0
	TOPLAM	177	100,0
İç denetim biriminde istihdam edilen personel sayısı kaçtır?	0-3 arası	119	67,2
	4-6 arası	30	16,9
	7-9 arası	12	6,8
	10 ve üzeri	16	9,0
	TOPLAM	177	100,0
İç denetim birimi hangi üst yönetim organına bağlıdır?	Yönetim Kuruluna	95	53,7
	Denetim Komitesi	18	10,2
	Genel Müdür	50	28,2
	Diğer	14	7,9
	TOPLAM	177	100,0
	Daha Uzun Dönemlerde	10	5,6

İç denetim raporları hangi ve hangi sıklıkla sunulmaktadır?	Yılda Bir Kez	14	7,9
	6 Aylık	24	13,6
	3 Aylık	44	24,9
	Aylık	85	48,0
	TOPLAM	177	100,0
Hangi risk grubuna daha çok odaklanmaktasınız?	Finansal	52	29,4
	Stratejik	15	8,5
	Operasyonel	24	13,6
	Dış Çevre	11	6,2
	Tümüne Aynı	75	42,4
	TOPLAM	177	100,0
İşletme bünyesinde risk yönetim uygulaması mevcut mu?	Evet	111	62,7
	Hayır	66	37,3
	TOPLAM	177	100,0

***N sayısı örneklem hacmini geçmektedir.

Tablo 7'ye bakıldığında araştırmaya katılan KOBİ'lerin verdikleri cevaplar sonucunda mevcut denetim türleri sırasıyla %41,8 ile iç denetim, %24,3 ile kalite ve ISO denetimleri, %9,5 ile YMM tarafından yapılan vergi denetimi, %7,8 ile özel amaçlı denetimler, %7,6 ile bağımsız dış denetimler, %5,7 ile usulsüzlük denetimleri, %3,3 ile bilgi sistemleri yapıldığı tespit edilmiştir. İşletmelerde yıllık denetim planının temelini neyin oluşturduğunun bakıldığında ilk sırayı %48,6 ile üst yönetimin talepleri doğrultusunda gerçekleştiğinin, ikinci sırada %15 ile risk odaklı ve üçüncü sırada ise %23,1 ile finansal denetim yer almaktadır. Diğer denetim planları ise %9,8 ile görev bazlı denetim ve %3,5 ile suiistimal odaklı denetim yer aldığı saptanmıştır.

KOBİ'lerde iş süreçlerinde gerçekleşen toplantıların ne sıklıkla yapıldığı sorusuna işletmeler büyük bir oran olan %68,4 ile aylık olarak gerçekleştirdiğini belirtirken, %16,9 ile 3 ayda bir kez, %6,2 ile 6 ayda bir kez, %4,0 ile yılda bir kez ve %4,5 ile daha uzun dönemlerde gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. İşletmelerin %45,8'nin gerçekleştirilen denetimler sonrası istatistiksel çalışmalarının bulunduğunu, %26,0'sı

ise böyle bir çalışmalarının bulunmadığını ve %28,2'nin ise bu çalışmaları kısmen yaptıkları belirtmişlerdir.

İç denetim biriminde istihdam edilen personel sayısına baktığımızda işletmeler %67,2 ile 0-3 arası, %16,9 ile 4-6 arası, %6,8 ile 7-9 arası ve %9,0 ile 10 ve üzeri personelle çalıştığı tespit edilmiştir. İşletmelerdeki iç denetim birimlerinin %53,7'si yönetim kuruluna, %10,2'si denetim komitesine, %28,2'si genel müdüre ve %7,9'u ise diğer yönetim organlarından birine bağlı oldukları tespit edilmiştir. KOBİ'lerde iç denetim raporlarının %48,0'ı aylık, %24,9'u 3 aylık, %13,6'sı 6 aylık ve %7,9 ise yılda bir kez olmak üzere sunulduğu tespit edilmiştir.

KOBİ'lerin hangi risk grubuna daha çok odaklandığına baktığımızda ise %29,4 ile finansal riske, %8,5 ile stratejik riske, %19,6 ile operasyonel riske, %6,2 ile dış çevre riskine ve %42,4 ile risklerin tümüne aynı oranla odaklandıkları saptanmıştır. İşletmelerin %62,7'si bünyesinde risk yönetimi uygulaması olduğunu %37,3'nün ise risk yönetim uygulamasının olmadığını belirtmiştir.

Tablo 7'de elde edilen verilerin sonucunda işletmelerde alınan kararlar genel olarak üst yönetimin istekleri doğrultusunda gerçekleştiği ve yapılan toplantıların sıklığı ayda bir olduğu hatta bazen daha kısa sürelerle düştüğü de tespit edilmiştir. İç denetim konusunda işletmelerin konunun önemini ne kadar ciddi olduğunun farkında olduğu da tespit edilmiştir.

Tablo 8: KOBİ'lerin Risk Kavramına Dair İfadelerin Dağılımları

Risk Kavramı Dair İfadeler		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
İşletmemizde departmanlar bazında risk değerlemesi yapılmaktadır.	F	3	19	9	103	43	177
	%	1,7	10,7	5,1	58,2	24,3	100,0
Belirlenen riskler derecelerine bağlı olarak sıraya konulur.	F	3	25	10	93	46	177
	%	1,7	14,1	5,6	52,5	26,0	100,0
İşletmemizde yönetim ve çalışanlar tarafından bütün risk türleri riskler kesinlikle bilinmektedir.	F	3	25	27	82	40	177
	%	1,7	14,1	15,3	46,3	22,6	100,0

Riskler ile ilgili elde edilen sonuçlar bütün ilgililer bilgilendirilir.	F	0	15	15	98	56	177
	%	0,0	8,5	4,5	55,4	31,6	100,0
İşletmemizde riski yönetmek ve etkilerini hafifletmek için yeterli ve sürekli olarak çalışmalar yapılmaktadır.	F	1	12	18	82	64	177
	%	0,6	6,8	10,2	46,3	36,2	100,0
İşletme faaliyetleri değişen piyasa koşullarına göre sürekli güncellenmektedir.	F	0	6	5	75	90	177
	%	0,0	3,4	2,8	42,9	50,8	100,0
İşletme tarafından firmayı ve sektörü etkileyen hukuki düzenlemeler yakından izlenmektedir.	F	0	3	3	68	103	177
	%	0,0	1,7	1,7	38,4	58,2	100,0
İşletmemiz müşterinin ve beklentileri izlenmekte ve gerekli önlemler alınmaktadır.	F	2	2	12	49	112	177
	%	1,1	1,1	6,8	27,7	63,3	100,0
İşletme olarak kurumsal risk anlayışı geliştirmekteyiz.	F	3	14	24	86	50	177
	%	1,7	7,9	13,6	48,6	28,2	100,0
Dünyadaki ve ülkemizdeki ekonomik değişiklikleri yakından izlenmekte ve uygun önlemler alınmaktadır.	F	2	5	8	80	82	177
	%	1,1	2,8	4,5	45,2	46,3	100,0

Tablo 8’de ankete katılan KOBİ’lerin risk kavramı dair ifadelerine verdiği yanıtlardan elde edilen sonuçlar yüzdeler halinde aşağıda verilmiştir. **“İşletmemizde departmanlar bazında risk değerlemesi yapılmaktadır.”** ifadesine %1,7 ile kesinlikle katılmıyorum, %10,7 ile katılmıyorum, %5,1 ile kararsızım, %58,2 ile katılıyorum ve %24,3 ile kesinlikle katılıyorum, **“Belirlenen riskler derecelerine bağlı olarak sıraya konulur.”** ifadesine %1,7 ile kesinlikle katılmıyorum, %14,1 ile katılmıyorum, %5,6 ile kararsızım, %52,5 ile katılıyorum ve %26,0 ile kesinlikle katılıyorum, **“İşletmemizde yönetim ve çalışanlar tarafından bütün risk türleri riskler kesinlikle bilinmektedir.”** ifadesine %1,7 ile kesinlikle katılmıyorum, %14,1 ile katılmıyorum, %15,3 ile kararsızım, %46,3 ile katılıyorum ve %22,6 ile kesinlikle katılıyorum, **“Riskler ile ilgili elde edilen sonuçlar bütün ilgililer bilgilendirilir.”** ifadesine %8,5 ile katılmıyorum, %4,5 ile kararsızım, %55,4 ile katılıyorum ve %31,6 ile kesinlikle katılıyorum, **“İşletmemizde riski yönetmek ve etkilerini hafifletmek için yeterli ve sürekli olarak çalışmalar yapılmaktadır.”**

ifadesine %0,6 ile kesinlikle katılmıyorum, %6,8 ile katılmıyorum, %10,2 ile kararsızım, %46,3 ile katılıyorum ve %36,2 ile kesinlikle katılıyorum, “**İşletme faaliyetleri değişen piyasa koşullarına göre sürekli güncellenmektedir.**” ifadesine %3,4 ile katılmıyorum, %2,8 ile kararsızım, %42,9 ile katılıyorum ve %50,8 ile kesinlikle katılıyorum, “**İşletme tarafından firmayı ve sektörü etkileyen hukuki düzenlemeler yakından izlenmektedir.**” %1,7 ile katılmıyorum, %1,7 ile kararsızım, %38,4 ile katılıyorum ve %58,2 ile kesinlikle katılıyorum, “**İşletmemiz müşterinin ve beklentileri izlenmekte ve gerekli önlemler alınmaktadır.**” ifadesine %1,1 ile kesinlikle katılmıyorum, %1,1 ile katılmıyorum, %6,8 ile kararsızım, %27,7 ile katılıyorum ve %63,3 ile kesinlikle katılıyorum, “**İşletme olarak kurumsal risk anlayışı geliştirmekteyiz.**” ifadesine %1,7 ile kesinlikle katılmıyorum, %7,9 ile katılmıyorum, %13,6 ile kararsızım, %48,6 ile katılıyorum ve %28,2 ile kesinlikle katılıyorum, “**Dünyadaki ve ülkemizdeki ekonomik değişiklikleri yakından izlenmekte ve uygun önlemler alınmaktadır.**” ifadesine %1,1 ile kesinlikle katılmıyorum, %2,8 ile katılmıyorum, %4,5 ile kararsızım, %45,2 ile katılıyorum ve %46,3 ile kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıtlar elde edilmiştir.

Risk kavramı ile ilgili yukarıda verilen ifadeler KOBİ’lerin verdikleri doğrultusunda elde edilmiştir ve genel olarak verilen cevaplar yüzde bakımında incelendiğinde KOBİ’lerin genelin risk kavramına karşı aynı bakış açılarına sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 9: KOBİ’lerin Risk Odaklı İç Denetim Kavramına Dair İfadelerin Dağılımları

Risk Odaklı İç Denetim Kavramı İle İlgili İfadeler		Kesinlikle	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle	Toplam
		Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum	Katılıyorum
Risk odaklı iç denetim uygulamaları şirket idaresinde etkinlik sağlanmasına yardımcı olur.	F	1	5	13	103	55	177
	%	0,6	2,8	7,3	58,2	31,1	100,0
İşletmede risk odaklı iç denetim uygulamaları işletme için her türlü tehditlerin ve fırsatların değerlendirilmesini kolaylaştırır.	F	0	4	16	93	64	177
	%	0,0	2,3	9,0	52,5	36,2	100,0
İşletmede risk odaklı iç denetim	F	3	19	61	73	21	177

uygulamaları işletmelerin bankacılık sisteminden kredi elde etme olanaklarını önemli ölçüde etkileyecektir.	%	1,7	10,7	34,5	41,2	11,9	100,0
Risk odaklı iç denetim uygulamaları işletmenin faaliyetlerinde katma değer yaratacaktır.	F	1	6	32	94	44	177
	%	0,6	3,4	18,1	53,1	24,9	100,0
Risk odaklı iç denetim uygulamaları işletmenin rekabet gücünü artırıp yeni pazarlara girmesine yardımcı olur.	F	0	5	30	89	53	177
	%	0,0	2,8	16,9	50,3	29,9	100,0
Risk odaklı iç denetim karlılığa olumlu etki yapar.	F	1	4	32	98	42	177
	%	0,6	2,3	18,1	55,4	23,7	100,0
Risk odaklı iç denetim uygulamaları işletmenin yasal ve idari düzenlemelere uyumu kolaylaştırır.	F	0	7	16	87	67	177
	%	0,0	4,0	9,0	49,2	37,9	100,0
İşletmenin stratejik hedeflere ulaşmayı kolaylaştırır.	F	1	6	19	95	56	177
	%	0,6	3,4	10,7	53,7	31,6	100,0
Risk odaklı iç denetim uygulamaları işletme içi iletişim ağlarının netleşmesine olanak tanır.	F	0	2	21	107	47	177
	%	0,0	1,1	11,9	60,5	26,6	100,0
Risk odaklı iç denetim paydaş/hissedarlara gerekli bilgilerin aktarılmasında etkilidir.	F	0	2	25	82	68	177
	%	0,0	1,1	14,1	46,3	38,4	100,0

Tablo 9 incelendiğinde ankete katılım sağlayan KOBİ'lerin risk odaklı iç denetim kavramı dair ifadelerine verdiği yanıtlardan elde edilen sonuçlar yüzdeler halinde aşağıda verilmiştir. **“Risk odaklı iç denetim uygulamaları şirket idaresinde etkinlik sağlanmasına yardımcı olur.”** ifadesine %0,6 ile kesinlikle katılmıyorum, %2,8 ile katılmıyorum, %7,3 ile kararsızım, %58,2 ile katılıyorum ve %31,1 ile kesinlikle katılıyorum, **“İşletmede risk odaklı iç denetim uygulamaları işletme için her türlü tehditlerin ve fırsatların değerlendirilmesini kolaylaştırır.”** ifadesine %2,3 ile katılmıyorum, %9,0 ile kararsızım, %52,5 ile katılıyorum ve %36,2 ile kesinlikle katılıyorum, **“İşletmede risk odaklı iç denetim uygulamaları işletmelerin bankacılık sisteminden kredi elde etme olanaklarını önemli ölçüde etkileyecektir.”** ifadesine %1,7 ile kesinlikle katılmıyorum, %10,7 ile katılmıyorum, %34,5 ile kararsızım, %41,2 ile katılıyorum ve %11,9 ile kesinlikle katılıyorum,

“Risk odaklı iç denetim uygulamaları işletmenin faaliyetlerinde katma değer yaratacaktır.” ifadesine %0,6 ile kesinlikle katılmıyorum, %3,4 ile katılmıyorum, %18,1 ile kararsızım, %53,1 ile katılıyorum ve %24,9 ile kesinlikle katılıyorum, **“Risk odaklı iç denetim uygulamaları işletmenin rekabet gücünü artırıp yeni pazarlara girmesine yardımcı olur.”** ifadesine %2,8 ile katılmıyorum, %16,9 ile kararsızım, %50,3 ile katılıyorum ve %29,9 ile kesinlikle katılıyorum, **“Risk odaklı iç denetim karlılığa olumlu etki yapar.”** ifadesine %0,6 ile kesinlikle katılmıyorum, %2,3 ile katılmıyorum, %18,1 ile kararsızım, %55,4 ile katılıyorum ve %23,7 ile kesinlikle katılıyorum, **“Risk odaklı iç denetim uygulamaları işletmenin yasal ve idari düzenlemelere uyumu kolaylaştırır.”** ifadesine %4,0 ile katılmıyorum, %9,0 ile kararsızım, %49,2 ile katılıyorum ve %37,9 ile kesinlikle katılıyorum, **“İşletmenin stratejik hedeflere ulaşmayı kolaylaştırır.”** ifadesine %0,6 ile kesinlikle katılmıyorum, %3,4 ile katılmıyorum, %10,7 ile kararsızım, %53,7 ile katılıyorum ve %31,6 ile kesinlikle katılıyorum, **“Risk odaklı iç denetim uygulamaları işletme içi iletişim ağlarının netleşmesine olanak tanır.”** ifadesine %1,1 ile katılmıyorum, %11,9 ile kararsızım, %60,5 ile katılıyorum ve %26,6 ile kesinlikle katılıyorum, **“Risk odaklı iç denetim paydaş/hissedarlara gerekli bilgilerin aktarılmasında etkilidir.”** ifadesine %1,1 ile katılmıyorum, %14,1 ile kararsızım, %46,3 ile katılıyorum ve %38,4 ile kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıtlar elde edilmiştir.

Risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin KOBİ’lerin verdikleri cevaplar sonucunda bu işletmelerin risk odaklı iç denetimin öneminin farkında olduğu ve faaliyetlerini de imkânlar doğrultusunda düzenlediği sonucu elde edilmiştir.

3.6.2 T Testi Bulguları

KOBİ’lerin hukuki yapılarına göre risk kavramı ile ilgili ifadelere katılım derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan t testi sonucu ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine aşağıda yer alan Tablo 10’da karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 10: KOBİ'lerin Hukuki Yapılarına Göre Risk Kavramına İlişkin İfadelerinin Karşılaştırmalı T Testi Tablosu

Gruplar	Hukuki Yapı	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	T	P
1. Grup	Anonim Şirket	83	4,3361	0,50499	4,128	0,000
2. Grup	Limited Şirket	94	3,9787	0,64489		

Tablo 10'da görüldüğü üzere KOBİ'lerin hukuki yapılarına göre risk kavramına ilişkin ifadelerle verdikleri cevapların genel ortalamasına ilişkin karşılaştırmalarının yapılabilmesi için t testi sonucuna göre Anonim ve Limited şirketlerin risk kavramı ile ilgili ifadelerle bakış açıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p=0,000<0,05$). Buna göre, anonim şirketlerin (Ort:4,3361) risk kavramına ilişkin verilen ifadelerle bakış açıları düzeylerinin limited şirketlerden (Ort:3,9787) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda "H1a: KOBİ'lerin hukuki yapıları ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır." hipotezi kabul edilir.

KOBİ'lerin hukuki yapılarına göre risk odaklı iç denetim kavramı ile ilgili ifadelerle katılım derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan t testi sonucu ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine aşağıda Tablo 11'de karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 11: KOBİ'lerin Hukuki Yapılarına Göre Risk Odaklı İç Denetim Kavramına İlişkin İfadelerinin Karşılaştırmalı T Testi Tablosu

Gruplar	Hukuki Yapı	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	T	P
1. Grup	Anonim Şirket	83	4,1193	0,47020	1,609	0,109
2. Grup	Limited Şirket	94	4,0128	0,41067		

Tablo 11’de görüldüğü üzere KOBİ’lerin hukuki yapılarına göre risk odaklı iç denetim kavramı ile ilgili ifadelerle verdikleri cevapların genel ortalamasına ilişkin karşılaştırması için yapılan t testi sonucuna göre Anonim ve Limited şirketlerin risk odaklı iç denetim kavramı ile ilgili ifadelerle bakış açıları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı tespit edilmiştir($p=0,109>0,05$). Tabloda görüldüğü üzere ortalamalar birbirine yakındır. Bundan dolayı anonim ve limited şirketlerin risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle verdikleri cevapların sonucunun birbirine denk olduğu söylenebilir. Bu durumda “H1b: KOBİ’lerin hukuki yapıları ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi red edilir.

3.6.3 Tek Yönlü Varyans (One Way Anova) Bulguları

KOBİ’lerin personel sayılarına göre risk kavramına dair ifadelerle katılım derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova testi sonucu ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine aşağıda Tablo 12’de karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 12: KOBİ’lerin Personel Sayılarına Göre Risk Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu

Gruplar	Personel Sayıları	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F	P
1. Grup	1-9 personel	73	4,0726	0,63928	6,112	0,003
2. Grup	10-49 personel	67	4,0597	0,62500		
3. Grup	50-250 personel	37	4,4486	0,39904		

Tablo 12’de KOBİ’lerin personel sayılarına göre risk kavramına dair ifadelerle verdikleri cevapların katılım derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova sonucu göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir($p=0,003<0,05$). Bu farklılığın hangi personel grupları arasında olduğunu(bir başka deyişle farklılığın hangi gruplardan kaynakladığını) belirlemek

amacıyla yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testinin sonucunda 3. grup ile 1. ve 2. grup arasında karşılaştırılmış ve bu grupların ortalamaları arasında 0,37605(1. grup) ve 0,38895(2. grup) kadar puan fark bulunmuştur. Bu gruplar için yapılan karşılaştırma sonucunda sig değeri 0,005 bulunmuştur. Bu değer 0,05'ten küçük olduğu için 3. Grup ile 1. grup ve 2. grubun ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Personel sayısı 50-250 arasında olan KOBİ'lerin risk kavramına ilişkin ifadelerine algıları diğer personel gruplarındaki KOBİ'lere göre daha yüksektir. Bu durumda "H2a: KOBİ'lerin personel sayıları ile risk kavramına ilişkin ifadeler bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır." hipotezi kabul edilir.

KOBİ'lerin personel sayılarına göre risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadeler katılımlı derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova testi sonucu ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine aşağıda Tablo 13'de karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 13: KOBİ'lerin Personel Sayılarına Göre Risk Odaklı İç Denetim Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu

Gruplar	Personel Sayıları	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F	P
1. Grup	1-9 personel	73	4,0411	0,49098	3,274	0,040
2. Grup	10-49 personel	67	3,9985	0,40917		
3. Grup	50-250 personel	37	4,2216	0,35989		

Tablo 13'de KOBİ'lerin personel sayılarına göre risk odaklı iç denetim kavramına dair ifadeler verdikleri cevapların katılımlı derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova sonucu göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir($p=0,040<0,05$). Bu farklılığın hangi personel grupları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testinin sonucunda 2. Grup ile 3. Grup karşılaştırılmış ve bu grupların ortalamaları arasında 0,22311 puan kadar fark bulunmuştur. Bu gruplar için yapılan karşılaştırma sonucunda sig değeri 0,036

bulunmuştur. Bu değer 0,05'ten küçük olduğu için 2. Grup ile 3. Grubun ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Personel sayısı 50-250 arasında olan KOBİ'lerin risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerine algıları 10-49 arasında personel çalıştıran KOBİ'lere göre daha yüksektir. Bu durumda "H2b: KOBİ'lerin personel sayıları ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadeler bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır." hipotezi kabul edilir.

KOBİ'lerin son bir yıllık cirolarına göre risk kavramına ilişkin ifadeler katılımlı derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova testi sonucu ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri aşağıda yer alan Tablo 14'de karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 14: KOBİ'lerin Son Bir Yıllık Satış Hasılatı (Cirosu) Göre Risk Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu

Gruplar	Son Bir Yıllık Satış Hasılatı (Cirosu)	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F	P
1. Grup	1 milyon TL'nin altı	39	3,7615	0,66238	13,199	0,000
2. Grup	1-10 milyon TL arası	88	4,1852	0,57125		
3. Grup	10 milyon TL ve üzeri	50	4,3780	0,48584		

Tablo 14'de KOBİ'lerin son bir yıllık satış cirolarına göre risk kavramına ilişkin ifadeler verdikleri cevapların katılım derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=0,000 < 0,05$). Bu farklılığın hangi son bir yıllık ciro grupları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testinin sonucunda 1. grup ile 2. ve 3. grup arasında karşılaştırılmış ve bu grupların ortalamaları arasında -0,42369 (2. grup) ve -0,61646 (3. grup) kadar puan fark bulunmuştur. Bu gruplar için yapılan karşılaştırma sonucunda sig değeri 0,000

bulunmuştur. Bu değer 0,05'ten küçük olduğu için 1. Grup ile 2. grup ve 3. grubun ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğuna tespit edilmiştir. Son bir yıllık satış hasılatı 1 milyon TL'nin altında olan KOBİ'lerin risk kavramına ilişkin ifadelerine algıları diğer son bir yıllık satış hasılatı gruplarındaki KOBİ'lere göre daha düşüktür. Bu durumda "H3a: KOBİ'lerin son bir yıllık satış hasılatı (cirosu) ile risk kavramına ilişkin ifadeler bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır." hipotezi kabul edilir.

KOBİ'lerin son bir yıllık cirolarına göre risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadeler katılımlı derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova testi sonucu ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine aşağıda Tablo 15'de karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 15: KOBİ'lerin Son Bir Yıllık Satış Hasılatı (Cirosu) Göre Risk Odaklı İç Denetim Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırılmalı ANOVA Tablosu

Gruplar	Son Bir Yıllık Satış Hasılatı (Cirosu)	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F	P
1. Grup	1 milyon TL'nin altı	39	3,9385	0,38636	7,988	0,000
2. Grup	1-10 milyon TL arası	88	4,0045	0,46310		
3. Grup	10 milyon TL ve üzeri	50	4,2620	0,38060		

Tablo 15 incelendiğinde KOBİ'lerin son bir yıllık satış cirolarına göre risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadeler verdikleri cevapların katılımlı derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p=0,000 < 0,05$). Bu farklılığın hangi son bir yıllık ciro grupları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testinin sonucunda 3. grup ile 1. ve 2. grup arasında karşılaştırılmış ve bu grupların ortalamaları arasında 0,32354 (1. grup) ve 0,25745 (2. grup) kadar puan fark bulunmuştur. Bu gruplar için yapılan karşılaştırma sonucunda 1. grubun sig

değeri 0,001 ve 2. grubun sig değeri ise 0,002 bulunmuştur. Bu değerler 0,05'ten küçük olduğu için 3. Grup ile 1. grup ve 2. grubun ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğuna tespit edilmiştir. Son bir yıllık satış hasılatı 10 milyon TL ve üzerinde olan KOBİ'lerin risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerine algıları diğer son bir yıllık satış hasılatı gruplarındaki KOBİ'lere göre daha yüksektir. Bu durumda “H3b: KOBİ'lerin son bir yıllık satış hasılatı (cirosu) ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadeler bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi kabul edilir.

KOBİ'lerin faaliyet konusuna göre risk kavramına ilişkin ifadeler katılımlarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova testi sonucu ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri aşağıda yer alan Tablo 16'da karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 16: KOBİ'lerin Faaliyet Konusu Göre Risk Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu

Gruplar	Faaliyet Konusu	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F	P
1. Grup	Üretim	71	4,2817	0,48205	2,178	0,092
2. Grup	Ticaret	27	4,1037	0,48949		
3. Grup	Hizmet	54	4,0130	0,75111		
4. Grup	Hepsi	25	4,0960	0,65985		

Tablo 16'da KOBİ'lerin faaliyet konusuna göre risk kavramına ilişkin ifadeler verdikleri cevapların katılım derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova sonucu istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p=0,092 > 0,05$). Herhangi bir farklılık bulunmadığından ve sig. değeri 0,05'ten büyük çıktığından dolayı post-hoc testlerinden hiç biri yapılamaz. Bu durumda “H4a: KOBİ'lerin faaliyet konusu göre risk kavramına ilişkin ifadeler bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.” hipotezi red edilir.

KOBİ'lerin faaliyet konusuna göre risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle katılım derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova testi sonucu ile aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri aşağıda yer alan Tablo 17'de karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 17: KOBİ'lerin Faaliyet Konusu Göre Risk Odaklı İç Denetim Kavramına İlişkin İfadelerin Karşılaştırmalı ANOVA Tablosu

Gruplar	Faaliyet Konusu	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	F	P
1. Grup	Üretim	71	4,1056	0,38018	0,457	0,713
2. Grup	Ticaret	27	4,0704	0,43218		
3. Grup	Hizmet	54	4,0259	0,50849		
4. Grup	Hepsi	25	4,0120	0,47286		

Tablo 17'de KOBİ'lerin faaliyet konusuna göre risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle verdikleri cevapların katılım derecelerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koyan anova sonucuna göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p=0,713>0,05$). Herhangi bir farklılık bulunmadığından ve sig. değeri 0,05'ten büyük çıktığından dolayı post-hoc testlerinden hiç biri yapılamaz. Bu durumda "H4b: KOBİ'lerin faaliyet konusu göre risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır." hipotezi red edilir.

SONUÇ VE ÖNERİ

Dünyada meydana gelen teknolojik gelişmeler ve hızlı değişimler birçok şeyde etkileşim sağladığı gibi ekonomide de hızlı bir gelişim ve değişim göstermiştir. İş çeşitleri, iş yoğunlukları, iş hacimleri, rekabet ve maliyetlerde artışlar meydana gelmiştir. Bununla birlikte işletmeler arasında ve işletmeler içerisinde ilişkiler karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Bu durum işletmelerde meydana her işlem için bir denetleme ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç iç kontrol sistemi ve iç denetim ile sağlanmaktadır.

İşletmeler varlıklarını ve kaynaklarını korumak, pazarın taleplerini karşılamak ve rakiplerine karşı bir rekabet avantajı kazanmak istemektedirler ve bütün bunları yapabilmeleri için iç kontrol sistemlerinin olması gereklidir. İç kontrol sistemi işletmenin amaç ve hedeflerine ulaşması, işletme faaliyetlerini ekonomik, etkin, verimli ve planlı bir şekilde yürütülmesi sağlayan, finansal raporların güvenilirliği ve yürürlükteki bulunan hukuki düzenlemelerin uygunluğa yönelik olarak işletme yönetimine makul güvence veren bir sistemdir.

Bu süreç içerisinde gerçekleşen gelişmeler ve değişimler ile birlikte 2000’li yılların başından itibaren dünyada meydana gelen ve küresel ölçekte bir etkiye sahip olan hile yoluyla bazı yolsuzluklar ve mali skandallar gerçekleşmiştir. Daha sonra bu olaylar işletmelerde iç denetim fonksiyonunu önemi artmış ve iç denetim biriminin kurulması zorunlu bir hal almıştır. Kamu ve özel sektörde iç denetime karşı farkındalık ve bakış açısı olumlu yönde artarak değişmiştir. İç denetim sürecinde elde edilen bulgular, üst yönetim organlarına düzenli bir şekilde rapor halinde sunulmaktadır. İşletmelerde etkin bir iç kontrol sisteminin mevcut olduğunu, iç denetim birimi tarafından sunulan raporlarının sonucunun üst yönetim tarafından uygulandığı takdirde anlaşılmaktadır. Etkin bir iç kontrol sistemi; güvenilir, bağımsız ve yetkin bir iç denetim birimi oluşturulması ile sağlanır. Geçmişte iç denetimin rolü meydana gelen risklerin etkilerini ve bu etkilerini en az seviyeye indirmek iken, günümüzde ise geleceğe yönelik faaliyetlerde gerçekleşmesi olasılık içerisinde olan riskleri önceden tespit edip, işletmede önleyici kontrolleri sağlamaktır.

İşletmeler amaçlarına, hedeflerine ve faaliyette bulunduğu sektöre göre çeşitli riskler ile karşı karşıya gelmektedir ve bu risklerin tespiti ve yönetimi oldukça önemlidir.

Risk faktörü işletmeler açısından çoğu zaman bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Denetim faaliyetlerinin işletmeler açısından doğru ve sistemli bir şekilde yönetilebilmesi için küresel ölçekte birtakım çalışmalar yürütülmüştür ve ortak payda da birleşmek hedeflenmiştir. İç denetim faaliyetlerinin sistemli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için etkin bir iç kontrol sistemi bulunmalıdır. İç kontrol sistemi ne kadar iyi bir şekilde çalışırsa bununla birlikte gerçekleştirilen faaliyetlerin kalite unsuru da önemli bir yere sahip olacaktır. İç denetim faaliyetleri gerçekleştirilir iken risk yönetimi ile işletmenin amaçlarına ve hedeflerine ulaşmasını engelleyecek analizler ile risklerin tespit edilip, etkilerinin azaltılması ve işletmeye başarı sağlayacak fırsatların da elde edilmesini geleceğe yönelik olduğu takdirde uygulamada risk odaklı iç denetim yaklaşımının benimsenmesini sağlamıştır.

Risk yönetiminin rolünün ve öneminin artması işletmelerin risk yönetimi dair hedeflerine ulaşmasında önemli bir gereç olarak sayılması risk odaklı iç denetim yaklaşımının ortaya çıkmasında büyük öneme sahiptir. Bu yaklaşım ile işletme değerlerinin artırılmasının amaçlandığı kurumsal yönetim anlayışına dayanmaktadır.

Dünyada ve ülkemizde birçok kurum ve kuruluşlar iç denetim biriminde risk odaklı iç denetim yaklaşımını kullanmaktadır. Risk odaklı iç denetim yaklaşımı diğer yaklaşımlara göre daha fazla katma değer sağladığı, problemleri oluşmadan ortadan kaldırdığı ve riskleri önceden tespit ettiği için birçok kurum ve kuruluş tarafından tercih edilmektedir. Risk odaklı iç denetim yaklaşımı, işletme kaynaklarının bir sınırı olduğu, denetim sürecinin kaynakların sadece bir kısmına sahip olduğunu, her birimin olaylara göre çeşitli riskler ile karşılaştığı ve denetim süreçlerinin her biri farklı önem seviyesinin olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bundan dolayı risk odaklı iç denetimin temel amacı yüksek riskli alanları belirlemek, bu alanlara doğru kaynak yönetimi ve doğru araçlar ile kaynaklar ayırarak etkili bir denetim gerçekleştirmektir. İşletme yönetiminin risk odaklı iç denetim yaklaşımdan belli beklentileri vardır. Bunlar yönetimin sorumluluğunda bulunan risk yönetimi ve iç kontrol sistemi süreçlerinin uygun, etkin ve verimli bir şekilde işlediğine dair bir güven vermesidir. Diğer bir açıdan bakıldığında ise risk odaklı iç denetim sadece aktif ve verimli şekilde çalışmayan iç kontrol ve risk yönetimi süreçlerini değil, aynı zamanda gerekenden fazla kaynak aktarılan süreçleri ve risklerin bir fırsata çevrilebileceği alanları da belirleyebilmektedir. Risk odaklı iç denetim, iç denetçiler

açısından ise sürekli olarak kendilerini geliştirmeleri gereken, mesleki yeterliliğe, iş ve endüstri bilgisine sahip olmalıdırlar. Bu yetilere sahip olan denetçiler risk odaklı iç denetime daha fazla katkı sağlayacağı için denetimin kalitesini de artıracaktır. Risk odaklı iç denetim iç denetim yöneticileri açısından bakıldığında ise yol gösterici bir kılavuz olma niteliğine sahip olan ve yönetimin denetim planlarına daha fazla fayda sağlama olarak görülmektedir.

Araştırmanın uygulama kısmında elde edilen verilerin analizinde SPSS 22,00 programı kullanılmıştır. Program yardımı ile frekans, yüzde ortalama gibi tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra T Testi ve Tek yönlü Varyans (One Way Anova) Analizi yapılmıştır. Araştırmanın hipotezlerine göre araştırmada elde edilen verilerin yüzde sonuçlarını özet olarak ve hipotezlerin sonuçları aşağıda verilmiştir.

Araştırmaya katılan KOBİ'lerin %53,1'i limited şirket, %46,9'u anonim şirket türündedir. KOBİ'ler içerisinde personel sayısı bakımından sırasıyla %41,2 ile 1-9 personel, %37,9 ile 10-49 personel ve %20,9 ile 50-250 personeldir.

KOBİ'lerin son bir içerisindeki yıllık hasılat bakımından ise ilk sırada %49,7 ile 1-10 milyon TL, ikinci sıra %28,2 ile 10 milyon TL üzeri ve üçüncü sıra ise %22,0 ile 1 milyon TL'nin altındadır. Faaliyet konusu bakımın %40,1'i üretim ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada %30,5 ile hizmet, üçüncü sırada ticaret ve dördüncü sırada ise %14,1 ile hepsine sahip olan işletmelerdir.

Araştırmanın hipotezinde H1a ve H1b hipotezlerine T Testi diğerlerine ise Varyans Analizi (Anova) uygulanmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda araştırma hipotezlerinin sonuçları tablo 18'de şu şekildedir:

Tablo 18: Hipotezlerin Genel Sonuçları Tablosu

Hipotez	Analiz	Değer	Sonuç
H1a: KOBİ'lerin hukuki yapıları ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	T Testi	$p=0,000<0,05$	KABUL
H1b: KOBİ'lerin hukuki yapıları ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	T Testi	$p=0,109>0,05$	RED
H2a:KOBİ'lerin personel sayıları ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında	Anova	$p=0,000<0,05$	KABUL

anlamli bir farklılık vardır.			
H2b: KOBİ'lerin personel sayıları ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamli bir farklılık vardır.	Anova	p=0,040<0,05	KABUL
H3a: KOBİ'lerin son bir yıllık satış ciroları ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamli bir farklılık vardır.	Anova	p=0,000<0,05	KABUL
H3b: KOBİ'lerin son bir yıllık satış ciroları ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamli bir farklılık vardır.	Anova	p=0,000<0,05	KABUL
H4a: KOBİ'lerin faaliyet konusu ile risk kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamli bir farklılık vardır.	Anova	p=0,092>0,05	RED
H4b: KOBİ'lerin faaliyet konusu ile risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin ifadelerle bakış açıları arasında anlamli bir farklılık vardır.	Anova	p=0,713>0,05	RED

Literatürde bulunan kaynaktan faydalanarak elde edilen hipotezlerin sonuçlarının karşılaştırılması yapılmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda sadece H1b hipotezinin sonucunda farklılık ile karşılaşılmıştır. Diğer hipotezlerin sonucunda ise faydalanılan kaynak ile aynı sonuçlar elde edilmiştir yani kabul edilmiştir. H1b hipotezi bu çalışmada red edilir iken diğer çalışmada kabul edilmiştir. Bu sebep olan faktörler şöyle sıralanabilir. İlk olarak analiz konusunda farklılıklar oluşmaktadır bu çalışmada T testi analizi uygulanmıştır. Diğer çalışmada ise anova analizi uygulanmıştır. Bu çalışmada iki değişken olan hukuki yapılar anonim ve limited şirket iken diğer çalışmada üç değişken olan anonim, limited ve kolektif şirketten oluşmaktadır.

Hipotezlerin sonuçlarını literatürde bulunan diğer çalışmalar ile kıyasladığımızda şu sonuca ulaşılmıştır. Hem ulusal hem de uluslararası çalışmalarda risk odaklı iç denetim sistemi uygulayan kurum ve kuruluşların faaliyetlerinde verimliliğinin arttığı ve birçok fayda sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte belirli engellerde karşılaşılmıştır. Diğer çalışmaların genelinde risk odaklı iç denetim kurum ve kuruluşlar uygulanmasının kurum ve kuruluş içerisinde başka bir birime etkisi araştırılmıştır. Bu çalışmada ise risk, risk yönetimi ve risk odaklı iç denetim kavramlarına dair bakış açıları nelerdir bu sorulara cevap aranmıştır ve işletmelerde risk yönetimin ve risk odaklı iç denetimin uygulanma durumu tespit edilmiştir.

KOBİ'lerin çoğunda iç denetim ile ilgili ekibi bulunduğu ve iç denetime önem verdikleri ortaya çıkmıştır. KOBİ'lerde yıllık satış ciroları arttıkça risk odaklı iç denetime verdikleri önem artmaktadır. Bütün işletmeler karlılıklarını devamını sağlamak için faaliyette bulunduğu alandaki riskleri öğrenmek ve bu risklere karşı nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini bilmektedir. Çalışmaya katılım sağlayan KOBİ şartlarını taşıyan kamu kuruluşlarının verdikleri yanıtlar ile diğer işletmeler verdikleri yanıtlar arasında farklılık olmadığını belirlemek için incelenmiştir. Bunun sonucunda verilen yanıtlarda sadece KOBİ'lere ait özellikler bakımından farklılık olduğu tespit edilmiştir. Onun dışında risk kavramı ve risk odaklı iç denetim kavramına ilişkin verilen yanıtlarda öne çıkan çok farklı bir yanıt bulunmamaktadır.

Yapılan araştırma sonucunda Kırıkkale ilinde bulunan KOBİ'lerin %62,7'sinin risk yönetim uygulamasının mevcut olduğu ve %29,4 ile en çok finansal risk grubuna odaklandıkları tespit edilmiştir. Buradan hareketle bu KOBİ'lerin genellikle yatırımlar ve krediler ile ilgili kararlar ilgilendiği sonucu çıkarılabilir. Çalışmada elde edilen verileri incelediğimizde Kırıkkale ilinde bulunan KOBİ'lerin, genel olarak iç denetimin, riskin, risk yönetiminin ve risk odaklı iç denetimin varlığından haberdar olduğu, hakkında bir bilgi sahip olduğu ve imkânları doğrultusunda risk odaklı iç denetimi uygulamaya çalıştıkları tespit edilmiştir.

Kırıkkale ilinde yapılan örnek grubunda çoğunluğun özel sektörden oluştuğu sadece iki adet kamu kurumunun bulunduğu bu çalışmadan farklı olarak risk odaklı iç denetim ile ilgili gelecekte yapılacak çalışmalara yardımcı olma niteliğiyle öneriler ise şöyledir:

- ❖ Sektör veya faaliyet konusu olarak sadece bir alana yönelik ölçekte değişiklikleri yapılarak ilerlenebilir.
- ❖ Sadece tek bir il bakımından değil coğrafi olarak herhangi yedi bölgeden bir bölge temel alınarak örneklem sayısı daha yüksek tutulup daha farklı ve güvenilir sonuçlar elde edilebilir.
- ❖ Temel iki sektörler seçilip bu sektördeki işletmelerin bulunduğu sektörler arasında bir kıyaslama yapılabilir.

- ❖ Özel ve kamu sektöründe risk odaklı iç denetimin durumunu tespit etmek için karşılaştırma niteliğinde çalışmalar yapılabilir.
- ❖ Bu çalışmada kullanılan analizlerden farklı olarak literatürde mevcut bulunan diğer analizler kullanılabilir.

KAYNAKÇA

“4389 Sayılı Bankalar Kanunu”, **23734 sayılı Resmi Gazete**, 23 Haziran 1999, s.8.

“5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu”, **25326 Sayılı Resmi Gazete**,10.12.2003, s.28-33.

“6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu”, **27846 Sayılı Resmi Gazete**, 14 Şubat 2011, s.85-87.

“Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik”, **24312 sayılı Resmi Gazete**, 8 Şubat 2011, s.1

“Bankaların İç Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik”, **26333 Sayılı Resmi Gazete**, 1 Kasım 2006, s.4.

Akçay, Gürkan, “Kurumsal Risk Yönetiminde İç Denetimin Rolü ve Kamu İdarelerinde Yaşanan Gelişmeler”, *Denetişim*, Sayı:7, 2011, s. 27-28.

Akkaya, Gültaç, **Risk Odaklı İç Denetim Ve Risk Odaklı İç Denetim Planlamasında Risk Matrisinin Oluşturulmasına Yönelik Örnek Bir Uygulama** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak, 2011.

Aksoy, Tamer, “Bağımsız Denetim Şirketleri İçin Ulusal Ve Uluslararası Düzenlemelerle Uyumlu Çok Yönlü Bir İç Kontrol Anket Formu Önerisi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:73, 2005a, s.163-197.

Aksoy, Tamer, “Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol ve İç Kontrol Gerekliği Analitik Bir İnceleme”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:72, 2005b s.138-162.

Aksoy, Tamer, **Basel II ve İç Kontrol**, Ankara SMMM Odası, Ankara, 2007.

Allegrini, Marco ve D'onza, Giuseppe, “Internal Auditing and Risk Assessment in Large Italian Companies: An Empirical Survey”, *Internal Journal of Auditing*, Vol.7, Issue.3, 2003, s. 191-208.

Anadolu, Zafer, **Yeni Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Risk Odaklı İç Denetimin Etkisi Ve Meslek Mensupları Üzerine Bir Anket Çalışması**,

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Aslan, Bayram, “Bir Yönetim Fonksiyonu Olarak İç Denetim”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:77, 2010, s.76-77.

Atagan Çetin, Aysun, **Kurumsal Sürdürülebilirliğin Sağlanmasında Risk Odaklı İç Denetim Ve Bir Araştırma**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.

Atmaca, Metin, Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 14, Sayı:1, Haziran, 2012, s.199.

Ayagre, Philip, “The Adoption Of Risk Based Internal Auditing In Developing Countries: The Case Of Ghanaian Companies”, *European Journals of Accounting Auditing and Finance Research*, Sayı: 2, 2014, s.52-65.

Aydın, Delal, **Üretici İşletmelerde İç Kontrol Ve İç Denetim Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Diyarbakır İli Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2019.

Bankacılık Denetleme Ve Düzenleme Kurumu, 4389 Sayılı Kanun, (Erişim) <https://www.bddk.org.tr/Hakkimizda/Kurulus/9>, 9 Kasım 2019.

Basel Komitesi, Bankalarda İç Denetim ve Bankacılık Gözetim Otoritesinin İç ve Dış Denetçilerle İlişkisi, TBB, Temmuz, 2000, s.3, (Erişim), https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/internal_audit.doc, 16 Aralık 2019.

BIS, (Erişim) <https://www.bis.org/about/history.htm?m=1%7C4%7C445>, 16 Ekim 2019.

Biçer, Ali Altuğ, **İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü ve Bir Uygulama**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Chiarini, Andrea, "Risk-Based Thinking According To ISO 9001:2015 Standard And The Risk Sources European Manufacturing Smes İntend To Manage", *TQM Dergisi*, Cilt: 29 Sayı:2, 2017, s.310-323.

COSO, Committee Of Sponsoring Organizations Of The Treadway Comission.,2013 s.1-8. (Erişim) <https://www.coso.org/Pages/default.aspx>, 2 Mayıs 2019.

COSO, Internal Control – Integrated Framework December 2011, s.13 (Erişim) http://felaban.s3websiteuswest2.amazonaws.com/boletines_clain/archivo20140723210329PM.pdf, 2 Mayıs 2019.

Cömert, Nuran, “İşletmelerde Kontrol Ve Denetim Kavramlarının Doğru Kullanılması Amacına Yönelik Kavramsal Bir İnceleme”, *Marmara Üniversitesi Marmara Business Review*, Sayı:1, Cilt: 1, Haziran 2016, s.7.

Cömert, Nuran, “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Kapsamında İç Denetim ve İç Kontrol”, *İç Denetim Dergisi*, Sayı: 21, 2008, s.26.

Çatıkkaş, Özgür, “**Bankalarda İç Kontrol Sistemi Ve İç Denetim Fonksiyonun Etkililiği**”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Çelen, Erol, **Perakende Gıda Zincirlerinde İç Kontrol Sistemi, Etkinliği Ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.

Çetin, Özbek, **İç Denetim Kurumsal Yönetim Risk Yönetimi İç Kontrol**, Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2012.

Çetinoğlu, Tansel, Kurnaz, Niyazi ve Ergin, Hüseyin, “Risk Odaklı İç Denetim: Türkiye’nin 500 Büyük Sanayi İşletmesinde Ampirik Bir Değerlendirme”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Sayı:26, 2008, s. 17.

Çoşkun, Muhammet ve Teraman, Fatih Özgür, “Etkin Bir İç Kontrol Sistemi Üzerine Nitel Bir Araştırma: Coso Modeli Örneği”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:149, 2018, s.128.

Dağlı, M., Kubilay, **Aracı Kurumlarda İç Kontrol Sisteminin Önemi ve İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi**, SPK Yeterlik Etüdü, No:145, Cilt:1, Ankara: SPK Yayınları, 2000.

Demir, Mehmet, Ülker, Yakup ve Arslan, Öznur, “İç Kontrol, İç Denetim Ve Bağımsız Denetim İlişkisi”, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:5 Kış, 2018, s.86-87.

Demirbaş, Mahmut, “İç Kontrol ve İç Denetim Faaliyetlerinin Kapsamında Meydana Gelen Değişimler”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:7,Sayı:7, Bahar 2005/1, s.167-188.

Derici, Onur; Zekeriya Tüysüz ve Aydın Sarı; “Kurumsal Risk Yönetimi ve Sayıştay Uygulaması”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı: 65 (Özel), Nisan-Haziran 2007, s.153-154.

Doğan, Özlem, **KOBİ’lerde İç Kontrol Sisteminin Yeri Ve Risk Odaklı İç Denetim: Denizli İli Uygulaması**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Dursun, Güney Deniz ve Güçlü Dal, Birdem. “İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin Belirlenmesi Ve Bir Tekstil İşletmesinde İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi” **İda Academia Muhasebe Ve Maliye Dergisi** Sayı:1 Cilt:1 2017,s. 19.

Elmas, Bekir ve Öz, Yaşar, “Bankaların Yeni Risk Düzenlemeleri Kapsamında Basel II ve Kobiler”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:13, 2009, s.398.

Emhan, Abdurrahim, “Risk Yönetim Süreci Ve Risk Yönetmekte Kullanılan Teknikler”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 3, 2009, s.212-214.

Erdoğan, Simay, **İç Kontrol Sistemi: Kamu İktisadi Teşebbüsleri İçin İç Kontrol Modeli Önerisi**, Planlama Uzmanlığı Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 2009.

Ergüden, Engin, “Risk Odaklı İç Denetim Modellemesi”, **Tokkder Dergisi**, Sayı:58 Eylül 2011, s.56.

Eroğlu, Cengiz Alp, “Sarbanes-Oxley Kanunu: Kurumsal Yönetim ve Kamunun Aydınlatılmasına İlişkin Getirdikleri”, *Sermaye Piyasası Kurulu Meslek Personeli Derneği Dergisi*, Sayı:7, 2003 s. 25.

Ertürk, Ayşe, **İşletmelerde Hata Ve Hileyi Önlemede İç Kontrol Sisteminin Etkililiği Ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul, 2010.

Eşkazan, Ali Rıza, “Risk Odaklı İç Denetim Planlaması”, *Türkiye İç Denetim Enstitüsü İç Denetim Dergisi*, Sayı:11, 2005, s.33.

Gönülaçar, Şener, “İç Denetimde Hedef ve Beklentiler”, *Mali Hukuk Dergisi*, Sayı:130, Temmuz 2007, s.7.

Görener, Ömer, **Risk Odaklı İç Denetim: Olasılık-Etki Analizi Çerçevesinde Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Griffiths, David M., “Risk Based Internal Auditing: An Introduction”, 2006, (Erişim), <https://www.internalaudit.biz/files/introduction/rbiaintroduction.pdf>, 21 Aralık 2019.

Griffiths, David. “Risk Based Internal Auditing - Tree Views of Implementation”, 2006b, s.19, (Erişim), https://www.academia.edu/4848806/Risk_Based_Internal_Auditing_Three_views_on_implementation, 22 Aralık 2019

Güney, Adem, **İşletmelerde İç Kontrol Sistemi: Küçük Ve orta Büyüklükteki İnşaat İşletmelerinde Pilot Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Güredin, Ersin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2010.

Hazine ve Maliye Bakanlığı, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, (Erişim) <https://www.hmb.gov.tr/kontrol-bumko-tarihce>, 28 Ekim 2019.

IFAC, (Erişim) <https://www.ifac.org/who-we-are/our-purpose>, 11 Ekim 2019.

İbiş, Cemal ve Çatıkkaş, Özgür, “İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 85, s. 105, 2012.

İç Kontrol Sisteminin Türleri, (Erişim) <https://icdenetim.ibb.istanbul/telafi-edici-kontroller-compensating-controls/>, 24 Mayıs 2019.

İSMMMÖ, İç Denetime Genel Bir Bakış, 2015, s.22. (Erişim), http://archive.ismmmo.org.tr/docs/YAYINLAR/kitaplar/ic_denetim_2015.pdf, 24 Kasım 2019.

Kabare, Moses Mwangi, **The Effect Of Risk Based Auditing On Financial Performance In Commercial State Corporations In Kenya**, A Research Project Submitted In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Award Of The Degree Of Master Of Business Administration, School Of Business, University Of Nairobi, 2014.

Kara, Murat, **Kalite Yönetim Sistemleri İle İç Kontrol Sistemi Uygulamaları Arasındaki Etkileşimin Değerlendirilmesi Ve Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2018.

Kara, Mümine, **İç Denetimde Risk Odaklı Yaklaşımın Başarısını Etkileyen Faktörlerin Güncellenmesine Yönelik Bir Model: Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2011.

Kara, Suat ve Anadolu, “Zafer, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Bağımsız Dış Denetim Açısından İç Denetimin Başarısını Etkileyen Denetim Türleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 19 - Sayı: 36-1, Aralık 2016, İİBF - 10. Yıl Özel Sayısı, s.426-427.

Kara, Suat, “KOBİ’lerde İç Denetim Uygulamaları Ve Balıkesir’de Bir Araştırma “, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:25, Sayı:3, 2018, s.1004-1005.

Kaşıkcı, Fulya, **Risk Odaklı Denetim Ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

Kaval, Hasan, **Muhasebe Denetimi**, Gazi Kitapevi, Ankara, 2005.

Kaya, Ertuğrul Bertan, **Risk Odaklı İç Denetim Ve Uygulaması**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.

Kaya, Pınar ve Uzay, Şaban, "İşletmelerin Sürekliliğini Tehlikeye Düşürecek Riskler ve Kontrol Önerileri: KOBİ'lerde Bir Uygulama", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: Temmuz (Özel Sayı), 2017, s.46-64.

Kaya, Selda, **Üretim İşletmelerinde İç Kontrol ve İç Denetim**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Kesik, Ahmet, "5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Bağlamında ve AB Sürecinde Türk Kamu İç Mali Kontrol Sistemi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2005, s.95.

Khanna, Vijay, Kumar, "Risk-Based Internal Audit in Indian Banks: A Modified and Improved Approach for Conduct of Branch Audit", *The Icfai University Journal of Audit Practice*, Vol:5, No.4, 2008, s.35-56.

Kızılboğa, Rüveyda, **Kurumsal Risk Yönetimi Odaklı İç Denetim** İstanbul: İmak Ofset, 2013.

Kishalı, Yunus ve Pehlivanlı, Davut, "Risk Odaklı İç Denetim ve İMKB Uygulaması", *Muhasebe Finansman Dergisi* Sayı:30, 2006, s.75-87.

Koçak, Süleyman Yaman, Kavakoğlu, Tamer, "İl Özel İdarelerinde İç Denetim Sisteminin Değerlendirilmesine İlişkin Bir Araştırma", *Sayıştay Dergisi*, Sayı:77, 2010, s.126.

Koutoupis, Andreas G. ve Tsamis, Anastasios, "Risk Based Internal Auditing Within Greek Banks: A Case Study Approach", *Journal of Management & Governance* Sayı:13, 2009, s.101–130.

Köksal, Ayşe Gül, "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Risklerin Tespiti Ve Yönetilmesine İlişkin Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 14, Sayı:2, 2013, s.309-319.

Koroğlu, Çağrı, ve Uçma, Tuğba , “İşletmelerdeki İç Kontrol Sisteminin Etkinliği Ve Dış Denetimdeki Önemi”, *Mevzuat Dergisi*, Sayı 103 Temmuz 2006.

Kurnaz, Ersin, (2016), **Risk Odaklı İç Denetim Yaklaşımı: Türkiye'de Kamu Sektöründeki İç Denetçilere Yönelik Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2016

Kurnaz, Niyazi ve Çetinoğlu, Tansel, **İç Denetim Güncel Yaklaşımlar**, Kocaeli, Umuttepe Yayınları, 2010.

Kutlu, Hüseyin Ali ve Demirci, N.Savaş, **KOBİ'lerin Finansal Sorunları Ve Çözüm Önerileri**, 4. KOBİ'ler ve Verimlilik Kongresi, İstanbul Kültür Üniversitesi, 7-8 Aralık 2007, s.194.

Memiş, Mehmet Ünsal, “Etkin ve Başarılı İç Denetim İçin Gerekli Koşullar”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 85, 2008, s.80.

Nal Karademir, Tülin, **İç Denetim Kapsamında İç Kontrol Riskinin Bulanık Mantıkla Modellenmesi Ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun, 2018.

Nyarombe, Francis; Gideon Musau, Enoch; Kawai, Irene ve Kipyegon, Kirui, “The Effect Of Risk Based Audit Approach On The Implementation Of Internal Control Systems: A Case Of Uasin Gishu County”, *International Journal of Business and Management Invention*, Cilt:4, Sayı:1, Ocak 2015, s.12-32.

Öndeş, Turan “KOBİ'lerde Verimliliği Arttırmak İçin İç Kontrol Sisteminin Kurulması Ve Yürütülmesi İle İlgili Bazı İpucu Soruları”, *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, Ekim Sayısı, 2000, s.82.

Özçetin, Nigar, **Süt Üretim İşletmelerinde Risk Yönetimi Ve İç Kontrol: Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2017.

Özekicioğlu, Seda, “Yüksek Denetimin Tarihsel Geçmişi Ve Avrupa Birliği'nde Yüksek Denetim”, *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:1, Cilt:5 Yıl: 2018, s.77.

Özer, Aptullah, **Risk Odaklı İç Denetim Ve Bir Uygulama**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Özsoy, Mehmet Tahir, “Risk Odaklı Denetim ABD Uygulaması Ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”, *Active Dergisi*, Mart – Nisan Sayısı 2004, s.2.

Özten, Sezayi, **İç Kontrol Faaliyetleri Kapsamında Krediler Kontrolü Ve Banka Etkinlik Değerlendirmesi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2011.

Pehlivanlı, Davut, **Modern İç Denetim**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2010.

Piskunov, Vladimir A.; Manyayeva, Vera A.; Tatarovskaya, Tatyana. E.; ve Bychkova, Ekaterina Y., “Risk-Oriented Internal Control: the Essence, Management Methods at Small Enterprises”, *International Electronic Journal of Mathematics Education*, Cilt:11, Sayı:7, 2016, s. 2710-2731.

Polat, Erhan, **Aile Şirketlerinde Kurumsal Yönetim İlkeleri Çerçevesinde Kurumsal Risk Yönetimi Ve İç Kontrol Sistemi: TRC3 Bölgesi Uygulaması**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2018.

Pws. Sarbones-Oxley Yasasına Uyum, (Erişim) <http://www.pwc.com/tr/tr/audit/sarbanesoxley.jhtml> 30 Eylül 2019.

Sabuncu, Birsal, “İşletmelerde İç Denetim Ve İç Kontrol İlişkisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, 2017 s. 170.

Sarbanes-Oxley Yasası, (Erişim) <http://www.soxlaw.com/s302.htm>, 1 Ekim 2019.

Selim, Georges ve McNamee, David, “Risk Management and Internal Auditing: What are the Essential Building Blocks for a Successful Paradigm Change?”, *International Journal of Auditing*, Sayı:3, 1999, s.148.

Selvi, Yakup, “Uluslararası Muhasebeciler Federasyonunun Finansal Ve Yönetim Muhasebesi Komitesi'nin Sidney Toplantısından Notlar”, *Mali Çözüm Dergisi*, sayı:58, 2002, s. 95.

Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22), (Erişim) <https://spk.gov.tr/Sayfa/Dosya/590>, 22 Ekim 2019.

Spira, Laura F. and Page, Michael, “Risk Management: The Reinvention Of Internal Control And The Changing Role Of Internal Audit”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, Cilt 16, Sayı: 4, 2003, s.641.

SPK, (Erişim) <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Goster/2007123/1>, 21 Ekim 2019.

Şenol, Zekai, **Kurumsal Risk Yönetiminin Firma Performansına Etkisi: Bist Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2016.

T. Liu, “The Case Analysis on Failures of Enterprise Internal Control in Mainland China”, *Journal of American Academy of Business*, Cambridge, Vol.7, No.1, 2005 s. 93.

Tanç, Ahmet, **Risk Odaklı İç Denetim Yaklaşımı Ve Tekstil Sektöründe Bilgisayar Destekli Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2009.

Temel, Halime, “Bağımsız Denetimde Sarbanes-Oxley Kanunu ve SPK Düzenlemelerinin Karşılaştırılması”, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi* Cilt: 45 Sayı:519, 2008 s.193.

The 2013 COSO Frawork & SOX Compliance, (Erişim) https://www.coso.org/documents/COSO%20McNallyTransition%20Article-Final%20COSO%20Version%20Proof_5-31-13.pdf, 19 Mayıs 2019.

Thomas, Michael, **The Seven-step Process to Risk-based Auditing**, FSA Times, Florida, ABD: IIA, 2007.

Tipi, Onur, **İşletmelerde Hilelerin Önlenmesine Yönelik İç Kontroller Ve Bist İmalat Sektöründe Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Topcu, Mustafa Kemal, Kamuda İç Kontrol Sisteminin Coso Modeli Bağlamında Taşrada Uygulanabilirliği: İhalelerde Uygulanmasına Yönelik İki Vaka Analizi, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 91/Ekim-Aralık, 2013 s 9-10.

Türedi, Hasan, “Koban, Ahmet Oğuz, “COSO İç Kontrol Modelinde Risk Değerlendirme Faaliyetleri” *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 46, Temmuz 2016 s. 160-163.

Türedi, Hasan, Zor, Ümmügülsüm ve Gürbüz, Filiz, “Risk Odaklı İç Denetim”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan Sayısı, 2015, s.12-16

Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü, “İç Denetimin Risk Yönetim Sürecindeki Rolü”, Uygulama Önerisi 2100-3, s.167-169, 2001.

Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü, İç Denetim Tanımı, (Erişim), <https://www.tide.org.tr/page/26/Ic-Denetimin-Tanimi>, 16 Kasım 2019.

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü, İç Denetim Tanımlaması, (Erişim), <https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx>, 16 Kasım 2019.

Uyar, Süleyman, “UFRS Uygulamalarında İç Kontrol Sisteminin Etkisi ve Önemi”, *Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2, Sayı:2, 2010, s.40.

Uzay, Şaban, **İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**, Ankara SPK Yayınları, 1999.

Winkle, Gary M. ve Cook John William, **Auditing: Philosophy and Technique**, 2nd Edition, Houghton Mifflin, Company, Boston, 1980.

Yavuz, Salih Tanju, “İç Kontrol Fonksiyonunun Bileşenleri: İç Kontrol Merkezi Teftiş’ ten (İç Denetim’ den) Farklı Bir Mekanizma mıdır?”, *Bankacılar Dergisi*, sayı:42, 2002 s. 43.

Yelken, Ruhi, **Holderlerde Risk Odaklı İç Denetim Ve Bir Uygulama**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Yereli, Ayşe N ve Kara, Suat, “Risk Odaklı İç Denetim Uygulamalarında Yabancı Ortaklığın Etkisi: İMKB Uygulaması”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Sayı:39, 2013, s.45.

Yılancı, Münevver, **İç Denetim Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Araştırma**. 2 Baskı. Ankara: Nobel Yayın, 2006.

Yılmaz, Gül, **Otel İşletmelerinde Risk Odaklı İç Denetim Ve Bir Uygulama**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.

Yurtsever, Gürdoğan, **Bankacılığımızda İç Kontrol**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 256, İstanbul, 2008.

